

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГІРНИЧИЙ КОЛЕДЖ
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Комісія економічних дисциплін

Фіnanси підприємств

посібник для самостійного вивчення дисципліни

Кривий Ріг, 2016

Укладач: Онофрієнко Н.О.

Онофрієнко Н.О. Фінанси підприємств: посібник для самостійного вивчення дисципліни

Посібник підготовлено до програми з нормативної дисципліни «Фінанси підприємств», напряму підготовки 0501 «Економіка і підприємництво», спеціальності 5.05030401 «Економіка підприємства» яка входить до обов'язкового переліку курсів навчання студентів усіх економічних спеціальностей.

Рекомендовано цикловою комісією економічних дисциплін Гірничого коледжу Криворізького національного університету

Вступ

Сучасність як нова епоха суспільного розвитку ставить нові вимоги до системи освіти для того, щоб готувати людину до життя та самореалізації. У зв'язку з цим під час навчання необхідно:

формуванню у студентів самостійності,

- активність,
- творчу ініціативу,
- уміння творчо вирішувати поставлені задачі, виробляти уміння самостійно вчитися,
- набувати і поглиблювати знання і творчо використовувати їх на практиці.

Невід'ємною складовою процесу вивчення конкретної дисципліни є самостійна робота.

Самостійна робота студента (СРС) – основний спосіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів регламентується навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Навчальним планом спеціальності 5.03050401 при вивченні дисципліни «Фінанси підприємства» передбачена самостійна робота студентів в обсязі 26годин.

Мета даних методичних вказівок – надати допомогу студентам у самостійному вивченні окремих тем (питань) курсу.

Для цього дається план виконання самостійної роботи (Додаток 1) з чіткою постановкою завдань, перелік рекомендованої літератури, тестові завдання для самоконтролю знань.

Тема 1. Сутність і основи організації фінансів підприємств.

Мета: ознайомитись із сутністю фінансів підприємств, їх місцем у фінансовій системі держави, функціями, складом фінансових відносин підприємств. Знати суть фінансових ресурсів підприємств і джерела їх формування; основи організації фінансів підприємств; зміст, порядок організації і завдання фінансової роботи на підприємстві.

Основні питання:

1. Економічна сутність та функції фінансів підприємств, їх місце у фінансовій системі країни.
2. Фінансові ресурси та джерела їх формування.
3. Основи організації фінансів підприємств.
4. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи

Основні терміни і поняття:

Фінанси підприємств, грошові фонди, фінансові ресурси, самоокупність, самофінансування, комерційний розрахунок, фінансова діяльність, фінансовий механізм.

1. Економічна сутність та функції фінансів підприємств, їх місце у фінансовій системі країни

Фінанси підприємств як складова частина фінансової системи займають визначальне місце у структурі фінансових відносин суспільства. Вони функціонують у сфері суспільного виробництва, де створюється валовий внутрішній продукт, матеріальні та нематеріальні блага, національний дохід - основні джерела фінансових ресурсів. Саме тому від стану фінансів підприємств залежить можливість задоволення суспільних потреб, фінансова стійкість країни.

Фінансова система держави охоплює: державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси підприємств, фінанси некомерційного сектора, фінанси домашніх господарств. Визначальне місце в структурі фінансових відносин суспільства займають фінанси підприємств. Результатом діяльності підприємств є виготовлена продукція, виконані роботи чи надані послуги, які у своїй сукупності формують валовий внутрішній продукт — основне джерело фінансових ресурсів держави.

Фінанси підприємств за своєю сутністю є складною економічною категорією. У вітчизняній економічній літературі прийнято вважати, що **фінанси підприємств** — це економічні (грошові) відносини, які виникають у процесі формування, розподілу та використання грошових фондів і доходів підприємств. Проте, останнім часом окремі сучасні вітчизняні і більшість зарубіжних економістів вважають, що **фінанси підприємств** — це різноманітні фонди фінансових ресурсів, що їх формують і використовують задля виробництва і реалізації продукції (робіт, послуг) у різних галузях економіки, а також для фінансування інших видів діяльності підприємств.

Фінансові відносини підприємств охоплюють обмінні та розподільчі відносини, що реалізуються в різноманітних грошових потоках. Із руху грошей розпочинається і завершується кругообіг коштів підприємства, оборот його капіталу.

До фінансів належать такі групи фінансових відносин:

* пов'язані з формуванням статутного фонду суб'єктів господарювання;

* пов'язані з утворенням та розподілом грошових доходів: виручки, валового та чистого доходу, прибутку, грошових фондів підприємств;

* що виникають у підприємств з державою з приводу податкових та інших платежів у бюджет та цільові фонди, бюджетного фінансування, одержання субсидій;

* які виникають між суб'єктами господарювання у зв'язку з інвестуванням у цінні папери та одержанням на них доходів здійсненням пайових внесків та участю в розподілі прибутку від спільної діяльності, одержанням і сплатою штрафних санкцій;

* які формуються в підприємств з банками, страховими компаніями у зв'язку з одержанням та погашенням кредитів, сплатою відсотків за кредит та інші види послуг, одержанням відсотків за розміщення та зберігання коштів, а також у зв'язку зі страховими платежами та відшкодуваннями за різними видами страхування;

* що формуються в підприємств у зв'язку з внутрішньовиробничим розподілом доходів.

Отже, об'єктом фінансів підприємств є економічні відносини, пов'язані з рухом коштів, формуванням та використанням грошових фондів. Суб'єктами таких відносин можуть бути підприємства та організації, банківські установи та страхові компанії, позабюджетні фонди, інвестиційні фонди, аудиторські організації, інші суб'єкти господарювання, які є юридичними особами.

Матеріальною основою фінансів підприємств є грошовий обіг. У зв'язку з цим поняття "фінанси підприємств" часто помилково ототожнюють із грошовими коштами. Фінансами гроші стають тільки тоді, коли їх власник створює відповідний грошовий фонд і використовує його для фінансування господарських операцій (внесення коштів у статутний капітал, придбання акцій, облігацій, надання кредиту тощо) з метою отримання повного доходу.

Отже, *основними ознаками фінансів є:*

- ✓ наявність економічних відносин;
- ✓ грошова форма їх виявлення;
- ✓ обов'язкове формування та цільове використання грошових фондів.

Підприємства, як і фізичні особи та держава загалом, формують грошові фонди.

Грошові фонди підприємства — це відокремлена частина його грошових коштів, які мають цільове призначення. До грошових фондів належать статутний фонд, пайовий фонд, фонд оплати праці, резервний фонд, амортизаційний фонд та інші. Підприємства формують грошові фонди для фінансового забезпечення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, виконання зобов'язань перед державою і діловими партнерами (контрагентами) тощо. Правильна організація процесу формування грошових фондів забезпечує можливість ефективного управління грошовими потоками підприємств, прийняття оптимальних фінансових рішень, підвищення прибутковості підприємницької діяльності. Необхідною умовою при цьому є аналіз фінансової інформації, що її містять фінансова, податкова і статистична звітність, комерційні угоди, розрахункові, платіжні та інші документи.

Як одна з основних підсистем фінансової системи держави, фінанси підприємницьких структур мають свою специфіку організації та реалізації притаманних їм функцій. Специфіка фінансів підприємств полягає в тому, що вони є основою процесу мобілізації коштів і формування фондів фінансових ресурсів не для подальшого перерозподілу, як у підсистемі державних фінансів, а, насамперед, для обслуговування процесу виробництва і реалізації продукції. Тобто фінанси підприємств обслуговують процес створення нової вартості, яка знаходить своє відображення у вартості валового внутрішнього продукту, здійснюючи первинний його розподіл на фонди нагромадження, споживання та оновлення матеріальних елементів процесу виробництва.

Функції фінансів — конкретний вияв їх суті, специфічні способи вираження їх властивостей, реалізації суспільного призначення фінансів як економічної категорії.

Виділяють такі основні функції фінансів підприємств:

- **формування фінансових ресурсів** у процесі виробничо – господарської діяльності;
- **розподіл** та використання фінансових ресурсів для забезпечення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, а також соціального розвитку підприємства;
- **контроль** за формуванням і використанням фінансових ресурсів підприємства у процесі його діяльності.

Формування фінансових ресурсів на підприємствах відбувається під час формування статутного фонду, а також у процесі розподілу грошових надходжень у результаті повернення авансованих коштів у основні та оборотні фонди, використання доходів на формування резервного фонду, фонду споживання і фонду накопичення. У зв'язку з цим поняття "формування" та "розподіл" доцільно розглядати як єдиний процес у суспільному виробництві. Утворення грошових фондів завжди передбачає розподіл валових доходів. *Формування та використання фінансових ресурсів на підприємствах* - це процес утворення грошових фондів для фінансового забезпечення операційної та інвестиційної діяльності, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Рух грошових потоків кількісно відображає всі стадії процесу відтворення через формування, розподіл та використання грошових доходів, цільових фондів. Відтак фінанси є безвідмовним індикатором виникнення вартісних диспропорцій: дефіциту грошових коштів, неплатежів, нецільового використання коштів, збитків та інших негативних явищ у процесі фінансово-господарської діяльності підприємств. Тобто фінансам властива потенційна можливість контролювати фінансово-господарську діяльність підприємств. Завдання фінансових служб підприємств полягає в якнайповнішому використанні цих властивостей фінансів для організації дійового фінансового контролю.

Контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів впливає з притаманної фінансам здатності об'єктивно відображати кількісні й вартісні пропорції виробництва та реалізації продукції, робіт, послуг. Зокрема, напрямки та використання фінансових ресурсів пов'язані з виконанням зобов'язань підприємств перед фінансово-кредитною системою та суб'єктами господарювання. Грошовий контроль взаємовідносин між підприємствами та організаціями в процесі оплати поставлених товарів, наданих послуг, виконаних робіт дає змогу негайно встановити, чи дотримано умов господарських угод.

За умов ринкової економіки, коли підприємства мусять самостійно вирішувати проблеми фінансового забезпечення власної виробничо-господарської та інвестиційної діяльності, значно зростає роль фінансів підприємств. До найважливіших завдань останніх належить забезпечення стабільності економіки та суспільного життя в країні. Це досягається в процесі оптимізації розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту як на рівні підприємств, так і на загальнодержавному рівні. На макроекономічному рівні фінанси підприємств забезпечують формування фінансових ресурсів країни через бюджет та позабюджетні фонди.

Важливою є роль фінансів підприємств у забезпеченні збалансованості в економіці країни матеріальних та грошових фондів, призначених для споживання та нагромадження. Забезпечення такої збалансованості великою мірою впливає на стабільність національної валюти, грошового обігу, стану розрахунково-платіжної дисципліни в народному господарстві.

Фінанси, беручи участь у вартісному розподілі створеного внутрішнього валового продукту, забезпечуючи формування та використання доходів і грошових фондів,

безпосередньо пов'язані з іншими економічними категоріями та інструментами господарського механізму: комерційним розрахунком, ціною, кредитом. Саме тому фінанси підприємств можуть бути важливим інструментом економічного стимулювання, контролю за станом економіки країни та управління нею.

Фінанси є суттєвим складовим елементом системи управління економікою. Без фінансів неможливо забезпечити індивідуальний кругообіг виробничих фондів на розширеній основі, запроваджувати науково-технічні досягнення, стимулювати інвестиційну діяльність, регулювати структурну перебудову економіки.

Умовами ефективної реалізації функцій фінансів підприємств є:

- різноманітність форм власності;
- наявність ринків товарів, праці, капіталу та ринкової інфраструктури;
- свобода підприємництва, самостійність у прийнятті підприємницьких рішень;
- вільне ринкове ціноутворення та конкуренція;
- самофінансування підприємницьких структур;
- правове забезпечення підприємницької діяльності;
- обмеження і регламентування державного регулювання діяльності підприємств.

2. Фінансові ресурси підприємства та джерела їх формування

Основою фінансів підприємств є ***фінансові ресурси*** — сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні підприємств і є джерелом їх виробничого та соціального розвитку. До фінансових ресурсів належать грошові фонди підприємства, а також частини грошових коштів, які не входять до складу фондів.

Складовими фінансових ресурсів підприємства є: статутний капітал; додатково вкладений капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток; амортизаційні відрахування; забезпечення подальших витрат і платежів; довготермінові та короткотермінові кредити банків; кредиторська заборгованість усіх видів (зі страхування, за авансами одержаними, за векселями виданими, з оплати праці, за розрахунками з бюджетом, учасниками тощо).

Основними джерелами формування фінансових ресурсів підприємств є власні та залучені кошти.

До власних належать:

- статутний фонд,
- амортизаційні відрахування,
- валовий дохід
- прибуток.

До залучених:

- отримані кредити,
- пайові та інші внески,
- кошти мобілізовані на фінансовому ринку (рис. 1).

Перехід на ринкові умови господарювання, запровадження комерційних засад у діяльність підприємств, приватизація державних підприємств потребують нових підходів до формування фінансових ресурсів. Так, нині важливе місце в джерелах фінансових ресурсів належить пайовим та іншим внескам фізичних та юридичних осіб, членів трудового колективу. Водночас значно скорочуються обсяги фінансових ресурсів, які надходять від галузевих структур, обсяги бюджетних субсидій від органів державної влади. Збільшується значення прибутку, амортизаційних відрахувань та позичкових коштів у формуванні фінансових ресурсів

підприємств. Усе це змушує підприємства виявляти ініціативу та винахідливість, нести повну матеріальну відповідальність.

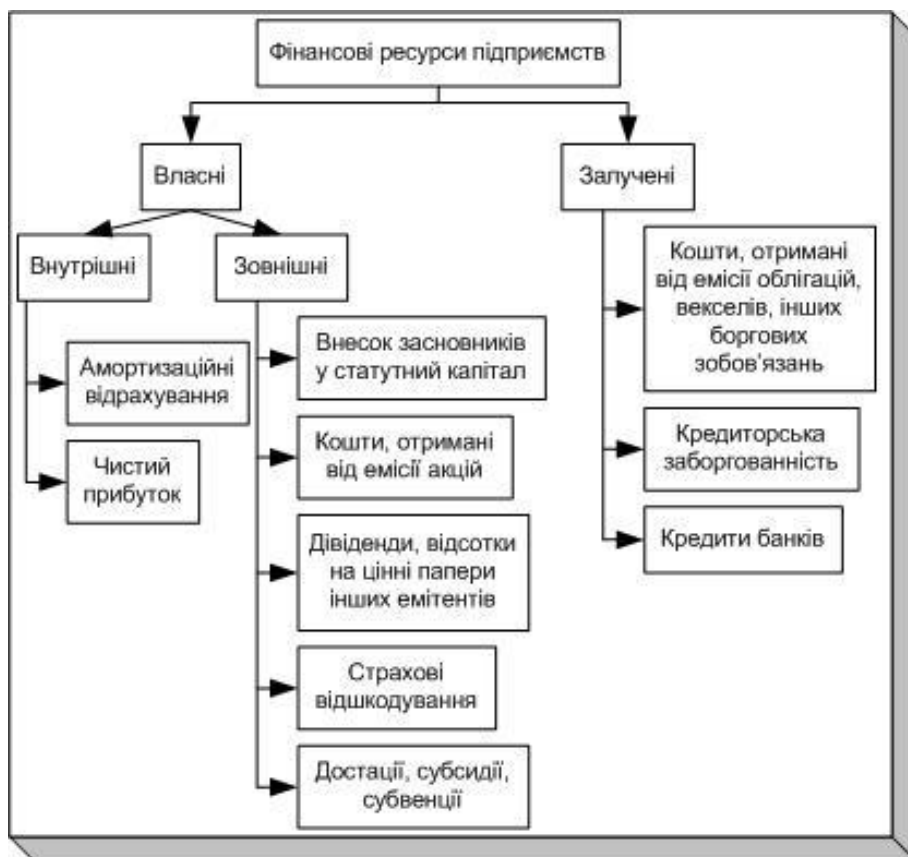

Рис.1.1 . Формування фінансових ресурсів підприємств

Обсяг виробництва, його ефективність зумовлюють розмір, склад та структуру фінансових ресурсів підприємства. У свою чергу, від величини фінансових ресурсів залежить зростання виробництва та соціально-економічний розвиток підприємства. Наявність фінансових ресурсів, їх ефективне використання визначають фінансове благополуччя підприємства: платоспроможність, ліквідність, фінансову стійкість. Пошук фінансових джерел розвитку підприємства, забезпечення найефективнішого інвестування фінансових ресурсів набуває важливого значення в роботі фінансових служб підприємства за умов ринкової економіки.

У процесі формування фінансових ресурсів підприємств важливе значення має структура їхніх джерел. Підвищення питомої ваги власних коштів позитивно впливає на фінансову діяльність підприємств. Висока питома вага залучених коштів ускладнює фінансову діяльність підприємства та потребує додаткових витрат на сплату відсотків за банківські кредити, дивідендів на акції, доходів на облігації, зменшує ліквідність балансу підприємства, підвищує фінансовий ризик. Тому в кожному конкретному випадку необхідно детально продумати доцільність залучення додаткових фінансових ресурсів.

3. Основи організації фінансів підприємств

Перехід до ринкової економіки зумовлює посилення ролі фінансів підприємств у системі господарювання. Конкурентоспроможність та платоспроможність підприємств визначаються раціональною організацією фінансів. Організація фінансової діяльності підприємства має бути

побудована так, щоб це сприяло підвищенню ефективності виробництва.

Функціонування фінансів підприємств здійснюється не автоматично, а з допомогою цілеспрямованої їх організації.

Під організацією фінансів підприємств розуміють форми, методи, способи формування та використання ресурсів, контроль за їх кругообігом для досягнення економічних цілей згідно з чинними законодавчими актами.

В основу організації фінансів підприємств покладено *комерційний розрахунок*. За ринкової економіки господарський механізм саморозвитку базується на таких основних принципах:

- ✓ саморегулювання
- ✓ самоокупність
- ✓ самофінансування.

Цим принципам відповідає *комерційний розрахунок*, тобто метод ведення господарювання, що полягає в постійному порівнюванні (у грошовому вираженні) витрат та результатів діяльності. Його метою є одержання максимального прибутку за мінімальних витрат капіталу та мінімально можливого ризику.

Питання про те, що виробляти, як виробляти, для кого виробляти, за ринкових умов для підприємств визначається основним орієнтиром - прибутком. Комерційний розрахунок справляє значний вплив на організацію фінансів підприємств. Він передбачає, що фінансові відносини підприємств регламентуються державою в основному економічними методами - з допомогою важелів відповідної податкової, амортизаційної, валютної, протекціоністської політики. Збитки (в тім числі втрачена вигода), що їх зазнало підприємство внаслідок виконання вказівок державних органів та посадових осіб, які суперечать чинному законодавству, повинні бути відшкодовані відповідними органами.

Суб'єкт господарювання має справжню фінансову незалежність, тобто право самостійно вирішувати, що і як виробити, кому реалізувати продукцію, як розподілити виручку від реалізації продукції, як розпорядитися прибутком, які фінансові ресурси формувати та як їх використовувати. Повна самостійність підприємств не означає, однак, відсутності будь-яких правил їхньої поведінки. Ці правила розроблено та законодавче закріплено у відповідних нормативних актах. Ясна річ, що підприємства можуть приймати рішення самостійно тільки в рамках чинних законів.

Суб'єкти фінансових відносин несуть реальну економічну відповідальність за результати діяльності та своєчасне виконання своїх зобов'язань перед постачальниками, споживачами, державою, банками. За своїми зобов'язаннями підприємство відповідає власним майном і доходами. За невиконання зобов'язань підприємством до нього застосовується система фінансових санкцій. Справді самостійне підприємство покриває свої втрати та збитки за рахунок фінансових резервів, системи страхування та за рахунок власного прибутку. Воно зобов'язане компенсувати збитки, завдані нераціональним використанням землі та інших природних ресурсів, забрудненням навколишнього середовища, порушенням безпеки виробництва.

Джерелом формування фінансових ресурсів підприємств є реально зароблені доходи від реалізації продукції та від фінансових інвестицій. Економічна відповідальність підприємства настільки велика, що його можуть оголосити банкрутом у разі завеликих збитків та неспроможності виконати зобов'язання перед кредиторами.

У підприємств формуються партнерські взаємовідносини з банками та страховими компаніями. Підприємства й банки є рівноправними партнерами, які організують фінансові взаємовідносини з метою одержання прибутку. Банки не надають підприємствам безкоштовних

та безстрокових кредитів. Підприємства, у свою чергу, за зберігання грошових коштів на банківських рахунках одержують певні відсотки. Страхові компанії страхують численні ризики, пов'язані з підприємницькою діяльністю суб'єктів господарювання, створюючи певні гарантії стабільності виробничої діяльності.

У підприємств формуються взаємовідносини з бюджетом та державними цільовими фондами, створеними для підтримання комерційних засад в організації підприємництва. Держава встановлює податкові платежі, обов'язкові збори та внески на такому рівні, щоб не підірвати заінтересованості підприємств у розвитку виробництва та підвищенні його ефективності. Бюджетні асигнування виділяються підприємствам у вигляді цільових субсидій та субвенцій, що виключає можливість паразитування за рахунок державних коштів.

Перехідний до ринкової економіки період характеризується багатоукладністю господарювання. Тут репрезентовано всі форми власності: державну, комунальну, колективну, приватну. Це зумовило появу різних організаційно-правових форм господарювання.

Ринкова економіка зовсім не виключає присутності поряд з іншими і державної власності. До державного сектора належать ті установи та організації, які повністю або частково фінансуються з державного бюджету. Створюються також підприємства зі змішаною формою власності, що в них держава є основним держателем корпоративних прав, - електроенергетика, вугільна промисловість, машинобудування та ряд інших. Державна власність, проте, не зменшує ні самостійності, ні матеріальної відповідальності суб'єктів господарювання.

На організацію фінансів впливають організаційно-правові форми господарювання, сфера та характер діяльності підприємств. Це проявляється в процесі формування капіталу (статутного фонду), розподілу прибутку, утворення грошових фондів, внутрішньовідомчого розподілу засобів, у взаємовідносинах з бюджетом тощо.

4. Фінансова діяльність та зміст фінансової роботи

В організаційній та управлінській роботі підприємств фінансова діяльність займає особливе місце. Від неї багато в чому залежить своєчасність та повнота фінансового забезпечення виробничо-господарської діяльності та розвитку підприємства, виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання.

Фінансова діяльність - це система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємств та досягнення ними поставлених цілей, тобто це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів.

Фінансовий механізм підприємства - це система керування фінансами, призначена для організації взаємодії фінансових відносин і грошових фондів з метою оптимізації їхнього впливу на кінцеві результати його діяльності.

Фінансову діяльність підприємства спрямовано на вирішення таких основних завдань:

- фінансове забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності;

- пошук резервів збільшення доходів, прибутку, підвищення рентабельності та платоспроможності;
- виконання фінансових зобов'язань перед суб'єктами господарювання, бюджетом, банками;
- мобілізація фінансових ресурсів в обсязі, необхідному для фінансування виробничого й соціального розвитку, збільшення власного капіталу;
- контроль за ефективним, цільовим розподілом та використанням фінансових ресурсів.

Фінансова робота підприємства здійснюється за такими основними напрямками:

- фінансове прогнозування та планування;
- аналіз та контроль виробничо-господарської діяльності;
- оперативна, поточна фінансово-економічна робота.

Фінансове прогнозування та планування є однією з найважливіших ділянок фінансової роботи підприємства. На цій стадії фінансової роботи визначається загальна потреба у грошових коштах для забезпечення нормальної виробничо-господарської діяльності та можливість одержання таких коштів.

За ринкових умов підприємство самостійно визначає напрямки та розмір використання прибутку, який залишається в його розпорядженні після сплати податків. Метою складання фінансового плану є визначення фінансових ресурсів, капіталу та резервів на підставі прогнозування величини фінансових показників: власних оборотних коштів, амортизаційних відрахувань, прибутку, суми податків.

Планування виручки є необхідним для розробки плану прибутку від реалізації продукції, визначення суми планових платежів у бюджет. Від обґрунтованості та правильності розрахунку виручки великою мірою залежить також реальність основного джерела надходження коштів та розмір запланованого прибутку.

Мета планування витрат - визначення можливості найекономнішого витрачання матеріальних, трудових та грошових ресурсів на одиницю продукції. Зменшення витрат виробництва та обігу є важливим фактором збільшення ефективності виробництва. Зниження собівартості за рахунок економії сировини, матеріалів, палива, енергії та живої праці дає змогу виробити значну кількість додаткової продукції, збільшити прибуток та рентабельність підприємств, створює реальні можливості для самофінансування.

Скорочення витрат на виробництво одиниці продукції є матеріальною підставою для зниження цін на неї, а відтак - прискорення обертання оборотних коштів.

Плануючи витрати на виробництво та реалізацію продукції, необхідно враховувати резерви зниження її собівартості, до яких належать:

- поліпшення використання основних виробничих фондів та збільшення у зв'язку з цим випуску продукції на кожну гривню основних фондів;
- раціональне використання сировини, матеріалів, палива, енергії та скорочення витрат на одиницю продукції без зниження її якості;
- зменшення затрат живої праці на одиницю продукції на основі науково-технічного прогресу;
- скорочення витрат на реалізацію продукції за рахунок удосконалення форм її збуту;
- зменшення втрат від браку та безгосподарності, ліквідація непродуктивних витрат;

- економія в адміністративно-управлінській сфері на основі раціональної організації апарату управління підприємством.

Спираючись на опрацьовані фінансові показники, складають перспективні, поточні та оперативні фінансові плани. Поточний фінансовий план складається у формі балансу доходів та витрат грошових коштів, оперативний - у формі платіжного календаря.

Аналіз та контроль фінансової діяльності підприємства - це діагноз його фінансового стану, що уможливорює визначення недоліків та прорахунків, виявлення та мобілізацію внутрішньогосподарських резервів, збільшення доходів та прибутків, зменшення витрат виробництва, підвищення рентабельності, поліпшення фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому. Матеріали аналізу використовуються в процесі фінансового планування та прогнозування.

Підприємство має опрацьовувати таку систему показників, з допомогою якої воно змогло б із достатньою точністю оцінити поточні та стратегічні можливості підприємства. Аналітичну роботу підприємства можна поділити на два блоки:

- 1) аналіз фінансових результатів та рентабельності;
- 2) аналіз фінансового стану підприємства.

Аналіз фінансових результатів підприємства здійснюється за такими основними напрямками:

- аналіз та оцінка рівня і динаміки показників прибутковості, факторний аналіз прибутку від реалізації продукції, робіт, послуг;
- аналіз фінансових результатів від іншої реалізації, позареалізаційної та фінансової інвестиційної діяльності;
- аналіз та оцінка використання чистого прибутку;
- аналіз взаємозв'язку витрат, обсягів виробництва продукції та прибутку;
- аналіз взаємозв'язку прибутку, руху оборотного капіталу та грошових потоків;
- аналіз та оцінка впливу інфляції на фінансові результати;
- факторний аналіз показників рентабельності.

Аналіз фінансового стану підприємства проводиться за такими напрямками:

- аналіз та оцінка складу та динаміки майна;
- аналіз фінансової стійкості підприємства;
- аналіз ліквідності балансу;
- комплексний аналіз і рейтингова оцінка підприємства.

Поточна та оперативна фінансова робота на підприємстві спрямовується на практичне втілення фінансового забезпечення підприємницької діяльності, постійне підтримування платоспроможності на належному рівні.

Зміст поточної оперативної фінансової роботи на підприємстві полягає в такому:

- постійна робота зі споживачами стосовно розрахунків за реалізовану продукцію, роботи, послуги;
- своєчасні розрахунки за поставлені товарно-матеріальні цінності та послуги з постачальниками;
- забезпечення своєчасної сплати податків, інших обов'язкових платежів у бюджет та цільові фонди;
- своєчасне проведення розрахунків по заробітній платі;
- своєчасне погашення банківських кредитів та сплата відсотків;
- здійснення платежів за фінансовими операціями.

Фінансова робота підприємства здійснюється за такими основними напрямками:

- фінансове прогнозування та планування;
- аналіз та контроль виробничо-господарської діяльності;
- оперативна, поточна фінансово-економічна робота.

Фінансове прогнозування та планування.

На цій стадії фінансової роботи визначається загальна потреба у грошових коштах для забезпечення нормальної виробничо-господарської діяльності та можливість одержання таких коштів.

На цій стадії складається фінансовий план підприємства. Метою складання фінансового плану є визначення фінансових ресурсів, капіталу та резервів на підставі прогнозування величини фінансових показників: власних оборотних коштів, амортизаційних відрахувань, прибутку, суми податків.

Складають перспективні, поточні й оперативні плани. Поточний фінансовий план складається у формі балансу доходів та витрат, оперативний — у формі платіжного календаря.

Аналіз та контроль виробничо-господарської діяльності підприємства — це діагноз його фінансового стану, який допомагає виявити недоліки, виявити та мобілізувати внутрішньогосподарські резерви, збільшити доходи та прибутки, зменшити витрати виробництва, підвищити рентабельність, поліпшити фінансово-господарську діяльність у цілому.

Процес аналізу можна поділити на два блоки:

1) аналіз фінансових результатів та рентабельності, який здійснюється за такими основними напрямками:

- аналіз та оцінювання рівня і динаміки показників прибутковості;
  - аналіз фінансових результатів від іншої реалізації, позареалізаційної та фінансово-інвестиційної діяльності;
  - аналіз та оцінювання використання чистого прибутку;
  - аналіз взаємозв'язку витрат, обсягів виробництва продукції та прибутку;
  - аналіз взаємозв'язку прибутку, руху оборотного капіталу та грошових потоків;
  - аналіз та оцінювання впливу інфляції на фінансові результати;
  - факторний аналіз показників рентабельності;
- 2) аналіз фінансового стану підприємства, який проводиться за такими напрямками:
- аналіз та оцінка складу і динаміки майна;
  - аналіз фінансової стійкості підприємства;
  - аналіз ліквідності балансу;
  - комплексний аналіз і рейтингова оцінка підприємства.

Сутність фінансового контролю зводиться до процесу вивчення, порівняння, виявлення, фіксації проблем змісту і відображення в обліку господарських операцій та вжиття заходів для їх розв'язання, усунення порушень, попередження в подальшому. Треба відмітити, що фінансовий контроль необхідно розглядати як систему, якою є контролюючі суб'єкти, підконтрольні об'єкти та контрольні дії.

Можна виділити основні види, форми і методи фінансового контролю.

Види фінансового контролю

Попередній — покликаний запобігати порушенням законів, нераціональному використанню бюджетних та інших коштів, перекрити шляхи іншим порушенням і крадіжкам.

Поточний — провадиться всіма фінансовими й господарськими органами у процесі використання підприємствами коштів; здійснюється через аналіз, перевірку та обстеження

їхньої діяльності.

Наступний — виконується після надходження доходів чи проведених видатків. У процесі наступного контролю перевіряються: виконання бюджету за доходами і видатками; повнота своєчасного надходження доходів; законність проведення видатків; виявлення порушень фінансової дисципліни, перекручення звітності, зловживання. У результаті вживаються заходи щодо усунення порушень і притягнення винних до відповідальності.

Форми фінансового контролю

Ревізія — це форма документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку й звітності, а також, у разі виявлення, спосіб документального викриття нестач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань. За наслідками ревізії складається акт.

Перевірка — це обстеження й вивчення окремих ланок фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій, установ. Наслідки перевірки оформляються довідкою чи доповідною запискою.

Методи фінансового контролю

Метод інвентаризації матеріальних цінностей і наявності грошових ресурсів — використовується для перевірки відповідності даних бухгалтерського обліку фактичній наявності грошових і матеріальних цінностей, і в разі виявлення розходжень вжиття заходів щодо ліквідації відхилень.

Метод зустрічних перевірок — потребує звірення записів у книгах і рахунках бухгалтерського обліку організації або установи, що перевіряються, з даними обліку організації або установи, які надають сировину, матеріали чи продукцію організації, що перевіряється.

Метод рахункової перевірки бухгалтерських звітів і балансів використовується для перевірки достовірності відображення у них звітних показників, виявлення й усунення приписок та інших помилок, недопущення незаконного або неправильного використання коштів; забезпечення виконання обов'язків перед бюджетом і зміцнення звітної дисципліни.

Поточна та оперативна робота на підприємстві спрямовується на практичне втілення фінансового забезпечення підприємницької діяльності, постійне підтримування платоспроможності на належному рівні. Її зміст полягає:

- в постійній роботі із споживачами стосовно розрахунків за реалізовану продукцію, роботи, послуги;
- у своєчасних розрахунках за поставлені товарно-матеріальні цінності та послуги з постачальниками;
- в забезпеченні своєчасної сплати податків, інших обов'язкових платежів у бюджет та цільові фонди;
- у своєчасному проведенні розрахунків по заробітній платі;
- у своєчасному погашенні банківських кредитів та сплаті відсотків.

Контрольні запитання і завдання

1. Що таке фінанси як система специфічних виробничих відносин?
2. Які найсуттєвіші відмінності між категоріями „фінанси” і „гроші” ?
3. На яких стадіях суспільного відтворення виникають фінансові відносини і в чому вони виражаються, зокрема на стадії виробництва?

4. Яке місце посідають фінанси підприємств у фінансовій системі України?
5. Які відносини включає в себе сфера фінансових відносин підприємства?
6. Що розуміють під поняттям „фінансові ресурси” ?
7. Що є характерним для складу і структури фінансових ресурсів підприємства будь-якої форми власності?
8. Що треба розуміти під ефективним використанням фінансових ресурсів?
9. Що таке фінансова дисципліна?
10. Які основні напрями організації роботи щодо управління фінансовими ресурсами на підприємстві?

Література

1. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: Навч. Посібник.– К: Знання-Прес. – 2009.- с.
2. Фінанси підприємств. Підручник/ під ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000, с.7-19
3. Фінансова діяльність підприємства: підручник/ Бандурка О.М., Коробов М.Л. – К.: Либідь, 2003, с. -20.
4. Шило В.П., Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою). Теоретично – практичний посібник. - Київ, 2006, с. 5-18.

Тема 2. Організація грошових розрахунків підприємства

Мета: розкрити сутність грошових розрахунків підприємства, принципи їх організації; розглянути види банківських рахунків, форми безготівкових розрахунків; основні вимоги до організації і проведення готівкових розрахунків підприємств.

Основні питання:

1. Сутність і значення грошових розрахунків, принципи організації розрахунків підприємств.
2. Види банківських рахунків та порядок їх відкриття
3. Форми безготівкових розрахунків
4. Готівково-грошові розрахунки на підприємстві та сфера їх застосування.
5. Розрахунково-платіжна дисципліна.

Основні терміни і поняття:

грошові кошти, грошові потоки, платіжне доручення, акредитив, акцепт, бенефіціар, інкасо, вексель.

- 1. Сутність і значення грошових розрахунків, принципи організації розрахунків підприємств.**

У процесі виробничої діяльності підприємство, з одного боку, безперервно купує сировину, матеріали, паливо, товари тощо, а з іншого — безперервно реалізує готову продукцію або закуплені товари. Ці процеси супроводжуються грошовими розрахунками, які саме і є одним із найбільш масових явищ у господарському житті будь-якого підприємства.

Отже, **розрахунки становлять собою** відносини, що виникають між підприємствами і організаціями в процесі реалізації, розподілу та перерозподілу суспільного продукту на підставі здійснення статутної діяльності. Розрахунки базуються на переміщенні товарів відповідно до укладених договорів. Господарські договори укладають безпосередньо підприємства, а розрахунки за продукцію, що відпускається за цими договорами, здійснюються, як правило, через банк. **Сукупність усіх платежів створює грошовий оборот.**

Грошовий оборот — це виявлення сутності грошей у русі.

На обсяг і структуру грошового обороту на підприємстві справляють вплив стадії виробництва та споживання. Тривалий виробничий процес, який потребує збільшення виробничих запасів, призводить до збільшення платежів, пов'язаних із їх придбанням. Збільшення трудомісткості продукції збільшує платежі, пов'язані з оплатою праці.

Грошовий оборот на кожному підприємстві пов'язаний із такими напрямками:

- забезпечення процесу виробництва (закупівля сировини, матеріалів, комплектуючих, виплата заробітної плати);
- реалізація продукції (робіт, послуг), тобто відшкодування витрат і формування доходів;
- сплата податків, обов'язкових відрахувань і зборів;
- забезпечення спільної діяльності підприємств;
- отримання і погашення кредитів, сплата відсотків за кредит кредитним установам.

Таке групування пов'язане з різною економічною сутністю названих розрахунків, документообігом, видами та методами фінансового і банківського контролю.

У загальній грошовій масі розрізняють **активні гроші**, що в кожний даний момент беруть участь в обороті, і **пасивні** (кошти на рахунках суб'єктів господарювання, громадських організацій, кошти населення, інші фонди накопичення і зберігання), що є лише потенційним платіжним засобом. Отже, маса грошей, яка перебуває в обороті, завжди буде меншою за загальну кількість грошей на суму грошових фондів накопичення і зберігання. Останні постійно залучаються в активний грошовий оборот.

Маса грошей, яка знаходиться в обороті, має дві форми:

- готівкову;
- безготівкову.

Сферу дії готівкових і безготівкових розрахунків розмежовано.

Готівкова форма розрахунків застосовується для обслуговування населення: виплати заробітної плати, матеріального заохочення, дивідендів, пенсій, грошової допомоги. Отримуючи грошові доходи, населення витрачає їх на купівлю товарів, продуктів харчування, оплачує послуги і здійснює інші платежі.

Безготівкові розрахунки — це грошові розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші списуються з рахунка платника і переказуються на рахунок отримувача коштів.

Між обігом готівкових і безготівкових коштів існує тісний зв'язок. Так, безготівкові кошти підприємств конвертуються в готівку при видачі заробітної плати працівникам. Останні обмінюють одержану зарплату в підприємствах торгівлі та сфери побуту на товари і послуги. Після цього виручка, одержана в касі підприємств, знову надходить на їх поточні рахунки і далі рухається у безготівковій формі. Таким чином, обороти готівкових і безготівкових коштів

взаємно доповнюють і зумовлюють один одного.

Переважна кількість міжгосподарських розрахунків здійснюється безготівковим шляхом. Використовують два методи безготівкових платежів — це запис на рахунках і залік взаємних боргів, які в результаті завершуються записами на рахунках.

У здійсненні безготівкових розрахунків активну участь бере банківський кредит, коли для здійснення платежів позикові кошти зараховуються на поточний рахунок позичальника або безпосередньо на рахунки постачальників.

Система безготівкових розрахунків включає:

- класифікацію розрахунків:
- розрахунки за товарними операціями — пов'язані з реалізацією продукції, виконанням робіт, наданням послуг; вони становлять переважну частину всього грошового обороту в державі й обслуговують поточну фінансово-господарську діяльність підприємств; від них залежать розрахунки за нетоварними операціями;

- розрахунки за нетоварними операціями — пов'язані з фінансовими операціями: з кредитною системою, з бюджетами різних рівнів, зі сплатою фінансових санкцій; ці розрахунки здійснюються після реалізації продукції;

- організацію розрахунків;
- форми відповідних документів;
- взаємовідносини платників з банками.

Відповідно до територіального розміщення підприємств і банківських установ безготівкові рахунки поділяються на:

- місцеві;
- міжміські;
- міжнародні.

Принципи організації безготівкових розрахунків

I. Підприємства та установи обов'язково зберігають грошові кошти на рахунках в установах банку (за винятком перехідних залишків у касі).

II. Підприємства мають право вибору установи банку для відкриття рахунків усіх видів за згодою банку.

III. Підприємства самостійно (без участі банку) вибирають форми розрахунків (установи банків можуть лише пропонувати своїм клієнтам застосовувати ту чи іншу форму розрахунків, враховуючи специфіку діяльності та конкретні умови, які можуть скластися в процесі розрахунків).

IV. Кошти з рахунка підприємства списуються за розпорядженням його власника. Враховуючи можливість відкриття кількох рахунків, суб'єкт підприємницької діяльності визначає один із рахунків як основний. На ньому здійснюється облік заборгованості, яка списується безспірно.

V. Поточні рахунки підприємствам — суб'єктам підприємницької діяльності відкривають установи банків тільки за умови повідомлення про це податкового органу.

VI. Принцип полягає в терміновому здійсненні платежів. Момент здійснення платежу має бути максимально наближеним до часу відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг.

VII. Платежі здійснюються в межах залишків коштів на рахунках платника або в межах наданого банківського кредиту.

VIII. Розрахунки між суб'єктами підприємницької діяльності можуть здійснюватись готівкою. При цьому постачальник — отримувач коштів — суму отриманої готівки повинен

провести через касову книгу і повернути її в повному обсязі на свій рахунок у банк. (Використання готівки, пов'язане з виплатою заробітної плати, премій, винагород, матеріальної допомоги, дивідендів, провадиться тільки через її отримання з кас банків. Такий порядок дає змогу контролювати своєчасну сплату податків, внесків та інших обов'язкових платежів, розмір яких залежить від фонду оплати праці.)

2. Види банківських рахунків та порядок їх відкриття

Передумовою існування різних форм розрахунків є можливість відкриття та ведення операцій за рахунками юридичних і фізичних осіб в установах банків.

Суб'єкти господарської діяльності — учасники безготівкових розрахунків — за власним розсудом обирають банківську установу. Після згоди цієї банківської установи у порядку, що встановлюється нормативно-правовими актами Національного банку України (НБУ) та іншими актами чинного законодавства, здійснюються безготівкові розрахунки; рахунки, передбачені Інструкцією про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземній валюті, а також рахунки для обліку коштів — у розрахунках за конкретними операціями.

Рахунки для обліку коштів у розрахунках за конкретними операціями відкриваються підприємству на підставі заяви про відкриття рахунка. Рахунки відкриваються відповідно до нормативної бази, що регулює цей вид правовідносин, і договору між установою банку та власником рахунка. Підприємства відкривають рахунки для зберігання грошових коштів і здійснення банківських операцій у будь-яких банках за умови згоди останніх.

Суб'єкти господарювання незалежно від форми власності, а також їх відокремлені підрозділи, мають право відкрити поточні, бюджетні, кредитні та депозитні рахунки.

Поточні — відкриваються підприємствам усіх видів та форм власності, а також їх відокремленим підрозділам для зберігання грошових коштів та здійснення усіх видів банківських операцій відповідно до чинного законодавства України.

Бюджетні — відкриваються підприємствам та їх відокремленим підрозділам, яким виділяються кошти за рахунок державного або місцевого бюджету для цільового їх використання.

Кредитні — відкриваються на договірній основі як юридичним, так і фізичним особам у будь-якій установі банку, яка має право видавати кредити з дотриманням вимог чинного законодавства. Нерезидентам — юридичним та фізичним особам кредитні рахунки в національній валюті не відкриваються.

Депозитні — відкриваються підприємствам та їх відокремленим підрозділам на підставі укладеного депозитного договору між Власником рахунка та установою банку на визначений у договорі строк. Кошти на депозитні рахунки перераховуються з поточного рахунка і після закінчення строку зберігання повертаються на поточний рахунок. Відсотки за депозитними вкладками перераховуються в такому самому порядку або зараховуються на поповнення депозиту. Проведення розрахункових операцій та видача коштів готівкою з депозитного рахунка забороняється.

Для відкриття поточних рахунків до установи банку подають:

- оформлену заяву на відкриття рахунка встановленого зразка;
- свідоцтво про державну реєстрацію в органі державної виконавчої влади, іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію;
- копію статуту або положення, засвідчену нотаріально чи реєструючим органом;

- довідку, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік;
- картку зі зразками підписів осіб, яким відповідно до чинного законодавства чи установчих документів підприємства надано право розпорядження рахунком та підпису розрахункових документів;
- зразок відбитки печатки, присвоєної підприємству;
- копію документа про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, засвідчену нотаріально або органом, що видав відповідний документ.

Договір на відкриття та обслуговування банківського рахунка укладається відповідно до Типового договору на обслуговування комерційним банком.

Фізичним особам — суб'єктам підприємницької діяльності, які здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи, поточний та інші рахунки відкриваються на їх ім'я. Вони подають до установи банку:

- заяву про відкриття рахунка, підписану підприємцем;
- копію свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;
- картку зі зразком підпису, засвідчену нотаріально.

За довіреністю підприємця, що засвідчена нотаріально, рахунком підприємця можуть розпоряджатися інші особи.

3. Форми безготівкових розрахунків

Підприємства використовують (залежно від форми розрахункового документа) такі форми безготівкових розрахунків:

- платіжні доручення;
- платіжні вимоги-доручення;
- чеки;
- акредитиви;
- векселі;
- інкасові доручення (розпорядження).

Платіжне доручення — це письмове доручення власника рахунка перерахувати відповідну суму зі свого рахунка на рахунок отримувача коштів.

Платіжні доручення застосовуються в розрахунках щодо місцевих, а також міжміських поставок за товари (роботи, послуги). Вони забезпечують максимальне наближення строків отримання товарно-матеріальних цінностей і здійснення платежу, прискорюють обертання оборотних коштів; запобігають виникненню кредиторської заборгованості у покупців.

Розрахунки платіжними дорученнями здійснюються також за нетоварними операціями. Це платежі до бюджету, цільових державних фондів; платежі кредитним установам, за банківськими позичками.

Платіжне доручення приймає банк тільки в межах коштів на розрахунковому рахунку, крім доручень на перерахування до бюджету сум податків, зборів, обов'язкових платежів і внесків до державних цільових фондів.

Якщо постачальник (отримувач коштів) не має рахунка в банку, то розрахунки між постачальником і покупцем платіжним дорученням не можливі, підприємство може виконати розрахунок гарантованим платіжним дорученням через підприємства зв'язку.

Розрахунки платіжними дорученнями здійснюються за такою схемою (рис. 1):

Рис. 2.1. Механізм здійснення розрахунків платіжними дорученнями

- 1 — постачальник відвантажує продукцію (виконує роботи, послуги);
- 2 — постачальник виставляє рахунок-фактуру за продукцію;
- 3 — покупець подає до банку, що його обслуговує, платіжне доручення;
- 4 — банк покупця списує з його рахунка кошти;
- 5 — банк покупця повідомляє покупця — власника рахунка про списання коштів;
- 6 — банк покупця передає електронним зв'язком або надсилає платіжне доручення на відповідну суму до банку постачальника;
- 7 — банк постачальника (отримувача коштів) зараховує кошти на рахунок постачальника;
- 8 — банк постачальника повідомляє постачальника про надходження коштів на розрахунковий рахунок випискою з розрахункового рахунка.

Переваги:

- відносно простий і швидкий документообіг;
- прискорення руху коштів;
- можливість використання цієї форми розрахунків за нетоварних платежів.

Платіжні вимоги-доручення — це комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин. Верхня частина — вимога підприємства-постачальника до підприємства-покупця сплатити вартість товару, виконаних робіт, послуг. Нижня частина — доручення покупця (платника грошових коштів) банку, який його обслуговує, переказати належну суму коштів з його рахунка на рахунок постачальника. Цей розрахунковий документ заповнює постачальник і направляє покупцеві. Покупець, у разі згоди оплатити товар, заповнює нижню частину цього документа і направляє його у свій банк для переказу акцептованої суми на розрахунковий рахунок постачальника.

Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями застосовуються переважно в міжміських розрахунках за відвантажені товарно-матеріальні цінності.

Вони можуть бути з акцептом або без акцепту. Платники мають право повністю відмовитись від акцепту платіжної вимоги-доручення, коли товари не було замовлено; коли товари відвантажено не на погоджену адресу; коли їх доставлено достроково; коли вони недоброякісні; коли не погоджено ціну товару.

Часткова відмова від акцепту платіжної вимоги-доручення може бути, коли поряд із замовленими відвантажено і якісь додаткові товари; коли документально встановлено наявність недоброякісної або не укомплектованої частини товару;

У разі завищення цін, арифметичних помилок у товаротранспортних документах тощо.

Розрахунок за допомогою платіжної вимоги-доручення здійснюється за такою схемою (рис.2):

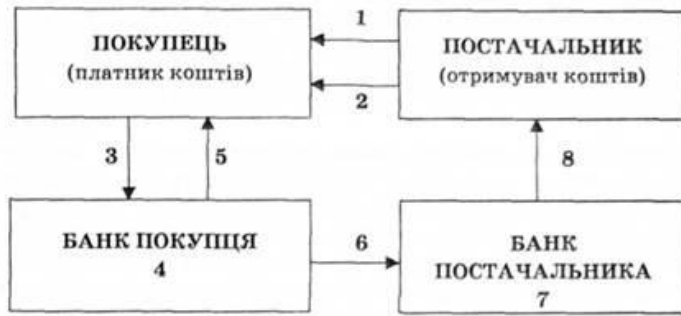

Рис. 2.2. Механізм здійснення розрахунків платіжними вимогами-дорученнями

- 1 — постачальник відвантажує продукцію покупцеві;
- 2 — разом із документами на відвантажену продукцію постачальник передає платіжну вимогу-доручення на оплату;
- 3 — покупець передає вимогу-доручення в банк, який його обслуговує, для переказу коштів;
- 4 — банк покупця (платника коштів) списує з рахунка покупця кошти;
- 5 — банк покупця сповіщає випискою покупця — власника рахунка про списання коштів із його розрахункового рахунка;
- 6 — банк покупця направляє в банк постачальника платіжну вимогу-доручення;
- 7 — банк постачальника зараховує кошти на рахунок постачальника;
- 8 — банк постачальника повідомляє постачальника про надходження коштів на розрахунковий рахунок випискою з розрахункового рахунка.

Переваги:

- ця форма розрахунку більше відповідає фінансовим та господарським інтересам постачальників і покупців;
- зміцнює договірні відносини в господарстві;
- прискорює оформлення розрахункових документів;
- платежі здійснюються за згодою платника після попередньої перевірки розрахункових і товаротранспортних документів постачальника.

Розрахунковий чек — це документ стандартної форми з дорученням чекодавця своєму банку переказати кошти з рахунка чекодавця на рахунок пред'явника чека (отримувача коштів). Розрахунковий чек, як і платіжне доручення, заповнює платник. На відміну від платіжного доручення чек передається платником підприємству — отримувачу платежу безпосередньо під час здійснення господарської операції. Отримувач платежу подає чек у свій банк для оплати.

Грошові чеки застосовуються тільки для отримання підприємствами з рахунків у банківських установах готівки для виплати заробітної плати, премій і винагород, дивідендів, коштів на відрядження, на господарські витрати.

Чек як грошовий документ короткострокової дії не має статусу законного платіжного засобу. Обіг чеків не регулюється законодавством, а визначається потребою комерційного обороту. Через це розрахунки чеками носять умовний характер: видача боржником чека ще не означає оплати його зобов'язань перед кредитором. Зобов'язання погашається тільки після повної оплати чека банком-платником.

Чекова форма розрахунків потребує від банківської установи дотримання відповідних правил: банк зобов'язаний упевнитись у достовірності чека. Чек може бути оплачений тільки тою особою, яку вказано в ньому (іменний чек); або пред'явником, якщо чек видано на пред'явника. Чекодавець не тільки несе відповідальність за оплату чека банком-платником, а й

зобов'язаний забезпечити цей платіж, заздалегідь надавши банку необхідні кошти для покриття своїх чеків. За видачу чека без покриття чекодавець несе відповідальність.

Розрахунковий чек із чекової книжки чекодавець випишує під час здійснення платежу і віддає за отримані ним товари (виконані роботи, надані послуги). При цьому чекодавець переписує залишок ліміту з корінця попереднього розрахункового чека на корінець виписаного і зазначає новий залишок ліміту.

Розрахунковий чек підписує службова особа чекодавця, яка має право підписувати розрахункові документи, та скріплює відбитком печатки чекодавця. Якщо розрахунковий чек підписує службова особа чекодавця за дорученням керівника підприємства, то право підпису розрахункового чека обумовлюється в цьому дорученні.

Приймаючи розрахунковий чек до оплати за товари (виконані роботи, надані послуги), чекодержатель перевіряє: відповідність його встановленому зразку; правильність заповнення; відсутність виправлень; відповідність суми корінця чека сумі, зазначеній на самому чеку; строк дії; достатність залишку ліміту за чековою книжкою для оплати чека; наявність на ньому чіткого відбитка штампа або печатки банку та даних чекодавця.

Розрахунковий чек, оформлений з порушенням вимог, до оплати не повинен прийматися.

Чекодержатель здає в банк розрахункові чеки разом із трьома примірниками реєстру чеків, якщо розрахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в одному банку, і в чотирьох примірниках — якщо розрахунки чекодавця і чекодержателя відкриті в різних банках.

Банк чекодержателя зобов'язаний перевірити заповнення реквізитів реєстру чеків згідно з вимогами та своєчасність пред'явлення їх до оплати. Суми розрахункових чеків, оформлені з порушенням вимог цієї Інструкції, викреслюються з реєстру чеків з виправленням його загального підсумку і повертаються чекодержателю.

Якщо чекодавець і чекодержатель обслуговуються в одному банку, то після перевірки правильності заповнення реквізитів розрахункових чеків і реєстру чеків банк на підставі першого примірника реєстру чеків списує кошти з відповідного рахунка чекодавця та зараховує їх на рахунок чекодержателя.

Розрахунок чеком здійснюється за такою схемою (рис.3):

Рис.2. 3. Механізм здійснення розрахунків чеками

- 1 — постачальник передає товар покупцеві;
- 2 — покупець передає чек постачальнику;
- 3 — постачальник передає чек у свій банк;
- 4 — банк постачальника направляє чек для оплати в банк покупця;
- 5 — банк платника списує кошти з рахунка покупця товару;
- 6 — банк платника повідомляє платника про списання коштів;
- 7 — банк платника переказує банку постачальника відповідні кошти;
- 8 — банк постачальника зараховує кошти на рахунок постачальника;
- 9 — банк постачальника повідомляє постачальника про зарахування коштів на його

рахунок.

Переваги:

• відносна швидкість розрахунків і надходження коштів на рахунок постачальника, що сприяє зменшенню дебіторської заборгованості.

Недоліки:

• недостатня гарантія платежу, оскільки на рахунку чекодавця може не бути потрібних коштів;

• неможливість розрахунків чеками на велику суму;

• складність оформлення чека.

Акредитив — це розрахунковий документ із дорученням однієї кредитної установи іншій здійснити за рахунок спеціально задепонованих коштів оплату товаротранспортних документів за відвантажений товар.

Постачальник подає в банк, що його обслуговує, заяву із зазначенням умов використання задепонованих коштів. Після повідомлення про відкриття акредитива постачальник відвантажує товар і не пізніше трьох робочих днів після цього подає в установу банку реєстри рахунків і транспортні або інші документи, які підтверджують відвантаження. Якщо документи відповідають умовам акредитива, кошти того самого дня зараховуються на рахунок постачальника.

За операціями з акредитивами всі зацікавлені сторони мають справу тільки з документами, а не з товарами, послугами або іншими видами виконання зобов'язань, з якими можуть бути пов'язані ці документи.

Банк-емітент може відкривати такі види акредитивів:

• покритий — акредитив для здійснення платежів, за якими завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку — "Розрахунки за акредитивами";

• непокритий — акредитив, оплата за яким, у разі тимчасової відсутності коштів на рахунку платника гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Акредитив може бути відкличним або безвідкличним. Це зазначається на кожному акредитиві. У разі відсутності такої позначки акредитив вважається безвідкличним.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара. Усі розпорядження про зміни умов відкличного акредитива або його анулювання заявник може надати бенефіціару тільки через банк-емітент, який повідомляє виконуючий банк, а останній — бенефіціара.

Якщо виконуючий банк не є банком-емітентом, то зміна умов відкличного акредитива або його анулювання відбувається тільки після отримання від виконуючого банку відповідного повідомлення, яким підтверджується те, що до часу зміни умов або анулювання акредитива документи за акредитивом не були подані.

Документи за акредитивом, що відповідають умовам акредитива та подані бенефіціаром і прийняті виконуючим банком до отримання останнім повідомлення про зміну умов або анулювання акредитива, підлягають оплаті.

Безвідкличний акредитив — це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені тільки за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий, і банка-емітента.

Такий акредитив становить собою тверде зобов'язання банка-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, передбачені ним, подано до банку, зазначеного в акредитиві, або банку-емітента та дотримано строки й умови

акредитива.

Умови акредитива є дійсними для бенефіціара, поки він не повідомить про згоду на внесення змін до них банку, який авізував йому ці зміни. Бенефіціар має письмово повідомити про погодження або відмову щодо внесення змін.

Акредитив може бути авізований бенефіціару через інший (авізуючий) банк. Авізуючий банк, якщо він не є виконуючим банком, не несе зобов'язань щодо сплати за акредитивом.

У всіх акредитивах обов'язково має передбачатися дата закінчення строку і місяця подання документів для платежу. Дата, яку зазначено в заяві, є останнім днем для подання бенефіціаром до оплати реєстру документів за акредитивом та документів, передбачених умовами акредитива.

Акредитив, кошти за яким заброньовані в банку-емітенті, закривається ним після закінчення строку, зазначеного в акредитиві, з додаванням нормативного строку проходження документів спецв'язком від виконуючого банку до банку-емітента або після отримання від виконуючого банку підтвердження про невиконання акредитива.

Схема здійснення розрахунків із використанням акредитивної форми має такий вигляд (рис.4):

Рис.2.4. Механізм здійснення розрахунків із використанням акредитивної форми

- 1 — покупець, доручає банку, що його обслуговує, відкрити акредитив;
- 2 — банк покупця відкриває акредитив;
- 3 — банк покупця сповіщає покупця про відкриття акредитива;
- 4 — банк покупця повідомляє банк постачальника про відкриття акредитива постачальнику на конкретну суму;
- 5 — банк постачальника сповіщає постачальника про відкриття акредитива;
- 6 — відвантаження товару;
- 7 — покупець повідомляє банк про виконання умови акредитива;
- 8 — банк покупця переказує банку постачальника суму коштів з акредитива;
- 9 — банк постачальника зараховує кошти на рахунок постачальника;
- 10 — банк постачальника повідомляє про це свого клієнта.

Переваги:

- ця форма розрахунку дає постачальнику впевненість у тому, що відвантажений товар буде своєчасно оплачено;
- для постачальників (отримувачів коштів) акредитивна форма розрахунків надійна, відносно проста і приваблива, оскільки гарантує оплату.

Недоліки:

- покупцям розрахунки з використанням акредитива не вигідні, бо на певний час кошти вилучаються з обороту, що погіршує фінансове становище підприємств-покупців.

Вексельна форма розрахунків — розрахунки між постачальником (отримувачем коштів) і покупцем (платником коштів) з відстрочкою платежу, які оформлюються векселем.

Вексель — цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векседавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Є різні види векселів (рис. 5):

- **казначейські** — один із видів державних цінних паперів, які випускаються для покриття видатків державного бюджету. Вони можуть бути використані: для здійснення розрахунків, для зарахування сплати податків до державного бюджету, як застава для
  - **забезпечення інших платежів та кредитів**. Векселедавцем і, відповідно, платником за казначейськими векселями є Головне управління Державного казначейства. Такі векселі видаються на пред'явника зі строком платежу не більше одного року;
  - **приватні** — емітуються корпораціями, фінансовими групами, комерційними банками. Спеціального забезпечення ці папери не мають. Як гарантія їхньої надійності виступає рейтинг векселедавця, стабільність його фінансового стану та авторитет на ринку цінних паперів;
  - **фінансові** — мають у своїй основі депозитну природу. Якщо класичний вексель видається за реальної товарної угоди, то фінансовий в основному використовується для мобілізації грошових ресурсів;

Рис. 2.5. Класифікація векселів

- **товарні** (комерційні) — використовуються для кредитування торговельних операцій. Вони визначають умови векселедавцем-бор лишком своїх обов'язків перед постачальником-кредитором за поставлену продукцію, надані послуги, виконані роботи;
- **прості** (соло-векселі) — виписуються і відписуються боржником (векселедавцем) і є його борговим зобов'язанням оплатити кредиту вказану суму в установлений час. Векселедавець бере на себе зобов'язання особисто сплатити за векселем певну суму грошей у точно зафіксований час у майбутньому або в час, визначений власником векселя;
- **переказні** — це документ, який регулює вексельні відносини трьох сторін;

- **забезпечені** — це векселі, гарантовані заставою, яка надається кредиторіві, банку або продавцеві доти, доки борг не буде сплачено. Заставою може бути дебіторська заборгованість, товарні запаси, цінні папери, основні виробничі запаси, обладнання;

- **на пред'явника** — це такі векселі, що сплачуються негайно після прийняття їх дебітором. Вексель, що оплачується в термін, указаний у документі, називається **строковим**;

Розрахунки з використанням векселя здійснюються за таким порядком (рис 6):

Рис. 2.6. Механізм здійснення розрахунків із використанням векселя

1 — постачання товару;

2 — акцепт векселя в банку, який обслуговує покупця;

3 — передача векселя;

4 — платіжне доручення банку, який обслуговує постачальника, на оплату цього векселя;

5 — облік векселя (може бути наданий кредит) постачальника у межах облікової ставки;

6 — пред'явлення векселя до оплати у встановлений строк;

7 — отримання платежу.

Векселі на основі взаємної довіри суб'єктів ринкових відносин функціонують в обігу як розрахунковий засіб, боргове зобов'язання та як різновид цінних паперів, що має значні переваги над паперовими грошима. Векселі не знецінюються, в обігу перебувають визначений договором час, скорочують потреби в готівці, зменшують витрати грошового обороту і прискорюють його. Предметом вексельного зобов'язання можуть бути тільки гроші.

Інкасове доручення (розпорядження) застосовується у випадках стягнення в безспірному порядку сум фінансових санкцій, недоїмки в бюджет із податків, штрафів, нарахованих державними податковими органами.

4. Готівково-грошові розрахунки на підприємстві та сфера їх застосування.

Готівкова форма розрахунків застосовується для обслуговування населення (наприклад - виплата заробітної плати, премій, грошової допомоги, дивідендів, пенсій). Отримуючи грошові доходи, населення витрачає їх на купівлю товарів, продуктів харчування, оплачує послуги і здійснює інші платежі. Між готівковими і безготівковими розрахунками існує тісний зв'язок.

Усі розрахунки готівкою між підприємствами можуть здійснюватися як за рахунок коштів, отриманих у касі банку, так і за рахунок виторгу від реалізації й інших касових надходжень. Причому готівка, отримана як виторг від реалізації продукції й інші касові надходження, можуть бути використані підприємствами для забезпечення господарських потреб, а готівка, отримана з каси банку, як виторг від реалізації продукції і касові надходження на оплату праці і виплату дивідендів. Підприємства повинні забезпечувати систематичне і повне виконання своїх фінансових зобов'язань (сплата податків, обов'язкових платежів у

бюджет і державні цільові фонди).

Касові операції підприємства пов'язані як з прийняттям, так і з видачею готівки. Усі підприємства, що мають поточні рахунки в банку, повинні зберігати свої гроші на цих рахунках. Одержання готівки з рахунка здійснюється за допомогою грошового чека, що є розпорядженням банку видати зазначену в ньому суму коштів.

Готівкову форму розрахунків застосовують:

- для розрахунків із працівниками (виплата заробітної платні, грошових компенсацій, премій, дивідендів, пенсій тощо);
- забезпечення нагальних господарських потреб (на придбання канцелярських товарів, оплату витрат на відрядження тощо);
- розрахунків із бюджетом і державними цільовими фондами;
- розрахунків між підприємствами - діловими партнерами (за матеріали, паливо тощо, але не більше, ніж 10000 грн. на день), за умови відсутності у них податкової заборгованості.

Розрахунки в готівковій формі для підприємств усіх видів діяльності і форм власності проводяться з оформленням таких документів, рис. 7:

- податкова накладна;
- прибуткові і видатковий касові ордери;
- касовий або товарний чек;
- квитанції;
- договір закупівлі-продажу;
- акт про закупівлю товарів, виконаних робіт, наданих послуг.

Рис. 2.7 . Схема оформлення касових операцій підприємств,

Основні вимоги до організації і проведення готівкових розрахунків

Прибуткові, видаткові касові ордери й видаткові відомості заповнюються чорнилом темного кольору чорнильною або кульковою ручкою, за допомогою друкарських машинок, комп'ютерних засобів чи іншими способами, які забезпечили б належне збереження цих записів протягом установленого для зберігання документів терміну (3-х років). Усю готівку, що надходить до кас, потрібно своєчасно (тобто в день одержання коштів) та в повній сумі оприбутковувати: відобразити у касовій книзі за ітрибутковими касовими ордерами, у книзі обліку розрахункових операцій на підставі фіскальних звітних чеків РРО або даних РК. Надходження і видачу готівки в національній валюті підприємства відображають у касовій книзі за касовими ордерами і видатковою відомістю в день її надходження або видачі.

Аркуші касової книги мають бути пронумеровані, прошнуровані та скріплені відбитком

печатки підприємства; кількість аркушів своїми підписами засвідчують керівник і головний бухгалтер; записи в касовій книзі здійснюються у двох примірниках (через копіювальний папір) чорнилом темного кольору чорнильною або кульковою ручкою. Перші примірники, що є невідривною частиною аркуша касової книги, залишаються в касовій книзі, другі, що є відривною частиною, - є документом, за яким касири звітують щодо руху грошей у касі; за відсутності руху готівки в касі протягом робочого дня - записи в касовій книзі в цей день можуть не проводитися.

ВИПРАВЛЕННЯ у касових ордерах та видаткових відомостях забороняються; у касовій книзі виправлення також, як правило, не допускають, однак, якщо вони зроблені, то повинні бути засвідчені підписами касира та головного бухгалтера (або особи, що його замішує). Ліміт каси підприємства визначають собі самостійно на підставі розрахунку, засвідченого підписом головного (старшого) бухгалтера та керівника.

Якщо на підприємстві ліміт каси не встановлено, то він вважається нульовим. Новостворені підприємства на перші три місяці роботи ліміт каси встановлюють відповідно до прогнозних розрахунків, потім його переглядають за фактичними показниками діяльності. Не встановлюють ліміт каси для банків та підприємців.

Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства (підприємця) з іншим підприємством (підприємцем) протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлюється відповідною постановою Правління Національного банку України. Станом на 01.09.05 вона становить 10 тис гри.

Ці обмеження не поширюються на:

- а) розрахунки з фізичними особами, бюджетами та державними цільовими фондами;
- б) добровільні пожертвування та благодійну допомогу;
- в) розрахунки за спожиту електроенергію;
- г) використання коштів, виданих на відрядження;
- г) розрахунки під час закупівлі сільськогосподарської продукції.

В касі забороняється зберігати готівку та інші цінності, що не належать даному підприємству. Спеціальних вимог до обладнання приміщення каси немає - керівник підприємства вирішує самостійно, як облаштувати касу та забезпечити надійне зберігання готівкових коштів.

Строки витрачання готівки:

- кошти, отримані на оплату праці, для виплати пенсій, стипендій, дивідендів (доходу), можна зберігати в касі понад установлений ліміт протягом трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки;

- кошти, отримані на інші виплати, потрібно видати працівникам у той самий день або повернути в банк не пізніше наступного робочого дня, також їх дозволено залишати в касі у межах ліміту.

Якщо на підприємстві працює кілька касирів, то перед початком робочого дня старший касир видає іншим касирам авансом потрібну для видаткових операцій суму готівки під підпис у книзі обліку прийнятих та виданих касиром грошей; а в кінці робочого дня вони зобов'язані скласти звіт про одержання авансу і готівки, прийнятих (виданих) за відповідними касовими документами, і здати залишок готівки та касові документи за проведеними операціями старшому касиру. При зарахуванні на роботу касира - керівник підприємства укладає з ним договір про повну матеріальну відповідальність. На підприємствах, штатний розпис яких не передбачає посади касира, виконувати його обов'язки може бухгалтер чи інший працівник згідно з письмовим розпорядженням керівника; з цим працівником також укладають договір

про повну матеріальну відповідальність.

5. Розрахунково-платіжна дисципліна

Розрахункова дисципліна передбачає зобов'язання суб'єктів господарювання щодо дотримання встановлених правил проведення розрахункових операцій. Вона базується на виконанні основних принципів розрахунків.

Платіжна дисципліна передбачає здійснення підприємствами платежів за фінансовими зобов'язаннями в повному обсязі та у встановлені строки.

За порушення підприємствами розрахунково-платіжної дисципліни до них можуть бути вжиті відповідні санкції.

Договірні санкції спрямовані на забезпечення повного й беззаперечного виконання господарських угод. Такі санкції застосовуються у вигляді сплати неустойки, яка визначається у відсотках до суми невиконаного зобов'язання.

Банківські (кредитні) санкції застосовуються до підприємств за порушення ними кредитної дисципліни; за незадовільний стан обліку і звітності; нецільове використання кредитних ресурсів; за несвоєчасне повернення отриманих кредитів.

Фінансові санкції застосовуються за порушення суб'єктами господарювання фінансової дисципліни. Вони застосовуються державними органами, податковими адміністраціями.

Дотримання підприємствами та організаціями вимог чинних законодавчих і нормативних документів з питань готівкового обігу та Порядку ведення касових операцій забезпечується організацією відповідного контролю. Так, установи банків не рідше одного разу на два роки, а у разі виявлення порушень — частіше, згідно з рішенням свого керівника повинні перевіряти додержання касової дисципліни на всіх підприємствах і в організаціях, які вони обслуговують, незалежно від форм власності. Установи банку мають право також одержувати від підприємств та організацій дані про їх касові обороти за джерелами надходжень і цільовим призначенням витрачання коштів. Крім того, виконання положень вказаних документів контролюється також органами державної податкової адміністрації, фінансовими органами, державною контрольно-ревізійною службою, органами Міністерства внутрішніх справ.

На державному рівні з метою поліпшення стану готівкового обігу та запобігання зловживанням під час здійснення операцій з готівкою, Указами Президента України "Про застосування штрафних санкцій за порушенням норм з регулювання обігу готівки" із змінами N 802/2001 (802/2001) від 07.09.2001, передбачено застосування до юридичних та фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності штрафних санкцій у разі порушення ними встановлених норм і правил з регулювання обігу готівки. Так, за перевищення встановлених лімітів залишку готівки у касах порушники штрафуються в двократному розмірі сум виявленої понадлімітної готівки, за не оприбуткування (неповне оприбуткування) у касах — у п'ятикратному розмірі неоприбуткованої суми.

Визначена також санкція до установ комерційних банків за не встановлення ними суб'єктам господарювання лімітів залишку готівки в касі.

Штрафні санкції, передбачені цими Указами, застосовуються державними податковими адміністраціями на підставі матеріалів проведених ними перевірок і подань комерційних банків та інших вказаних вище контролюючих органів.

Чинні законодавчі й нормативні акти з питань готівкового обороту та порядок ведення касових операцій для підприємств і організацій можуть змінюватися і вдосконалюватися залежно від конкретних економічних умов діяльності суб'єктів господарювання, які

регулюються чинним законодавством та затверджуваними в установленому порядку нормативними документами відповідних міністерств і відомств.

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте поняття грошового обороту.
2. Розкрийте сутність та сферу застосування готівкової та безготівкової форм грошових розрахунків.
3. Назвіть види банківських рахунків та порядок їх відкриття.
4. Визначте основні принципи організації розрахунків підприємства.
5. Дайте характеристику таким формам безготівкових розрахунків:
  - платіжне доручення;
  - платіжна вимога-доручення;
  - чек;
  - акредитив;
  - вексель;
  - інкасове доручення.
6. Розкрийте сутність розрахунково-платіжної дисципліни.
7. Чому в Україні найпоширенішою формою безготівкових розрахунків є розрахунки платіжними дорученнями?
8. Чому в Україні поки що не набула значного поширення вексельна форма розрахунків?
9. Які права має підприємство щодо ведення розрахунків у готівковій формі?
10. Що таке ліміт залишку готівки в касі?

Література

1. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: Навч. Посібник. – К: Знання-Прес. – 2009.- с.
2. Фінанси підприємств. Підручник/ під ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000, с.19-44
3. Фінансова діяльність підприємства: підручник/ Бандурка О.М., Коробов М.Л. – К.: Либідь, 2003, с. 21-46.
4. Шило В.П., Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою). Теоретично – практичний посібник. - Київ, 2006, с. 18-30.

Тема 3. Формування і використання прибутку підприємства

Мета: охарактеризувати суть та порядок формування і розподілу прибутку підприємства; назвати основні чинники, які впливають на прибуток підприємства; розрахувати валовий прибуток від реалізації продукції та операційний прибуток підприємства; охарактеризувати склад прибутку підприємства від звичайної діяльності та надзвичайних подій; обчислити планову суму прибутку підприємства від основної діяльності; визначити показники рентабельності діяльності підприємства.

Основні питання:

1. Економічний зміст прибутку.
2. Формування прибутку підприємства
3. Розподіл і використання чистого прибутку.
4. Сутність і методи обчислення рентабельності.

Основні поняття і терміни: прибуток, обліковий прибуток, оподаткований прибуток, валовий прибуток від реалізації продукції, чистий прибуток, нерозподілений прибуток, собівартість продукції, рентабельність, прибуток від звичайної діяльності, прибуток від іншої звичайної діяльності, прибуток від надзвичайних подій

1. Економічний зміст прибутку та його види

Прибуток - частина додаткової вартості реалізованої продукції, що залишається після покриття витрат виробництва

Прибуток - це частина отриманого на вкладений капітал чистого доходу підприємства, що характеризує частину його винагороди за ризик у підприємницькій діяльності.

Прибуток — найважливіша фінансова категорія, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва, і зрештою свідчить про рівень і якість виробленої продукції, стан продуктивності праці, рівень собівартості. Одночасно прибуток впливає на зміцнення фінансового стану підприємства, інтенсифікацію виробництва за будь-якої форми власності. Він є не лише джерелом забезпечення внутрішньогосподарських потреб підприємств, а й джерелом формування бюджетних ресурсів держави.

Сутність прибутку як економічної категорії розкривається через функції, які він виконує у господарській діяльності. Основні з них такі: облікова, розподільча, стимулююча.

1. **Облікова функція** прибутку полягає в тому, що він необхідний елемент ціни товару. Отже, як і ціна, прибуток є засобом обліку суспільно необхідних витрат праці, що потрібні для забезпечення розширеного відтворення. Саме такий облік дає змогу визначити оцінку ефективності господарської діяльності підприємства. Тобто, прибуток є економічним показником оцінки господарської діяльності підприємницьких структур. Економічне значення прибутку полягає у тому, що він відображає кінцевий виробничо-фінансовий результат.

2. **Розподільча функція прибутку** полягає в тому, що через прибуток здійснюється регулювання розподілу ресурсів і доходів між суб'єктами господарської діяльності та галузями економіки. Прибуток є джерелом формування бюджетів різних рівнів. Він надходить у бюджет у виді податків і використовується для фінансування державних, інвестиційних, виробничих, науково-технічних і соціальних програм.

3. **Стимулююча функція прибутку** полягає в тому, що прибуток використовується як в інтересах суб'єктів підприємництва, так і в інтересах їхніх працівників. Прибуток одночасно є і кінцевим фінансовим результатом господарської діяльності підприємства, і основним елементом його фінансових ресурсів, які необхідні для забезпечення розширення виробництва, науково-технічного і соціального заохочення працівників, виплати дивідендів, формування резервів тощо. Саме прибуток спонукає підприємницькі структури впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу, які призводять до зниження витрат виробництва, підвищення його ефективності.

Отже, прибуток в ринковій економіці є головною метою і найважливішим критерієм ефективності господарської діяльності підприємницьких структур. Водночас прибуток є основним джерелом забезпечення внутрішньогосподарських потреб підприємств, формування дохідної бази бюджетних ресурсів різних рівнів, позабюджетних та благодійних фондів.

2. Формування прибутку підприємства

Як економічна категорія прибуток відображає чистий дохід, створений у сфері матеріального виробництва. Прибуток виступає як форма прояву вартості додаткового продукту, що є об'єктивною основою її існування. Одночасно, прибуток є підсумковим показником, результатом фінансово-господарської діяльності підприємств. На формування прибутку підприємства впливають результати його роботи, сфера діяльності, галузь господарства, установлені законодавством умови обліку фінансових результатів. Згідно з чинним законодавством розрізняють обліковий і податковий прибутки (збитки) підприємства.

Обліковий прибуток це сума прибутку до оподаткування, що визначається в бухгалтерському (фінансовому) обліку, і який відображається у Звіті про фінансові результати підприємства за звітний період. Сума облікового прибутку відрізняється від суми податкового прибутку в зв'язку з різними методиками їхнього розрахунку, рис. 4.1.

Податковий прибуток - це сума прибутку підприємства, визначена за податковим законодавством, який є об'єктом оподаткування за звітний період.

Можна виділити такі види облікового прибутку підприємства:

- прибуток від реалізації продукції;
- прибуток від операційної діяльності;
- прибуток від звичайної діяльності до оподаткування;
- прибуток від надзвичайних подій.

У процесі розподілу облікового прибутку виділяють прибуток від звичайної діяльності, чистий прибуток і нерозподілений прибуток підприємства.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 "Витрати", витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені. Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються в складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені.

Прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) - це перевищення чистого

доходу підприємства від реалізації над їх собівартістю.

Прибуток від операційної діяльності - визначається як алгебраїчна сума валового прибутку, іншого операційного доходу та операційних витрат за звітний період.

До інших операційних доходів належать доходи від операційної оренди активів, від операційних курсових різниць, відшкодування раніше списаної на збитки безнадійної дебіторської заборгованості, доходи від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій).

До операційних витрат належать адміністративні витрати, витрати на збут продукції, виробничих запасів, суми сумнівних, безнадійних боргів, втрати від знецінення запасів, втрати від операційних курсових різниць, визнані підприємством економічні санкції, відрахування для забезпечення наступних операційних витрат, крім витрат що включаються до собівартості продукції, товарів, робіт.

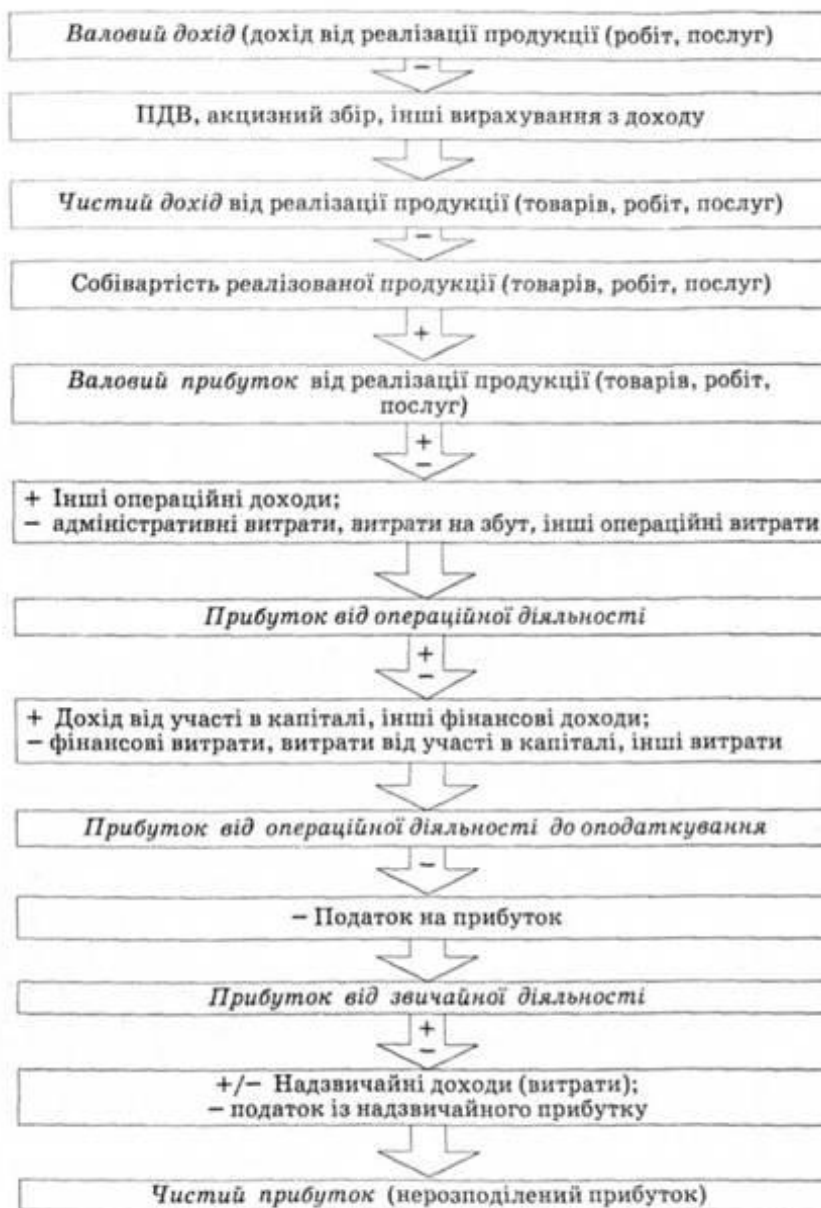

Рис. 4.1. Схема формування чистого прибутку згідно з Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку

Різниця між іншими операційними доходами й операційними витратами характеризує

прибуток підприємства від іншої операційної діяльності.

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування розраховують як сума прибутку від операційної діяльності підприємства, його доходу від участі в капіталі, суми інших фінансових доходів, суми інших доходів підприємств і суми втрат підприємства від участі в капіталі. Дохід від участі в капіталі включає дохід підприємства, отриманий від його інвестицій у дочірні, спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

До інших фінансових доходів підприємства відносять доходи, отримані ним у формі дивідендів, відсотків та інших доходів від фінансових інвестицій.

До інших доходів підприємства належать доходи від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів, доходи від не-операційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі звичайної діяльності та не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

До інших витрат підприємства відносять: собівартість реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів, втрати від уцінки фінансових інвестицій і необоротних активів.

Прибуток від надзвичайних подій - це прибуток від подій, що підлягають визначенню непередбачених в операційній, інвестиційній та фінансовій діяльності.

Прибуток від надзвичайних подій розраховують як різницю між надзвичайними доходами (відшкодування збитків від надзвичайних подій тощо) та надзвичайними витратами (витрати від стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій, включаючи витрати на здійснення заходів, пов'язаних з попередженням та ліквідацією наслідків таких подій).

Чистий прибуток підприємства це сума прибутку підприємства після сплати податку на прибуток.

Нерозподілений прибуток - це частина чистого прибутку підприємства, що залишається після його розподілу і використання на інвестиційні потреби, формування внутрішніх цільових грошових фондів, або безпосередньо на фінансування поточних витрат.

Прибуток від реалізації продукції.

Одержання прибутку від реалізації продукції залежить від здійснення основної діяльності суб'єктів господарювання. Прибуток є складовою частиною витрату від реалізації. Реальне формування прибутку на підприємстві відбувається за рахунок реалізації продукції.

На розмір прибутку від реалізації впливають два основних показники:

- обсяг реалізації продукції;
- собівартість продукції.

У свою чергу обсяг реалізації продукції залежить від зміни обсягів виробництва, залишків нереалізованої продукції, частини прибутку в ціні продукції (рентабельність продукції). Зміна обсягу виробництва, залишків нереалізованої продукції роблять також вплив на собівартість, тому що змінюються умовно-постійні витрати.

Загальна сума прибутку від усіх видів діяльності утворює **балансовий прибуток**. Більшу частину прибутку підприємство отримує від основної виробничої діяльності.

Формування прибутку підприємства відповідно до П(С)БО відображають дані табл. 3.1.

Для підвищення ефективності роботи підприємств першочергове значення має виявлення резервів збільшення обсягів виробництва і реалізації, зниження собівартості продукції, зростання прибутку.

Для визначення основних напрямів пошуку резервів збільшення прибутку фактори, які впливають на його отримання, класифікують за різними ознаками (рис. 4.2)

Прибуток підприємства				
Прибуток (збиток) від операційної діяльності			Прибуток (збиток) від надзвичайних подій	
Операційної діяльності		Фінансових операцій	Іншої звичайної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Втрати від стихійного лиха; • Втрати від технічних катастроф і аварій; • Відшкодування збитків від надзвичайних подій; • Інші надзвичайні доходи і витрати
Основної діяльності	Іншої операційної діяльності			
<ul style="list-style-type: none"> • реалізація продукції, товарів, робіт, послуг 	<ul style="list-style-type: none"> • реалізація оборотних активів; • реалізація іноземної валюти • доходи оренди; • одержані (сплачені) пеня, штрафи, неустойки; • дохід від списання кредиторської заборгованості; • одержані гарантії, субсидії; • інші доходи від операційної діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> • доходи (втрати) від інвестицій в дочірні підприємства; • доходи (втрати) від спільної діяльності; • дивіденди одержані; • відсотки одержані за облігаціями та іншими цінними паперами; • інші доходи від фінансових операцій 	<ul style="list-style-type: none"> • реалізація фінансових інвестицій; • реалізація основних засобів; • реалізація нематеріальних активів; • реалізація інших необоротних активів; • ліквідація необоротних активів; • інші доходи (втрати) від звичайної діяльності 	

Таб.3.1. Формування прибутку підприємства відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку

До зовнішніх факторів належать природні умови, державне регулювання цін, тарифів, відсотків, податкових ставок і пільг, штрафних санкцій та ін. Ці фактори не залежать від діяльності підприємств, але можуть значно вплинути на величину прибутку.

Внутрішні фактори поділяються на виробничі і поза виробничі. Виробничі фактори характеризують наявність і використання засобів і предметів праці, трудових і фінансових ресурсів і в свою чергу поділяються на екстенсивні та інтенсивні. Екстенсивні фактори впливають на процес одержання прибутку через кількісні зміни: обсягу засобів і предметів праці, фінансових ресурсів, часу роботи обладнання, чисельності персоналу, фонду робочого часу тощо. Інтенсивні фактори впливають на процес отримання прибутку через "якісні" зміни: підвищення продуктивності обладнання і його якості, застосування прогресивних видів матеріалів і удосконалення технології їх обробки, прискорення обертання оборотних засобів, підвищення кваліфікації і продуктивності праці персоналу, зниження матеріаломісткості продукції, удосконалення організації праці і більш ефективного використання фінансових ресурсів тощо.

Рис. 3.2. Фактори, що впливають на величину прибутку

До поза виробничих факторів належать, наприклад, постачальницько-збутова і природоохоронна діяльність, соціальні умови праці і побуту тощо.

При здійсненні фінансово-господарської діяльності всі ці фактори знаходяться в тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. "Прямий" вплив на величину собівартості продукції, а отже і прибутку, пов'язаний з тим, наскільки раціонально й економно витрачаються матеріальні ресурси, адже частка матеріальних витрат у складі собівартості зазвичай коливається від 60 до 90 %.

На відміну від виручки, надходження якої на розрахунковий рахунок підприємства фіксується регулярно, обсяг отриманого прибутку визначається тільки за певний період (місяць, квартал, рік) на підставі даних бухгалтерського обліку. Реально формування прибутку на підприємстві відбувається в міру реалізації продукції (рис. 4.3).

Собівартість продукції, робіт, послуг це - виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на їх виробництво. Витрати на виробництво продукції складають виробничу собівартість.

Підприємство може істотно впливати на формування собівартості. Однак, варто брати до уваги існуючу нормативно-законодавчу базу, що регламентує склад витрат і порядок визначення собівартості (положення, інструкції, установлені нормативи відрахувань).

Розрахунок собівартості продукції дозволяє визначити фінансовий результат виробничо-господарської діяльності підприємства. При розрахунку собівартості необхідно чітко знати повний перелік зазначених витрат, особливості складу і формування витрат з урахуванням сфери і галузі діяльності підприємства.

Скорочення витрат на виробництво і реалізацію продукції, тобто зниження її собівартості, є важливим фактором збільшення прибутку від реалізації. Цього можна досягти за рахунок використання численних факторів, що впливають на скорочення витрат на виробництво і реалізацію продукції.

Необхідно зазначити, що в сучасних умовах методика розрахунку собівартості продукції (товарів, робіт, послуг) не пов'язана з методикою розрахунку валових витрат. Це пояснюється наявністю в Україні податкового та управлінського обліку, які не пов'язані між собою. Перший призначений для розрахунку оподаткованого прибутку, а другий — для розрахунку фінансово-економічних показників для потреб управління.

Рис. 3.3. Структурно-логічна схема формування прибутку від реалізації продукції

Методи розрахунку прибутку від реалізації

Розрахунок прибутку від реалізації продукції є важливою складовою частиною в процесі роботи підприємства. Даний розрахунок має специфічні особливості в залежності від сфери діяльності підприємства (виробнича сфера, сфера торгівлі, сфера послуг) і виду самої діяльності (промисловість і сільське господарство, транспорт, будівництво).

У виробничій сфері можуть бути використані чотири методи розрахунку прибутку від реалізації продукції:

1. Метод прямого розрахунку Згідно з методом прямого розрахунку планову суму прибутку обчислюють за окремими видами продукції, яку виробляють і реалізують на підприємстві. Розрахунок здійснюють на основі таких показників:

- > плановий обсяг реалізації продукції відповідної номенклатури (асортименту);
- > планова собівартість одиниці продукції;
- > планова ціна (виробника) одиниці реалізованої продукції (ціна виробника її асортиментом).

Приклад 1.

Собівартість виробу 10 грн., ціна виробу 12 грн. Підприємство планує зробити і реалізувати 500 виробів. Необхідно розрахувати прибуток від реалізації продукції (планову).

1 варіант розрахунку:

Прибуток від реалізації одного виробу - 2 грн. ($12 - 10 = 2$). Прибуток від реалізації запланованої кількості виробів - 1000 грн. ($500 * 2 = 1000$).

2 варіант розрахунку:

Обсяг реалізації всієї кількості виробів - 6000 грн. ($12 * 500 = 6000$), а собівартість - 5000 грн. ($10 * 500 = 5000$).

Прибуток від реалізації запланованої кількості виробів - 1000 грн. ($6000 - 5000 = 1000$).

Варто пам'ятати, що цей метод розрахунку застосовується при виробництві щодо невеликого асортименту продукції, та не дає можливості аналізувати вплив різних факторів на розмір прибутку від реалізації продукції.

2. Метод розрахунку на основі показника витрат на 1 грн, продукції- який використовується для розрахунку прибутку від випуску і реалізації продукції всього по підприємству.

Приклад 2.

Витрати на 1 грн. продукції в звітному періоді - 90 коп. Заплановано: обсяг реалізації продукції - 10000 грн.; зниження витрат на 1 грн. продукції на 5 коп. Необхідно розрахувати прибуток від реалізації продукції (планову).

1 варіант розрахунку:

Планові витрати на 1 грн. реалізованої продукції - 85 коп. ($90 - 5 = 85$)

Планова собівартість продукції - 8500 грн. ($10000 * 0,85 = 8500$).

Прибуток від реалізації продукції (планова) - 1500 грн. ($10000 - 8500 = 1500$).

2 варіант розрахунку: Витрати на 1 грн. у майбутньому періоді - 85 коп. ($90 - 5 = 85$). Плановий прибуток на 1 грн. - 15 коп. ($100 - 85 = 15$). Плановий прибуток від реалізації продукції - 1500 грн. ($10000 * 0,15 = 1500$).

Метод досить точний, однак, не дозволяє виявити вплив окремих факторів на обсяг прибутку від реалізації продукції та їх зміну.

3. Економічний (аналітичний) метод застосовується для визначення прибутку за порівнянню і непорівнянню продукцією. Він відрізняється від уже розглянутих методів розрахунку прибутку тим, що дає змогу визначити не тільки загальну суму прибутку, а й вплив на неї зміни окремих чинників: обсягу виробництва (реалізації) продукції; собівартості продукції; рівня оптових цін і рентабельності продукції; асортименту та якості продукції.

Розрахунок прибутку цим методом здійснюється окремо за порівнянню і непорівнянню продукцією в плановому періоді. Порівнянна продукція - це продукція, що вироблялася в попередньому періоді. Непорівнянна продукція - це продукція, що не вироблялася на підприємстві в попередньому періоді.

3. Розподіл і використання чистого прибутку

Об'єктом розподілу є прибуток підприємства. Під його розподілом розуміють направлення прибутку в бюджет і використання на підприємстві та за його межами. Законодавчо розподіл прибутку регулюється в тій його частині, яка надходить до бюджетів різних рівнів у вигляді податків та інших обов'язкових платежів. Визначення напрямків витрачання прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, структури статей його використання знаходиться в компетенції підприємства.

Принципи розподілу прибутку можна сформулювати так:

- прибуток, отриманий підприємством у результаті здійснення виробничо-господарської та фінансової діяльності, розподіляється між державою і підприємством як

господарюючим суб'єктом;

- прибуток для держави надходить у відповідні бюджети у вигляді податків, обов'язкових платежів, ставки яких не можуть бути довільно змінені. Склад і ставки податків, порядок їх нарахування і внесення до бюджетів встановлюються законодавчо;

- величина прибутку підприємства, що залишилася в його розпорядженні після сплати податків, не повинна знижувати його зацікавленості у зростанні обсягів виробництва та поліпшенні результатів виробничо-господарської і фінансової діяльності;

- прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, насамперед направляється на заощадження, забезпечення його подальшого розвитку, і тільки в іншій частині — на потреби споживання.

На підприємстві розподілу підлягає чистий прибуток, тобто прибуток, що залишився в розпорядженні підприємства після сплати податків та інших обов'язкових платежів.

Розподіл чистого прибутку — один із напрямів внутрішньо-фірмового планування, значення якого в ринкових умовах зростає. Порядок розподілу і використання чистого прибутку на підприємстві фіксується в статуті підприємства.

В умовах ринкового господарства держава не втручається у процес розподілу прибутку. Підприємство повинне самостійно знайти оптимальне співвідношення у спрямуванні додаткових фінансових ресурсів на цілі виробничо-технічного розвитку, соціального розвитку, матеріального заохочення працівників та інші цілі (рис. 3.4).

Резервні (страхові) фонди можуть створюватися за рахунок прибутку підприємствами всіх форм власності для використання на випадок різкого погіршення фінансового становища в результаті тимчасової зміни ринкової кон'юнктури, стихійних лих тощо. Що ж стосується акціонерних товариств, створення ними резервних (страхових) фондів за рахунок прибутку визначається не тільки установчими документами, а й є обов'язковим у порядку і розмірах, що встановлюються чинним законодавством.

Кошти на розвиток і вдосконалення виробництва витрачаються на задоволення потреб, пов'язаних зі зростанням обсягів виробництва, технічним переозброєнням, вдосконаленням технології виробництва та інших потреб, що забезпечують зростання і вдосконалення матеріально-технічної бази підприємства.

Конкретно ці витрати становлять собою капітальні вкладення в будівництво нових виробничих площ, реконструкцію підприємств, придбання і монтаж нового устаткування, інші витрати капітального характеру, включаючи природоохоронні і такі, що спрямовані на поліпшення умов праці і техніки безпеки. Це також витрати на проведення науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт, підготовку та освоєння нових прогресивних технологій та видів продукції.

Однією з потреб виробництва, пов'язаною з його розширенням відтворенням, є збільшення власних фінансових ресурсів, які вкладаються в запаси сировини, матеріалів, перехідні запаси незавершеного виробництва, готової продукції, товарів, тобто збільшення фонду власних оборотних коштів.

Рис. 4.4. Формування та розподіл чистого прибутку підприємства

Кошти, що спрямовуються на соціальні потреби, використовуються переважно на такі витрати, які сприяють соціальному розвитку колективу підприємства:

- будівництво, реконструкцію і капітальний ремонт житлових будинків і об'єктів соціально-культурної сфери;
- утримання закладів, об'єктів соціально-культурної сфери (дитячих дошкільних, лікарень, будинків і баз відпочинку, клубів і палаців культури тощо);
- проведення оздоровчих, культурно-масових заходів, у тому числі придбання путівок на відпочинок і лікування;
- інші подібні витрати (наприклад, здешевлення харчування робітників і службовців у заводських їдальнях, оснащення клубів, кімнат відпочинку, гуртожитків теле- і радіоапаратурою, іншим обладнанням, придбання подарунків для ветеранів тощо).

Кошти матеріального заохочення використовуються для стимулювання зацікавленості працівників підприємства в досягненні високих результатів праці. У цьому напрямку прибуток використовується на виплату винагороди за загальні результати роботи за підсумком року, на одноразове преміювання окремих працівників за виконання особливо важливих виробничих завдань, виплату премій за інші досягнення в роботі, а також надання одноразової матеріальної допомоги працівникам.

Акціонерні товариства виплачують за рахунок чистого прибутку дивіденди держателям акцій — засновникам і акціонерам.

Прибуток, що залишається у підприємств після сплати податків та інших обов'язкових платежів, може бути використаний також і на інші цілі його власниками або трудовими колективами. Як уже зазначалося, підприємства мають право вкласти свої фінансові ресурси у створення спільних підприємств, в тому числі за участю іноземних інвесторів, придбати акції, облігації, інші цінні папери юридичних осіб. З прибутку підприємства можуть перераховувати кошти на спеціально відкриті рахунки благодійних фондів, робити внески установам культури і спорту, громадським організаціям інвалідів тощо. Певна сума прибутку, спрямована на добровільні внески і благодійні цілі (в межах 4 % загальної суми оподаткованого прибутку),

звільняється від оподаткування.

Нерозподілений прибуток, у широкому розумінні як прибуток, що використовується в діяльності підприємства свідчить про його фінансову стійкість, про наявність джерела для подальшого розвитку.

4. Сутність і методи обчислення рентабельності

Щоб зробити висновок про рівень ефективності роботи підприємства, отриманий прибуток необхідно порівняти з понесеними витратами. Таке порівняння, тобто співвідношення прибутку з понесеними витратами характеризує таке поняття, як рентабельність (Р).

$$P = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Авансові витрати або Поточні витрати}}$$

Рентабельність означає прибутковість або дохідність виробництва і реалізації всієї продукції (робіт, послуг) чи окремих її видів; дохідність підприємств, організацій, установ у цілому як суб'єктів господарської діяльності; прибутковість різних галузей економіки.

Показники рентабельності є відносними характеристиками фінансових результатів і ефективності діяльності підприємства. Вони вимірюють прибутковість підприємства з різних позицій і групуються відповідно до інтересів учасників економічного процесу, ринкового обміну.

Показники рентабельності є важливими характеристиками факторного середовища формування прибутку (доходу) підприємства. З цієї причини вони є важливими обов'язковими елементами порівняльного аналізу й оцінки фінансового стану підприємства. При аналізі виробництва показники рентабельності використовуються як інструмент інвестиційної політики і ціноутворення.

Різні варіанти рішень, що приймаються для визначення прибутку, поточних витрат, авансової вартості, для розрахунку рентабельності, зумовлюють наявність значної кількості показників рентабельності.

Основні показники рентабельності можна об'єднати в такі групи:

- показники рентабельності продукції;
- показники рентабельності капіталу (активів);
- показники, розраховані на основі потоків наявних коштів.

Для розрахунку рівня рентабельності підприємства можуть використовувати: балансовий прибуток, прибуток від реалізації продукції, прибуток від інших видів діяльності.

При цьому *поточні витрати* можуть прийматись у таких варіантах: собівартість продукції, собівартість продукції за винятково матеріальних витрат, вартість продукції в оптових цінах.

До *авансових витрат* можна віднести: весь капітал підприємства, власний капітал, позичковий капітал, основний капітал, оборотний капітал.

Алгоритм розрахунку системи показників рентабельності наводиться у наступній таблиці 3.5.

Показники рентабельності	Формула розрахунку	Умовні позначення	Джерело даних
1. Рентабельність активів	$\frac{ЧП}{А}$	Чистий прибуток	р.220 (225) (ф. 2)
		Середньорічна вартість активів	р. 280 (гр.3 + гр.4) / 2 (ф. 1)
2. Рентабельність основних засобів		Прибуток від операційної діяльності	р. 100 (105) (ф. 2)
		Середньорічна вартість основних засобів	р. 30 (гр.3 + гр.4) / 2 (ф. 1)
3. Рентабельність власного капіталу	$KP_{\text{вк}} = \frac{ЧП}{ВК}$	Чистий прибуток	р. 220 (225) (ф. 2)
		Середньорічна вартість власного капіталу	р. 380 (гр. 3 + гр. 4) / 2 (ф. 1)
4. Рентабельність операційної діяльності	$KP_{\text{од}} = \frac{Под}{ОВ}$	Прибуток від операційної діяльності	р. 100 (105) (ф. 2)
		Операційні витрати	р.40 + р.70 + р.80 + р.90 (ф.2)
5. Рентабельність продажів	$KP_{\text{р}} = \frac{ВП}{ВР}$	Валовий прибуток	р.50 (55) (ф. 2)
		Виручка від реалізації	р.10 (ф. 2)
6. Рентабельність продукції		Валовий прибуток	р.50 (55) (ф. 2)
		Собівартість реалізованої продукції	р.40 (ф. 2)
7. Рентабельність операційних витрат	$KBP_{\text{в}} = \frac{ВП}{ОВ}$	Валовий прибуток	р.50 (55) (ф. 2)
		Операційні витрати	р.40 + р.70 + р.80 + р.90 (ф.2)

Рис.3.5. Система показників рентабельності

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте прибуток підприємства як економічну категорію і його роль у формуванні фінансових ресурсів підприємства.
2. Які основні чинники впливають на суму прибутку підприємства?
3. У чому полягає сутність балансового прибутку підприємства?
4. Чим відрізняються показники облікового та податкового прибутку підприємства?
5. Охарактеризуйте обліковий прибуток підприємства
6. Як визначають прибуток від звичайної діяльності до оподаткування?
7. Які витрати включають до складу собівартості продукції?
8. Охарактеризуйте методи планування прибутку від реалізації продукції.
9. Назвіть способи визначення рентабельності реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).
10. Охарактеризуйте способи обчислення рентабельності діяльності підприємства.

Література

1. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: Навч. Посібник.– К: Знання-Прес. – 2009.- с.
2. Фінанси підприємств. Підручник/ під ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000, с.64-82
3. Фінансова діяльність підприємства: підручник/ Бандурка О.М., Коробов М.Л. – К.: Либідь, 2003, с. 125-140
4. Шило В.П., Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою).Теоретично – практичний посібник. - Київ, 2006, с. 35-48
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» затверджений наказом міністерства фінансів України від 28.12.2000 № 353, зі змінами № 1591 від 09.12.2011

Тема 4. Оподаткування підприємств

Мета: пояснити суть та функції податків і зборів; охарактеризувати елементи податків; класифікувати податки, які сплачують підприємства; пояснити різницю між загальнодержавними та місцевими податками і зборами; пояснити механізм впливу податків на фінансово-господарську діяльність підприємств;

Основні питання:

1. Система оподаткування підприємств, її функції та призначення
2. Пряме оподаткування підприємств
3. Непряме оподаткування підприємств
4. Збори і цільові відрахування

Основні поняття і терміни:

носії податку, податкова ставка, податкова квота, податкова пільга, відрахування, бюджетне відшкодування, податковий кредит.

1. Сутність оподаткування підприємств і податкова система

Податки - це обов'язкові платежі, що встановлює держава для юридичних і фізичних осіб з метою формування централізованих фінансових ресурсів, що забезпечують фінансування державних витрат.

Обов'язкові платежі (сплачені в бюджет держави й інші цільові державні фонди) можуть бути представлені у формах:

- податків;
- плати за ресурси;
- цільових відрахувань.

Податок встановлюється, виключно державою і базується на актах вищої юридичної сили.

Основними характерними особливостями податку є те, що він:

1) стягується на умовах безповоротності. Повернення, податку можливе тільки в разі його переплати або тоді, коли законодавством передбачено пільги щодо даного податку;

2) має односторонній характер встановлення. Оскільки і податок стягується з метою покриття суспільних потреб, які в основному відокремлено від індивідуальних потреб конкретного платника податку, то він є індивідуально безповоротний. Сплата платником податку не породжує зустрічного зобов'язання держави вчиняти будь-які дії на користь конкретного платника;

3) на відміну від інших обов'язкових платежів, може бути сплачений лише до бюджету, а не до іншого грошового централізованого або децентралізованого фонду;

4) категорія не тільки правова, але й економічна, оскільки це форма перерозподілу національного доходу. При сплаті податкового платежу відбувається перехід частини коштів із власності окремих платників у власність всієї держави. Такого переходу права власності немає при внесенні до бюджету обов'язкових платежів державними підприємствами. Ці платежі будуть податками лише за формою, а не за змістом.

Функції податків:

1. Фіскальна функція полягає у формуванні грошових доходів держави (мобілізація

коштів у розпорядження держави і формування централізованих фінансових ресурсів).

2. Регулююча функція податків проявляється через вплив їх на різні сторони діяльності суб'єктів господарювання (державна регулює розвиток економіки і соціально-економічні процеси в суспільстві).

Функції податків взаємозалежні. Реалізація фіскальної функції створює матеріальну основу для здійснення регулюючої функції. У той же час економічне регулювання дозволяє одержати більше коштів за рахунок податків, а виходить, сприяє їх фіскальній функції.

Одиниця оподаткування - це одиниця виміру об'єкта оподаткування. Вона має фізичний (гектар, квадратний метр) і вартісний виміри (в гривнях).

Податкова квота - це частина податку в доході платника. Виражається вона як в абсолютному, так і у відносному підрахунку. Її значення полягає в тому, що вона характеризує рівень оподаткування. В той же час включення податкових квот до доходу платника значно знижує можливість використання податків як фінансових важелів. Виходячи з цього, в практиці оподаткування податкові квоти законодавчо не встановлюються.

Існуюча система податків і податкових платежів має свою класифікацію, в основу якої покладені такі ознаки: форма оподаткування; економічний зміст об'єкта оподаткування; рівень державних структур, які встановлюють податки; напрямок використання.

Податки і збори включають:

1. Загальнодержавні податки і збори:

- прямі податки - стягуються державою безпосередньо з доходів і майна платників податків. Об'єктом виступає дохід і вартість майна.
- непрямі податки - встановлюються у формі надбавок до ціни товарів або тарифів на послуги.
- збори (податок із власників транспортних засобів і інших самохідних машин і механізмів; плата за спеціальне використання прісних водних ресурсів і надр при видобутку корисних копалин; плата за використання лісових ресурсів).

2. Місцеві податки і збори.

Система оподаткування — це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів, що стягуються в порядку, встановленому відповідними законами держави.

Основні принципи побудови системи оподаткування:

- обов'язковість;
- стимулювання підприємницької діяльності, інвестиційної активності НТП;
- рівнозначність і пропорційність;
- соціальна справедливість;
- стабільність;
- економічне обґрунтування;
- недопущення проявів податкової дискримінації.

2. Пряме оподаткування підприємств

Прямі податки включають:

- податок на прибуток;
- податок на доходи з фізичних осіб;
- плата за землю;
- податок на майно підприємств;

- податок із власників транспортних засобів і інших самохідних машин і механізмів.

Оподаткування прибутку підприємств

Прибуток підприємства - це об'єкт оподаткування податком на прибуток в багатьох країнах світу. Саме через оподаткування прибутку в найбільшій мірі проявляється регулююча і стимулююча функція фінансів підприємств, а також бюджетної та податкової політики в цілому.

Платниками податку з числа резидентів є:

- суб'єкти господарювання - юридичні особи, які провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами;
- управління залізниці, яке отримує прибуток від основної діяльності залізничного транспорту;
- підприємства залізничного транспорту та їх структурні підрозділи, які отримують прибуток від неосновної діяльності залізничного транспорту;
- неприбуткові установи та організації у разі отримання прибутку від неосновної діяльності та/або доходів, що підлягають оподаткуванню;

Платниками податку з числа нерезидентів є:

- юридичні особи, що створені в будь-якій організаційно-правовій формі, та отримують доходи з джерелом походження з України, за винятком установ та організацій, що мають дипломатичні привілеї або імунітет згідно з міжнародними договорами України;
- постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи із джерелом походження з України або виконують агентські (представницькі) та інші функції стосовно таких нерезидентів чи їх засновників.

Об'єктом оподаткування є:

прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду, визначених згідно зі статтями 135 - 137 Податкового Кодексу, на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат звітного податкового періоду, визначених згідно зі статтями 138 - 143 Податкового Кодексу, з урахуванням правил, встановлених статтею 152 Податкового Кодексу.

Дохід - це загальна сума доходу підприємства від усіх видів діяльності, протягом звітного періоду, у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах.

Доходи, які враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, включаються до доходів звітного періоду на підставі первинних документів, що підтверджують отримання платником податку доходів, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачено правилами ведення бухгалтерського обліку, та інших документів, що підтверджують отримання таких доходів і складаються з таких груп:

- дохід від операційної діяльності;
- інші доходи.

Дохід від операційної діяльності включає:

- дохід від реалізації товарів, виконаних робіт, наданих послуг;
- дохід банківських установ (процентні доходи за кредитно-депозитними операціями, прибуток від операцій з торгівлі цінними паперами; прибуток від операцій з купівлі/продажу іноземної валюти та банківських металів; дохід, пов'язаний з реалізацією заставленого майна.)

Інші доходи включають:

- доходи у вигляді дивідендів,

- доходи від операцій оренди/лізингу
- суми штрафів та/або неустойки чи пені, фактично отримані за рішенням сторін договору або відповідних державних органів, суду;
- вартість товарів, робіт, послуг, безоплатно отриманих платником податку у звітному періоді;
- суми поворотної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному податковому періоді;
- суми дотацій, субсидій, капітальних інвестицій із фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або бюджетів, отримані платником податку

Для визначення об'єкта оподаткування не враховуються доходи:

- сума попередньої оплати та авансів, отримана в рахунок оплати товарів, виконаних робіт, наданих послуг;
- суми податку на додану вартість, отримані/нараховані платником податку на додану вартість, нарахованого на вартість продажу товарів, виконаних робіт, наданих послуг, за винятком випадків, коли підприємство - продавець не є платником податку на додану вартість;
- суми коштів або вартість майна, що надходять платнику податку у вигляді прямих інвестицій або реінвестицій у корпоративні права, емітовані таким платником податку, в тому числі грошові або майнові внески згідно з договорами про спільну діяльність на території України без створення юридичної особи;
- суми коштів або вартість майна, отримані платником податку як компенсація (відшкодування) за примусове відчуження державою іншого майна платника податку у випадках, передбачених законом;
- суми коштів або вартість майна, отримані платником податку за рішенням суду або в результаті задоволення претензій у порядку, встановленому законом, як компенсація прямих витрат або збитків, понесених таким платником податку в результаті порушення його прав та інтересів, що охороняються законом;
- суми коштів у частині надміру сплачених податків та зборів, що повертаються або мають бути повернені платнику податку з бюджетів, якщо такі суми не були включені до складу витрат.

Витрати - сума будь-яких витрат у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних як компенсація вартості товарів, придбаних таким платником податку для їх подальшого використання у власній господарській діяльності.

Витрати, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, складаються із

- витрат операційної діяльності;
- інших витрат.

Витрати операційної діяльності включають:

- собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг;
- інших витрат.

Витрати операційної діяльності включають:

- собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг;
- витрати банківських установ, до яких відносяться: процентні витрати за кредитно-депозитними операціями, комісійні витрати, суми страхових резервів та ін.. згідно ст.138.1.1. Податкового кодексу України.

Інші витрати включають:

- витрати на придбання основних засобів, нематеріальних активів;
- витрати на самостійне виготовлення (створення) основних засобів, нематеріальних активів;
- витрати на проведення ремонту, реконструкції, модернізації та інших видів поліпшення основних засобів, що перевищують 10 відсотків сукупної балансової вартості всіх груп основних засобів, що підлягають амортизації, на початок звітного року;
- вартість основних засобів, безоплатно отриманих або виготовлених чи споруджених за рахунок коштів бюджету
- інші витрати господарської діяльності, до яких прямо не встановлено обмежень щодо віднесення до складу витрат;

Не включаються до складу витрат:

- витрати, не пов'язані з провадженням господарської діяльності, а саме витрати на: організацію та проведення прийомів, презентацій, свят, розваг та відпочинку, придбання та розповсюдження подарунків;
- суми попередньої (авансової) оплати товарів, робіт, послуг;
- витрати на погашення основної суми отриманих позик, кредитів;
- витрати на придбання, виготовлення, будівництво, реконструкцію, модернізацію та інше поліпшення основних засобів та витрати, пов'язані з видобутком корисних копалин;
- суми податку на прибуток,; податку на додану вартість, включеного до ціни товару (роботи, послуги), що придбаються платником податку для виробничого або невиробничого використання, податків на доходи фізичних осіб, які відраховуються із сум виплат таких доходів згідно з розділом IV Податкового кодексу України.
- витрати на утримання органів управління об'єднань платників податку, включаючи утримання материнських компаній, які є окремими юридичними особами;
- дивіденди;
- витрати, не підтвержені відповідними розрахунковими, платіжними та іншими первинними документами, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачена правилами ведення бухгалтерського обліку та нарахування податку.

Звільняється від оподаткування прибуток підприємств та організацій, які засновані громадськими організаціями інвалідів і є їх повною власністю, отриманий від продажу (постачання) товарів, виконання робіт і надання послуг, крім підакцизних товарів, послуг із поставки підакцизних товарів, отриманих у межах договорів комісії (консигнації), поруки, доручення, довірчого управління, інших цивільно-правових договорів, що уповноважують такого платника податку здійснювати постачання товарів від імені та за дорученням іншої особи без передачі права власності на такі товари, де протягом попереднього звітного (податкового) періоду кількість інвалідів, які мають там основне місце роботи, становить не менш як 50 відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить протягом звітного періоду не менш як 25 відсотків суми загальних витрат на оплату праці.

Зазначені підприємства та організації громадських організацій інвалідів мають право застосовувати цю пільгу за наявності дозволу на право користування такою пільгою, який видається уповноваженим органом відповідно до Закону України "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні".

Податок з доходів фізичних осіб

Податок з доходів фізичних осіб застосовується в Україні згідно розділу IV «Податок на доходи фізичних осіб» на підставі Податкового кодексу України N 5083-VI від 05.07.2012 р.

Платниками податку з доходів фізичних осіб (суб'єктами оподаткування) в Україні є: резиденти, що одержують доходи з джерелом походження на території України, і нерезиденти, що одержують доходи з джерелом походження на території України.

Не є платниками нерезиденти, які одержують доходи з джерелом походження на території України і мають дипломатичні привілеї, встановлені міжнародними договорами.

Об'єктом оподаткування є: загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання); іноземні доходи - доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України.

Базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід- удь-який дохід, який підлягає оподаткуванню, нарахований (виплачений, наданий) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду.

Ставка податку становить 15 відсотків бази оподаткування щодо доходів, нарахованих (виплачених, наданих), у тому числі, але не виключно у формі заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які нараховуються (виплачуються, надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами; виграшу в державну та недержавну грошову лотерею, виграш гравця (учасника), отриманий від організатора азартної гри.

Якщо база оподаткування в календарному місяці перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, до суми такого перевищення застосовується ставка 17 відсотків.

Для певних верств населення Податковим кодексом України передбачено податкові соціальні пільги.

Плата за землю

Плата за землю стягується з метою формування джерел засобів для фінансування заходів щодо раціонального використання, поліпшенню й охороні землі, проведення земельної реформи і розвитку інфраструктури населених пунктів.

Платниками податку є:

- власники земельних ділянок, земельних часток (паїв);
- землекористувачі.

Об'єктами оподаткування є:

- земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні;
- земельні частки (паї), які перебувають у власності.

База оподаткування

- нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації;
- площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено.

Земельний податок нараховується з моменту виникнення прав власності або прав користування землею. Розмір, умови і терміни внесення орендної плати встановлюються і відображаються в укладеному договорі оренди. Підприємства сплачують земельний податок за рахунок собівартості, тобто включаються у валові витрати, що зменшує суму оподаткованого прибутку (а значить і податку на прибуток)..

Податок із власників транспортних засобів і інших самохідних машин і механізмів

Податок є джерелом фінансування будівництва, реконструкції, ремонту і змісту автомобільних доріг загального користування і проведення природоохоронних заходів на водоймах.

Платниками податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів є підприємства, установи та організації, які є юридичними особами, іноземні юридичні особи, а також громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні транспортні засоби, є об'єктами оподаткування.

Платниками податку є: підприємства (юридичні особи); іноземні юридичні особи; фізичні особи, що мають власні транспортні засоби, зареєстровані в Україні.

Об'єкти оподаткування:

- трактори (колісні);
- автомобілі, призначені для перевезення не менше 10 чоловік;
- автомобілі легкові, вантажні, спеціального призначення (наприклад: машини швидкої допомоги, реанімаційні машини, пожежні машини);
- мотоцикли (включаючи мопеди), велосипеди з установленим двигуном за винятком з обсягом двигуна до 50 см³;
- яхти, вітрильні судна з допоміжним двигуном або без нього за винятком спортивних;
- моторні човни і катери за винятком човнів з підвісним двигуном.

Розраховується сума податку із власників транспортних засобів за такою формулою:

Податок із власників транспортних засобів = Об'єкт оподаткування x Ставка податку, грн.

Ставки податку встановлені за видами транспортних засобів і диференційовані в залежності від потужності двигуна, виду транспортного засобу, його призначення та використання. Податок сплачують по місцезнаходженню підприємства і зараховують до місцевих бюджетів.

Підприємства автомобільного транспорту загального користування звільняються від сплати податку. Сума податку на транспортні засоби включається до складу валових витрат платника, а значить зменшує оподатковуваний прибуток

3. Непряме оподаткування підприємств

Непрямі податки включають:

- податок на додану вартість;
- акцизний збір;
- мито.

Податок на додану вартість (ПДВ)

Податок на додану вартість є непрямим податком, виконує фіскальну функцію та справляє значний вплив на фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання та на їхній фінансовий стан.

Об'єктом оподаткування по ПДВ є такі операції:

- з продажу товарів на митній території України, у тому числі операції з оплати вартості послуг за договорами оперативної оренди й операції за передачею права власності на об'єкти застави кредиторю;

- із ввезення товарів на митну територію України для їх використання чи споживання на митній території;

- із вивезення товарів за межі митної території України.

Податок на додану вартість виплачується на всіх етапах руху товарів, робіт, послуг (тобто при кожному акті продажу, починаючи з виробничого циклу і закінчуючи реалізацією товарів, робіт, послуг споживачеві).

Слід зазначити, що хоч у деяких випадках має місце подвійне оподаткування (оподаткування ПДВ підакцизних товарів і товарів, що обкладаються митом), реальним економічним об'єктом оподаткування є додана вартість, основними елементами якої є: витрати на оплату праці під час створення товарів (робіт, послуг); сума амортизаційних відрахувань; сума акцизного збору, прибутку, мита; первісна (початкова) вартість сировини тощо.

Суму податку, яку необхідно перерахувати до бюджету, визначають як різницю між загальною сумою податкових зобов'язань і сумою податкового кредиту. Сума податкового кредиту складається із сум ПДВ, сплаченого під час придбання ТМЦ чи робіт, послуг. Податкове зобов'язання - це загальна сума нарахованого ПДВ за здійсненими операціями в податковому періоді.

Бюджетне відшкодування - сума, що підлягає поверненню платнику податку з бюджету у зв'язку з надмірною сплатою податку у випадках, визначених цим Законом.

Існують особливості щодо розрахунку ПДВ під час реалізації товарів (операцій), які не є об'єктом оподаткування, звільнених від оподаткування, а також товарів (операцій), які оподатковуються за ставками 20 %, 0 %.

Не є об'єктом оподаткування операції з:

- випуску, розміщенню та продажу цінних паперів, випущених в обіг підприємствами, НБУ, Міністерством фінансів, Державним казначейством України, органами місцевого самоврядування;

- наданням послуг по страхуванню та перестрахованню, соціального і пенсійного страхування;

- виплати пенсій, зарплати, стипендій, субсидій, дотацій, інших грошових або майнових виплат фізичним особам за рахунок бюджетів, соціальних або страхових фондів, виплати дивідендів тощо.

Платниками податку в бюджет є суб'єкти господарської діяльності (юридичні особи) і громадяни (фізичні особи).

База оподаткування для нарахування ПДВ залежить від сфери-виду діяльності. -

Для розрахунку ПДВ встановлені ставки:

1. 20 % від бази оподаткування, що включається в ціну продукції;

2. Нульова ставка, застосовується при експорті товарів та супутніх такому експорту послуг. Застосування нульової ставки означає повне відшкодування суми ПДВ, сплаченої постачальником за продукцію, що використовується для вище обговорених поставок.

Податкові зобов'язання - загальна сума податку, яку зобов'язаний сплатити (нарахувати) платник податку у звітному (податковому) періоді.

Податковий кредит складається із сум податків, сплачених підприємством у звітному періоді за придбану продукцію, вартість якої відноситься до валових витрат, основним фондам або нематеріальним активам, що підлягають амортизації.

Податковий кредит - це сума, на яку підприємство (платник податків) має право зменшити податкові зобов'язання звітного періоду.

Погашення податкового кредиту здійснюється за рахунок сум ПДВ від реалізації

продукції підприємством.

Акцизний збір

Акцизний збір, також як і ПДВ, включається в ціну товару що реалізується, у формі надбавки. Покупець при купівлі підакцизного, товару платить акцизний збір, включений у ціну товару. Платниками податку в бюджет є підприємства-виробники або імпортери підакцизних товарів.

Платниками акцизного збору є:

- суб'єкти підприємницької діяльності, а також їхні філії, відділення (інші відокремлені підрозділи) - виробники підакцизних товарів на митній території України, у тому числі з давальницької сировини по товарах (продукції), на які встановлено ставки акцизного збору у твердих сумах; а також замовники, з доручення яких виготовляється продукція па давальницьких умовах по товарах, на які встановлено ставки акцизного збору у відсотках до обороту, що сплачують акцизний збір виробнику;
- нерезиденти, що здійснюють виготовлення підакцизних товарів (послуг) на митній території України чи безпосередньо через їхні постійні представництва або осіб, прирівняних до них відповідно до законодавства;
- будь-які суб'єкти підприємницької діяльності, інші юридичні особи, їхні філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що імпортують на митну територію України підакцизні товари, незалежно від наявності вкладених у них іноземних інвестицій;
- фізичні особи резиденти чи нерезиденти, що ввозять (пересилають) підакцизні речі або предмети на митну територію України у вигляді супроводжуваного багажу, а також фізичні особи, що одержують такі підакцизні речі (предмети), переслані (спрямовані) через митний кордон України у вигляді поштових чи інших відправлень або несупроводжуваного багажу, в обсягах чи вартістю, що перевищує норми безмитного провозу (пересилання) для таких фізичних осіб, визначені митним законодавством;
- юридичні чи фізичні особи, що купують (одержують) в інші форми володіння, користування чи розпорядження підакцизні товари в податкових агентів.

Об'єктом оподаткування є

а) обороти з реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), у тому числі з давальницької сировини шляхом їх продажу, обміну, безкоштовної передачі чи передачі з частковою оплатою;

б) обороти з реалізації (передачі) товарів (продукції) для власного споживання, промислової переробки, а також для своїх працівників;

в) митна вартість товарів (продукції), імпортованих на митну територію України, у тому числі в межах бартерних операцій без оплати їх вартості або з частковою оплатою.

Акцизний збір обчислюється:

1) за ставками у відсотках до обороту з продажу:

- товарів, реалізованих за вільними цінами, виходячи з їхньої вартості за цими цінами, без урахування акцизного збору без ПДВ,

- товарів - реалізованих за державними фіксованими і регульованими цінами, виходячи з їхньої вартості за цими цінами без урахування торгових знижок, а також сум ПДВ,
- імпортованих товарів, виходячи з митної вартості, збільшеної на суму ввізного мита, без урахування акцизного збору.

2) у твердих сумах з одиниці реалізованого товару (продукції). Ставки акцизного збору є єдиними на всій території України

Якщо ставка встановлена в грошовому еквіваленті, акцизний збір визначається таким чином:

1. При застосуванні ставки акцизного збору в гривнях:

$$A = C - K(4.5)$$

де: C - ставка акцизного збору,

K - кількість товару, визначена у фізичних одиницях вимірювання.

2. При застосуванні ставки акцизного збору в євро:

$$A = C - \text{€} - K(4.6)$$

де € - курс гривні до євро за станом на перший день відповідного кварталу.

Якщо ставка встановлена у відсотках:

$$A = C \text{ o } B, (4.7)$$

де: Cа - ставка акцизного збору, B - вартість підакцизного товару.

Акцизний збір може бути виплачений шляхом придбання марок акцизного збору встановлених зразків (наприклад: на алкогольні напої, на тютюнові вироби). Терміни сплати акцизних зборів у бюджет залежать від виду підакцизних товарів, суми податку. Перелік підакцизних товарів і ставки акцизного збору затверджуються законодавчо і є єдиними на всій території України для вітчизняних і імпортованих товарів.

Мито

Мито - податок, стягнутий державою з товарів, транспортних засобів, інших предметів, що переміщуються через митний кордон по ставках митного тарифу.

Митний тариф - перелік товарів, з яких стягуються мита, із вказівкою ставок митного податку на одиницю даного товару.

Поряд з суто фіскальними, мито виконує стимулюючу і захисну функції.

Захисна функція мита передбачає формування бар'єрів, що перешкоджають проникненню на територію держави товарів, більш конкурентоспроможних. Стимулююча функція формує передумови зацікавленості у збільшенні експорту. Економічно розвинуті країни орієнтовані насамперед на регулювання імпортованих надходжень. Експорт товарів, вироблених у країні, не обмежується, оскільки такі процеси сприяють розвитку економіки. Було б помилкою вважати, що це відносно нова ідея. Подібні позиції відстоювали кілька століть назад представники школи "меркантилістів", хоча й надто зміщували акценти у сфері торгівлі.

Мито має багато спільного з непрямими податками насамперед з акцизним збором:

- як і акциз, сплачується в остаточному підсумку за рахунок споживача;
- збільшує ціну товару, включаючись в неї на стадії формування ціни реалізації;
- контроль за правильністю сплати як акцизу, так і мита здійснюється податковими органами.

Ряд відмінностей, і насамперед умовний характер мита - перетинання митного кордону - не дозволяє віднести його до податків.

За характером спрямованості переміщуваних товарів, об'єктів - мита поділяються на:

- а) ввізні;
- б) вивізні;
- в) транзитні.

Платником мита є особи, що ввозять чи переміщують товари через митний кордон держави. Специфікою платника в даній ситуації є те, що ним може бути як власник товару, так і уповноважена особа (декларант). На відміну від податкового регулювання тут можлива передача обов'язку зі сплати митних платежів іншій особі, що не має відношення до товару. Суму мита розраховують за формулою 5.8:

$$\text{Сума мита} = \left(\begin{array}{l} \text{Об'єкт оподаткування} - \\ - \text{митна вартість товару} \\ \text{в національній валюті,} \\ \text{що переміщується через} \\ \text{митний контроль} \end{array} \right) \times \left(\begin{array}{l} \text{Ставка у \% або} \\ \text{грошовому виразі} \\ \text{на одиницю товару} \end{array} \right). \quad (5.8)$$

За характеристикою платника мито поділяється на:

- а) сплачуване юридичними особами;
- б) сплачуване фізичними особами.

Ставки розрізняються: для особистого користування (ставки невеликі), для виробничого (рівень ставок вищий).

Об'єкт мита являє собою митну вартість переміщуваних товарів, щодо яких має нараховуватися мито. Митна вартість перераховується в національну валюту за курсом НБУ, що діє на день подачі митної декларації. Ставки мита єдині на всій території.

Механізм застосування пільг при сплаті мита досить різноманітний і включає:

1. Звільнення від сплати мита певних категорій платників
2. Зменшення митних ставок.
3. Повернення раніше сплачених сум мита.
4. Звільнення від мита певних предметів.

Митний тариф являє собою систему ставок митних зборів, застосовуваних до товарів, переміщуваних через митний кордон.

Сплата мита передбачає перетинання митного кордону. Митний кордон передбачає обмеженість митної території - території держави (у тому числі й окремих островів, установок і споруд в економічних зонах), стосовно якої держава має виключні права в регулюванні митних платежів. Різні цілі, механізм і особливості переміщення товарів і транспортних засобів передбачають їх різний митний режим, що охоплює умови віднесення товарів до певного режиму; застосування чи звільнення від сплати митних платежів; особливості митного контролю.

4. Збори і цільові відрахування

Загальнодержавні збори включають:

плата за спеціальне використання прісних водних ресурсів і надр землі при видобутку корисних копалин;

плата за використання лісових ресурсів.

Податкові збори впливають на фінансово-господарську діяльність підприємств. Нормативи відрахувань встановлені законодавчо й однакові для всіх суб'єктів господарювання.

Плата за спеціальне використання прісних водних ресурсів і надр землі при видобутку корисних копалин.

Плата за спеціальне використання прісних водних ресурсів встановлена з метою зацікавити підприємства раціонально використовувати водні ресурси.

Платники (повинні мати дозвіл на спеціальне використання води):

- юридичні особи (користувачі) незалежно від форм власності, включаючи підприємства гідроенергетики, водного транспорту;

- господарські виробничі підрозділи без статусу юридичної особи.

Органи місцевого самоврядування встановлюють ліміт використання (для прісних вод місцевого значення) за винятком тих водних ресурсів, що не вилучаються з водних джерел (ГЕС, водний транспорт). Нормативи плати затверджує Кабінет Міністрів з узгодженням з Міністерством економіки і Міністерством фінансів.

Порядок нарахування й оплати за спеціальне використання прісних водних ресурсів:

- платник здійснює це самостійно;

- плата нараховується за квартал, виходячи з факту використання: ліміту, пільг;

- використання понад ліміт збільшує плату в 5 разів.

Плата за спеціальне використання надр при видобутку корисних копалин стягується із суб'єктів господарської діяльності, незалежно від форм власності, що здійснюють видобуток корисних копалин.

Розмір плати нараховується самостійно на основі:

- обсягів погашення балансових запасів;

- обсягів видобутку (нафта, газ, торф);

- ціни реалізації одиниці видобутку мінеральної сировини;

- нормативу плати;

- коригувального коефіцієнта (для підприємств вугільної промисловості).

Плата за використання лісових ресурсів.

Лісовий дохід - грошові кошти за використання лісового фонду. Установлено єдину систему платежів, що включає:

- відрахування на відтворення;

- охорона і захист лісів;

- податок-плата за використання лісового фонду.

Платниками відрахувань (зборів) на відтворення, охорону і захист лісів є всі лісокористувачі. Ставка відрахувань встановлюється в повному розмірі від вартості заготовленої деревини. Відрахування перелічуються щомісяця в дохід бюджету. Плата за використання лісовим фондом є платою за деревину, заготівлю другосортних і низькосортних лісових матеріалів, користування лісовим фондом у культурно-оздоровчих і спортивних цілях. Розмір плати розраховують виходячи зі ставок на одиницю отриманої продукції або за одиницю використаної площі.

Лісовий дохід включає надходження від продажу лісових другосортних матеріалів (ялинок, кори), відходів лісозаготівель, суми стягнень від збитків, пені, штрафи.

Місцеві податки і збори.

Місцеві податки і збори:

- встановлюються для юридичних і фізичних осіб;

- входять до складу валових витрат;

- виключаються зі скорегованого валового доходу;

- відносяться на собівартість продукції. Органи місцевого самоврядування мають

право:

- застосовувати тільки ті податки і збори, що передбачені діючими законодавчими актами;
- встановлювати ставки, що не перевищують граничні розміри, що передбачені діючими законодавчими актами;
- встановлювати додаткові пільги для окремих платників податків (застосовувати ставку нижче, ніж мінімальна; звільняти від сплати податку).

Збір за паркування автотранспорту.

Платники - юридичні особи і громадяни, що паркують автомобілі в спеціально обладнаних або відведених для цього місцях. Ставка збору встановлюється за 1 годину паркування і сплачується водіями на місці паркування. Граничний розмір ставки збору не повинний перевищувати 3% неоподатованого мінімуму в спеціально відведених і обладнаних місцях та 1% - у відведених місцях.

Ринковий збір

Платники - юридичні і фізичні особи за торговельні місця на ринках і павільйонах, на критих і відкритих столах за кожний день торгівлі. Розмір збору залежить від ринку, його територіального розміщення і виду продукції. Збір виплачується до початку реалізації. Граничний розмір збору не повинний перевищувати 20% мінімальної зарплати з громадян і 3-х мінімальних зарплат - з юридичних осіб.

Комунальний податок

Платники - юридичні особи усіх форм власності (за винятком бюджетних організацій, планово-дотаційних і сільськогосподарських підприємств). Об'єктом є фонд оплати праці (середньооблікова чисельність працівників помножений на мінімальний дохід за місяць, що не підлягає оподаткуванню). Граничний розмір ставки податку визначений у розмірі 10% від об'єкта оподаткування.

Податок на рекламу

Стягується з усіх видів комерційних оголошень і повідомлень через радіо, телебачення, пресу, афіші, плакати, рекламні щити, нанесені на спортивний одяг або майно. Об'єктом оподаткування є вартість послуг за рекламу. Ставки податку диференційовані в залежності від часу, вартості і виду розміщення реклами. Гранична ставка податку не повинна перевищувати 0,1% вартості послуг за розміщення одноразової реклами і 0,5% за розміщення реклами на тривалий час. Рекламодавці повинні платити податок під час надання послуг.

Джерелом покриття податків на підприємстві виступають від основної та іншої операційної діяльності. Податки включаються як собівартість продукції так і до адміністративних витрат. Місце основних податків і податкових платежів у витратах підприємства наведено у наступній таблиці, 4.1

Контрольні запитання та завдання

1. Що таке податкова система?
2. Які складові частини включає в себе податкова система?
3. В чому різниця між обов'язковими платежами і податками?
4. Які податки відносяться до прямих, а які до непрямих?
5. Дайте визначення платника податку.
6. Назвіть надходження коштів, які не включаються до складу валового доходу платника податку на прибуток.

7. Назвіть витрати, що не включаються до складу валових витрат платників податку на прибуток за обчислення оподаткованого прибутку.
8. Назвіть показники, які будуть використані для обчислення суми податку на прибуток.
9. Які основні риси ПДВ як джерела формування бюджету держави?
10. Як практично реалізується основний принцип ПДВ, а саме – платником податку є кінцевий споживач?
11. Чим обумовлена необхідність застосування нульової ставки ПДВ?
12. Що таке акцизний збір і яке його призначення?
13. Як може вплинути на фінансово-господарську діяльність підприємств-виробників звільнення їхньої продукції від акцизного збору?
14. Розкрийте сутність, призначення, джерела сплати, об'єктів нарахування, ставки оподаткування, пільги щодо оподаткування таких податків:
  - мита;
  - податку на прибуток підприємства;
  - платежів за ресурси;
  - відрахувань у цільові державні фонди;
  - місцевих податків і зборів.

Література

1. Податковий кодекс України із змінами, внесеними згідно із Законами , N 5471-VI (5471-17) від 06.11.2012
2. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: Навч. Посібник.– К: Знання-Прес. – 2009.- с.
3. Фінанси підприємств. Підручник/ під ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000, с.84-142
4. Фінансова діяльність підприємства: підручник/ Бандурка О.М., Коробов М.Л. – К.: Либідь, 2003, с. 44-68
5. Шило В.П., Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою). Теоретично – практичний посібник. - Київ, 2006, с.49-69

Тема 5. Оборотні кошти та їх організація на підприємствах

Мета: охарактеризувати суть, склад і джерела формування обігових коштів підприємства; пояснити суть і завдання нормування обігових коштів підприємства; обчислити показники ефективності використання обігових коштів та проаналізувати їх.

Основні питання питання

1. Сутність оборотних коштів та їх організація.
2. Необхідність і методи обчислення оборотних коштів.
3. Джерела формування оборотних коштів.
4. Показники стану та ефективності використання оборотних коштів.

Основні поняття і терміни: оборотні кошти, оборотні активи, оборотні фонди, фонди обігу.

1. Сутність оборотних коштів та їх організація

Для здійснення власної фінансово-господарської діяльності підприємство повинне мати у своєму розпорядженні відповідні виробничі фонди. За характером своєї участі у процесі виробництва вони поділяються на основні і оборотні. В основі такого поділу лежить відмінність у русі вартості засобів праці і предметів праці.

Матеріальною основою виробництва є виробничі фонди у вигляді засобів і предметів праці. У процесі функціонування вони по-різному переносять свою вартість на вартість готового продукту.

На відміну від основних виробничих фондів оборотні фонди споживаються в одному виробничому циклі і їхня вартість повністю переноситься на вартість виготовленої продукції. При цьому одна їхня частина в речовій формі входить до створеного продукту і набирає товарної форми, в якій її буде використано споживачем. Інша частина також повністю споживається у процесі виробництва, але, втрачаючи свою споживну вартість, у речовій формі до продукту праці не входить (паливо).

Оборотні виробничі фонди становлять собою мінімально необхідні для виконання виробничої програми запаси сировини, основних матеріалів, покупних напівфабрикатів, допоміжних матеріалів, палива, запасних частин для ремонту, малоцінних і швидкозношуваних предметів, а також незавершеного виробництва.

Фонди обігу, хоч і не беруть участі безпосередньо у виробничому процесі, є необхідним елементом для забезпечення єдності виробництва і обігу. Сфера їхнього функціонування створює передумови для виділення їх у самостійне поняття "фонди обігу".

Фонди обігу складаються із запасів готової продукції на складі підприємства; товарів, відвантажених покупцям; залишку грошових коштів на рахунку в банку і касі підприємства.

Оборотні виробничі фонди і фонди обігу знаходяться в постійному русі і забезпечують безперервний кругообіг засобів. При цьому відбувається постійна і закономірна зміна форм авансованої вартості: з грошової вона перетворюється на товарну, потім — на виробничу і знову на товарну і грошову. Отже, кругообіг оборотного капіталу відбувається за схемою

$$Г - T \dots B \dots - T_1 - Г_2, \quad (6.1)$$

де $Г$ — грошові кошти, які авансуються господарюючими суб'єктами;

T — засоби виробництва;

B — виробництво;

T_1 — готова продукція;

$Г_2$ — грошові кошти, одержані від продажу продукції, що включають в себе реалізований прибуток.

Крапки (...) означають, що оборот капіталу перервано, але процес його кругообігу продовжуватиметься у сфері виробництва.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність авансування коштів для забезпечення безперервного руху оборотних виробничих фондів і фондів обігу з метою створення необхідних виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції і умов для її реалізації.

Рух оборотних виробничих фондів і фондів обігу становлять єдиний процес, який забезпечується відповідним оборотним капіталом. *Це дає можливість об'єднати оборотні*

виробничі фонди і фонди обігу в єдине поняття — оборотні кошти (рис. 1).

Рис. 5.1. Складові елементи оборотних коштів підприємства

Оборотні кошти — це грошові ресурси, які вкладено в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервного виробництва та реалізації виготовленої продукції, які беруть участь у виробничому процесі один раз і повністю переносять свою вартість на собівартість продукції.

Організація оборотних коштів включає:

- визначення складу і структури оборотних коштів;
- визначення потреби підприємства в оборотних коштах;
- визначення джерел формування оборотних коштів;
- розпорядження та маневрування оборотними коштами;
- відповідальність за зберігання та ефективне використання оборотних коштів.

Склад оборотних коштів — це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу.

Структура оборотних коштів — це частка вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів.

Структура оборотних коштів має значні коливання в окремих галузях господарства. Вона залежить від складу і структури витрат на виробництво, умов поставок матеріальних цінностей, умов реалізації продукції, проведення розрахунків (наприклад, вугільна промисловість, легка та харчова промисловість, машинобудування, нафтохімічна промисловість).

Склад і структура виробничих запасів, незавершеного виробництва і готової продукції є важливим індикатором комерційної діяльності підприємства.

Розуміння специфіки структури оборотних активів на підприємстві дає змогу не лише краще управляти ними, а й концентрувати увагу саме на тих ділянках, де має бути забезпечена найефективніше їх використання. Це можна віднести не лише до нормованих статей оборотних

активів, а й до тієї їх частини, яка обслуговує сферу обігу.

Важливого значення також набуває класифікація оборотних коштів, оскільки дає можливість підприємству визначити оптимальний склад і структуру, потребу та джерела формування оборотних коштів. Від цього значною мірою залежить фінансовий стан підприємства. Оборотні кошти класифікуються за декількома ознаками. Рис. 2

Класифікація оборотних коштів

Залежно від участі у кругообігу коштів	<ul style="list-style-type: none"> • оборотні кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди; • оборотні кошти, авансовані у фонди обігу
За методами планування	<ul style="list-style-type: none"> • нормовані; • ненормовані
За джерелами формування	<ul style="list-style-type: none"> • залучені; • власні та прирівняні до власних; • інші
Залежно від ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> • абсолютно ліквідні кошти; • швидко реалізовані оборотні кошти; • повільно реалізовані оборотні кошти
Залежно від ступеня ризику вкладання капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • оборотний капітал з мінімальним ризиком вкладень; • оборотний капітал з середнім ризиком вкладень; • оборотний капітал з високим ризиком вкладень
Залежно від стандартів обліку і відбиття в балансі підприємства	<ul style="list-style-type: none"> • оборотні кошти в запасах; • кошти; • розрахунки; • інші активи
Залежно від матеріально-речовинного утримання	<ul style="list-style-type: none"> • предмети праці; • готова продукція і товари; • гроші і кошти в розрахунках

Рис.5.2. Класифікація оборотних коштів

2. Необхідність і методи обчислення оборотних коштів.

Організація оборотних активів на підприємстві включає визначення потреби в оборотних активах, їх складу, структури, джерел їх формування та регулювання, управління використанням оборотних активів.

Принципи організації оборотних активів на підприємстві такі:

- формування оборотних активів у розмірах, необхідних для забезпечення безперервного виробничого процесу;

- раціональне розміщення наявних оборотних активів на підприємстві;

- самостійність підприємств щодо управління оборотними активами;

- контроль за ефективністю використання оборотних активів.

На практиці використовується два методи визначення потреби в оборотних коштах: прямий і економічний.

Метод прямого розрахунку

Забезпечує розробку обґрунтованих норм і нормативів з урахуванням багатьох факторів, пов'язаних з особливостями постачання, виробництва та реалізації продукції.

Визначення потреби в оборотних коштах здійснюється через їх нормування.

Нормування оборотних коштів передбачає врахування багатьох факторів, які впливають на господарську діяльність підприємств. Це:

- умови постачання підприємств товарно-матеріальними цінностями (кількість постачальників, строки поставки, розмір транзитних партій, кількість найменувань матеріальних цінностей, форми розрахунків за матеріальні цінності);
- організація процесу виробництва (тривалість виробничого циклу, характер розподілу витрат протягом виробничого циклу, номенклатура випущеної продукції);
- умови реалізації продукції (кількість споживачів готової продукції, їх віддаленість, призначення продукції, умови її транспортування, форми розрахунків за відвантажену продукцію).

Зниження величини оборотних активів призводить до виникнення нестійкого фінансового стану, затримки у виробничому процесі і, як наслідок, зниження обсягів виробництва і збуту. У свою чергу, завищення норми оборотних активів знижує можливість підприємства здійснювати капітальні вкладення з метою розширення виробництва. Вилучення оборотних активів із кругообігу (чи то запаси готової продукції чи припинення виробництва, зайві сировина і матеріали) вимагає додаткових витрат на їх обслуговування, що є для підприємства дуже дорогим. А вільні грошові кошти можна використати більш раціонально для одержання додаткового доходу.

Нормування оборотних активів на кожному підприємстві відбувається відповідно до кошторисів затрат на виробництво і невиробничих потреб, бізнес-плану, який відображає всі сторони комерційної діяльності.

Нормування оборотних активів становить собою досить трудомістку аналітичну діяльність, у процесі якої розробляються норми і нормативи.

Норма оборотних активів — це відносна величина, що відповідає мінімальному, економічно обґрунтованому обсягу запасів товарно-матеріальних цінностей. Вона, як правило, встановлюється в днях, але можуть використовуватись також інші відносні значення.

Норматив оборотних активів — це мінімально необхідна сума грошових коштів, що забезпечує підприємницьку діяльність підприємства.

На відміну від норми норматив оборотних активів встановлюється на конкретний період: квартал, рік. Розрахунок нормативу здійснюється на основі кошторису витрат, і оскільки останній періодично змінюється, виникає необхідність коригування нормативів. При цьому слід враховувати і витрати, не передбачені кошторисом: матеріали і запчастини для капітального ремонту, здійснюваного господарським способом, паливо для житлово-комунальних господарств тощо.

Таким чином, нормування оборотних коштів здійснюється в такому порядку.

1. Визначення норм запасів за статтями нормованих оборотних коштів.

Норма оборотних коштів — це відносний показник, який обчислюється в днях, відсотках чи гривнях.

2. Встановлення одноденного витрачення матеріальних цінностей, виходячи з кошторису витрат на виробництво.

3. Визначення нормативу оборотних коштів за кожною статтею у грошовому вираженні проводиться множенням одноденних витрат у грошовому вираженні на відповідну норму запасу в днях.

4. Розрахунок сукупного нормативу, або загальної потреби в оборотних коштах, на підприємстві проводиться підсумовуванням нормативів за окремими статтями.

5. Визначення норм та нормативів за окремими статтями оборотних коштів для

підрозділів підприємств, де використовуються матеріальні цінності та виготовляється продукція.

Метод прямого розрахунку дає змогу найбільш точно визначити потребу в оборотних активах, оскільки враховує всі організаційно-технологічні, технічні, транспортні та інші характерні особливості, досвід і стан розрахунків. Обґрунтований розрахунок здійснюється за кожним елементом оборотних активів з урахуванням завдань виробничого плану, постачання та збуту.

Аналітичний метод визначення потреби в оборотних активах базується на здійсненні розрахунків з урахуванням середніх фактичних залишків та змін обсягів виробництва. При цьому здійснюється коригування з урахуванням зайвих і непотрібних запасів, неліквідів, які, можливо, мали місце в попередньому періоді.

Коефіцієнтний метод дає змогу здійснити розрахунок потреби в оборотних активах з урахуванням тенденцій і співвідношень у змінах обсягу виробництва та окремих видів запасів і затрат. Частина з них знаходиться в прямій пропорційній залежності від змін в обсязі виробництва — сировина, матеріали, покупні напівфабрикати, незавершене виробництво, готова продукція на складі, інша ж частина залежить значно меншою мірою — малоцінні і швидкозношувані предмети, запчастини для ремонтів, витрати майбутніх періодів тощо. Співвідношення, що склалися в минулому, з використанням відповідних коефіцієнтів, екстраполюються на майбутній період.

Значення нормування оборотних коштів

- 1) правильне визначення нормативу оборотних коштів забезпечує безперервність і безперебійність процесу виробництва;
- 2) нормування оборотних коштів дає змогу їх ефективного використання;
- 3) від правильно встановленого нормативу оборотних коштів залежить виконання плану виробництва, реалізації продукції, прибутку та рівня рентабельності;
- 4) обґрунтовані нормативи оборотних коштів сприяють зміцненню режиму економії, мінімізації ризику підприємницької діяльності.

3. Джерела формування оборотних коштів

Джерела формування оборотних активів значною мірою визначають ефективність їх використання. Встановлення оптимального співвідношення між власними і залученими джерелами, зумовленого специфічними особливостями кругообігу капіталу на тому чи іншому підприємстві, є важливим завданням системи управління. Достатній мінімум власних і позикових засобів має забезпечити безперервність руху оборотних активів на всіх стадіях кругообігу, що задовольняє потреби виробництва в матеріальних і грошових ресурсах, а також забезпечує своєчасні і повні розрахунки з постачальниками, бюджетом, банками та іншими ланками.

Визначення джерел формування оборотних коштів є важливою ділянкою роботи фінансиста підприємства.

Недостатність джерел формування оборотних коштів призводить до недофінансування господарської діяльності та до фінансових ускладнень. Наявність зайвих джерел оборотних коштів на підприємстві сприяє створенню наднормативних запасів товарно-матеріальних цінностей, відволіканню оборотних коштів з господарського обороту, зниженню

відповідальності за цільове й раціональне використання як власних, так і позичених коштів.

Власні джерела

Мінімальна потреба підприємства в оборотних коштах покривається за рахунок таких власних джерел:

- статутний фонд (пайові внески членів-засновників, внески іноземних учасників, надходження від емісії цінних паперів);
- відрахування від прибутку;
- цільове фінансування та цільові надходження (з бюджету, галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів);
- приріст сталих пасивів (мінімальна заборгованість із заробітної плати працівникам, відрахування на обов'язкове пенсійне страхування, на соціальне страхування, резерв майбутніх платежів, авансування покупців).

На підприємствах виникають проблеми з несвоєчасним надходженням коштів за відвантаженою продукцією, нагромадженням на складі нереалізованої готової продукції, несвоєчасним і неповним виконанням договірних зобов'язань постачальниками та через інші обставини, що спричиняють потребу в додаткових коштах.

Покрити цю проблему практично неможливо та економічно недоцільно, тому підприємство вимушене залучати фінансові ресурси у вигляді короткострокових кредитів банку та інших кредитів, комерційного кредиту.

Банківські кредити. Призначення банківських кредитів — фінансування витрат, пов'язаних із придбанням основних і поточних активів, із сезонними потребами підприємства, тимчасовим збільшенням виробничих запасів, із збільшенням дебіторської заборгованості, податковими платежами та іншими зобов'язаннями.

Кредити банку дають змогу органічно поєднати всі джерела оборотних коштів і справляють активний вплив на раціональне формування запасів сировини, матеріалів, готової продукції та інших видів матеріальних цінностей.

Комерційний кредит. Використовується підприємствами за браком фінансових ресурсів у покупця і неможливості розрахуватися з постачальником. У цьому разі виникає необхідність відстрочки платежів. Постачальник дає згоду на надання відстрочки платежу за продукцію і від споживача замість грошей одержує вексель або інше боргове зобов'язання.

Його використання позитивно впливає на економіку підприємства і народного господарства, оскільки спрощує реалізацію товарів, прискорює обертання оборотних коштів і зменшує потребу в кредитних і грошових ресурсах.

4.

Показники стану та ефективності використання оборотних коштів

Стан оборотних коштів характеризується насамперед наявністю їх на певну дату. Порівняння фактичної наявності оборотних коштів з нормативом дає змогу визначити брак або надлишок власних оборотних коштів.

Брак власних оборотних коштів означає перевищення нормативу оборотних коштів над фактичною їх наявністю. Він може виникати з вини самого підприємства, інших підприємств, у результаті зміни умов господарювання, не взятих до уваги своєчасно, через стихійне лихо та з інших причин.

Надлишок власних оборотних коштів може виникнути внаслідок перевиконання плану

прибутку, неповного внеску платежів до бюджету, безоплатного надходження товарно-матеріальних цінностей від інших організацій, неповного використання прибутку на цілі, передбачені фінансовим планом, та інше.

Ефективність використання оборотних активів на підприємстві має важливе значення, оскільки справляє значний вплив на загальну ефективність всієї сукупності засобів, залучених підприємством. Це пояснюється тим, що тривалість обороту основних і оборотних засобів суттєво відрізняється через принципові відмінності за характером участі у виробничому процесі основних та оборотних фондів. Якщо перші неодноразово беруть участь у процесі виробництва, то оборотні фонди — один раз, повністю споживаючись у кожному його циклі. Обороти основних фондів вимірюються роками, водночас як оборотні фонди і фонди обігу протягом року здійснюють, як правило, декілька оборотів. Отже, оборотні активи, що обслуговують оборот оборотних фондів і фондів обігу, багато в чому визначають загальні темпи і ефективність виробництва.

В системі заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи підприємства і зміцнення його фінансового стану, важливе місце займають питання раціонального використання оборотних активів.

1. Ефективність використання оборотних коштів не можна виміряти за допомогою одного показника. Для цього необхідна система показників, найважливішим з яких є **швидкість обертання**. Цей показник обчислюється у днях і характеризується періодом, за який оборотні кошти підприємства здійснюють один оборот.

$$O = \frac{C \cdot D}{P}, \quad (6.7)$$

де O — термін обертання оборотних коштів (днів);

C — середні залишки нормованих оборотних коштів (грн);

D — тривалість періоду, за який обчислюється обертання (днів);

P — обсяг реалізованої продукції (грн).

Цей показник водночас відображає обсяг реалізації створених товарів і наданих послуг за даний період і ефективність використання матеріальних засобів і коштів.

Обертання оборотних коштів обчислюється за планом і фактично. Порівнюючи фактичний час обертання з плановим, визначають прискорення або сповільнення обертання як щодо всіх нормованих оборотних коштів, так і до окремих їх статей.

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів використовується **коефіцієнт обертання (K_o)**, який визначається за формулою

$$K_o = \frac{P}{C}, \quad (6.8)$$

де P — обсяг реалізованої продукції (грн);

C — середні залишки нормованих оборотних коштів (грн).

Цей показник характеризує кількість оборотів оборотних коштів за звітний період. Чим більше оборотів здійснюють оборотні кошти, тим краще вони використовуються.

Коефіцієнт завантаження визначається за формулою

$$K_z = \frac{C}{P}, \quad (6.9)$$

де K_z — коефіцієнт завантаження оборотних коштів (коп.).

Він характеризує величину оборотних коштів на 1 грн реалізованої продукції. Чим менше оборотних коштів припадає на одну гривню реалізованої продукції, тим краще вони використовуються.

Коефіцієнт ефективності (Ke) визначається за формулою:

$$K_e = \frac{\Pi}{C}, \quad (6.10)$$

де Π — прибуток від реалізації товарної продукції (грн).

Цей показник характеризує, скільки прибутку припадає на 1 грн оборотних коштів.

Чим більший він, тим ефективніше використовуються оборотні кошти.

В результаті прискорення обертання оборотних активів з обігу вивільняються матеріальні ресурси і джерела їх формування, при уповільненні — до обігу залучаються додаткові активи.

Вивільнення оборотних активів може бути **абсолютним і відносним**. **Абсолютне** має місце у випадку, коли фактичні залишки оборотних активів менші від нормативу або залишків попереднього періоду при збереженні чи перевищенні обсягу реалізації за визначений період.

Відносне вивільнення має місце у випадках, коли прискорення їх обертання відбувається одночасно зі зростанням виробничої програми підприємства, причому темп зростання залишків виробництва випереджає темп зростання залишків оборотних активів.

Прискорення обертання оборотних активів і вивільнення в результаті цього їх певної суми дає змогу підприємству спрямувати їх за своїм бажанням і обійтись без залучення додаткових фінансових ресурсів.

Пошук шляхів поліпшення оборотних активів передбачає насамперед впровадження сучасних технологій та інших досягнень науково-технічного прогресу, що забезпечують економію ресурсів, здешевлення виробництва і зростання якості продукції. Важливу роль у цьому відіграє удосконалення відносин з іншими господарюючими суб'єктами, контрагентами даного підприємства. Мова йде про удосконалення умов матеріально-технічного обслуговування. Крім того, покращання свого становища на ринку передбачає стабільність у відносинах з покупцями, вибір форм розрахунків, що гарантують платежі і забезпечують прискорення завершення реалізації продукції і надходження коштів на рахунки підприємства. Це не тільки сприяє поліпшенню фінансового стану конкретного підприємства, а й забезпечує закріплення господарських зв'язків, поліпшення фінансової і платіжної дисципліни.

Контрольні запитання і завдання

1. Поясніть суть і призначення обігових коштів підприємства.
2. Охарактеризуйте склад оборотних активів підприємства.
3. Яка різниця між оборотними фондами та фондами обігу?
4. Дайте характеристику складу власних джерел формування обігових коштів підприємства.
5. Назвіть залучені джерела фінансування обігових коштів підприємства.
6. Які методи нормування обігових коштів підприємства Ви знаєте?
7. Який порядок нормування обігових коштів для формування виробничих запасів?
8. Як нормують обігові кошти в незавершеному виробництві, витратах майбутніх періодів і запасах готової продукції?
9. Якими показниками характеризується оборотність обігових коштів підприємства?
10. Як обчислити суму вивільнення обігових коштів унаслідок прискорення їх обертання?

11. За якими показниками можна оцінити ефективність використання обігових коштів підприємства?

Література

1. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: Навч. Посібник.– К: Знання-Прес. – 2009.- с.
2. Фінанси підприємств. Підручник/ під ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000, с.157-187
3. Фінансова діяльність підприємства: підручник/ Бандурка О.М., Коробов М.Л. – К.: Либідь, 2003, с. 220-240
4. Шило В.П., Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою). Теоретично – практичний посібник. - Київ, 2006, с. 71-82

Тема 6. Кредитування підприємства

Мета: пояснити суть і назвати причини виникнення потреби підприємства в залученні кредитних ресурсів; назвати основні форми і види кредитування підприємства; охарактеризувати способи банківського кредитування підприємства; описати процедури укладення кредитного договору; охарактеризувати суть і механізм комерційного кредитування підприємства; пояснити суть і порядок лізингового кредитування підприємства.

Основні питання:

1. Необхідність і сутність кредитування підприємств.
2. Класифікація та форми кредитів, що надаються підприємствам
3. Банківське кредитування підприємств
4. Види небанківського кредитування підприємств

Основні поняття і терміни: кредит, банківський кредит, комерційний кредит, бланковий кредит дисконт, акцептний кредит, овальний кредит, факторинг

1. Необхідність і сутність кредитування підприємств

З економічного погляду **кредит** — це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формі), що надається на умовах повернення і зумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує.

Загальноекономічною причиною появи кредитних відносин є товарне виробництво. Основою функціонування кредиту є рух вартості у сфері товарного обміну, в процесі якого виникає розрив у часі між рухом товару і його грошовим еквівалентом, відбувається відокремлення грошової форми вартості від товарної. Якщо рух товарних потоків випереджає грошовий, то підприємства — споживачі товарів із настанням моменту плати за них не завжди мають достатні кошти, що може зупинити нормальний процес відтворення. Коли рух грошових потоків випереджає товарні, то на підприємствах нагромаджуються тимчасово вільні кошти.

Виникнення і функціонування кредиту пов'язане з необхідністю забезпечення безперервного процесу відтворення, з тимчасовим вивільненням коштів у одних підприємствах і появою потреби в них у інших. Але оборот товарів є не єдиною причиною появи кредитних взаємовідносин. Поряд із об'єктивною основою існують специфічні причини виникнення і функціонування кредитних відносин, пов'язані з необхідністю забезпечення безперервності процесу відновлення:

- сезонний характер окремих виробництв;
- розбіжності між нагромадженням коштів та їх витраченням на підприємстві;
- відхилення фактичного використання оборотних коштів від їх нормативу в процесі індивідуального кругообігу оборотних фондів підприємств.

У процесі кредитування підприємств враховуються індивідуальні особливості кругообігу їхніх оборотних коштів, які зумовлюються багатьма об'єктивними і суб'єктивними факторами:

- галузева належність підприємства;
- характер виробничого процесу;
- сезонність виробництва.
- рівень організації виробництва;
- рівень організації збуту й постачання;
- інші фактори.

Суб'єктами кредитних відносин є будь-які самостійні підприємства. Кредитні відносини характеризуються тим, що їх суб'єктами є дві сторони: кредитор і позичальник.

Основними об'єктами короткострокового кредитування в оборотні кошти є:

- виробничі запаси;
- незавершене виробництво та напівфабрикати власного виробництва;
- витрати майбутніх періодів;
- готова продукція;
- платежі та розрахункові операції з постачальниками й покупцями.

Об'єктами довгострокового та середньострокового кредитування є капітальні вкладення, пов'язані з реконструкцією підприємства, його технічним переозброєнням, впровадженням нової техніки, удосконаленням технології виробництва. Підприємства отримують такі кредити, якщо відчувають брак власних коштів, призначених на ці цілі, а саме: прибутку та амортизаційних відрахувань.

Визначаючи потребу в кредитах, підприємства виходять із загальної потреби у коштах і наявності таких. Планування потреби в кредиті здійснюється в декілька етапів:

- **на першому етапі** розраховується потреба в оборотних коштах у цілому та за окремими напрямками: формування виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції;

- **на другому етапі** визначається необхідний розмір залучення кредитів банку на покриття збільшення потреби в оборотних коштах:

$$K_{об} = ОК - ОК_{н} - ОК_{пр} + КЗ, \quad (7.1)$$

де $K_{об}$ — необхідний розмір кредитів, які залучаються в оборотні кошти;

$ОК$ — потреба в оборотних коштах;

$ОК_{н}$ — власні оборотні кошти на початок періоду;

$ОК_{пр}$ — поповнення оборотних коштів за рахунок прибутку підприємства;

$КЗ$ — зменшення кредиторської заборгованості;

- **на третьому етапі** визначається період залучення коштів. Він визначається банком і

на сьогодні не перевищує 3 місяців.

2. Класифікація та форми кредитів, що надаються підприємствам

Кредит - важлива економічна категорія. Він забезпечує трансформацію грошового капіталу в позичковий та відображає відносини між кредиторами та позичальниками. Його внутрішня суть проявляється в структурі, видах і функціях та закономірностях руху. Кожен вид кредиту характеризує певну грань його внутрішнього змісту, а в сукупності види кредитів дають чітке уявлення про структуру кредиту і його рух у межах товарної і грошової форм.

Кредити, що їх можуть отримати підприємства, класифікують за такими ознаками:

I. За кредиторами

Кредити, які надані:

- *банки та спеціалізовані фінансово-кредитні інститути;*
- *підприємства;*
- *держави;*
- *міжнародні фінансово-кредитні установи.*

II. За формами та видами

За формами:

- *товарна;*
- *грошова.*

У товарній формі кредиту виникають кредитні відносини між продавцями та покупцями, коли останні одержують товари чи послуги з відстрочкою платежу — комерційний кредит, продаж товарів і надання послуг населенню в кредит тощо.

Комерційний кредит надається постачальником покупцеві тоді, коли товаровиробник прагне реалізувати вироблений товар, але у покупця немає грошей для його придбання. У такому випадку товар може бути добровільно переданий постачальником покупцеві в кредит, а сама передача може оформлятися борговим зобов'язанням — векселем.

Сфера товарної форми кредиту є незначною, оскільки переважна його частина надається (погашається) в грошовій формі. Грошовий кредит виступає передусім як банківський кредит. Кредитні відносини між банками і клієнтами виникають не тільки при одержанні останнім кредиту, а й при розміщенні ними своїх грошових заощаджень у вигляді внесків на поточних і депозитних рахунках. Банківський кредит обслуговує не тільки обіг товарів, а й накопичення капіталу. Поширення кредитних відносин у грошовій формі надало можливість кожному, хто має вільну вартість, легко і швидко її капіталізувати, а також створило сприятливі умови для формування міжнародних ринків і тісних взаємовигідних зв'язків між країнами тощо.

За видами:

- *банківський* — це економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення. Цей кредит надається на умовах, передбачених кредитним договором;

- *комерційний* — це економічні, кредитні відносини, які вникають між окремими підприємствами;

- *державний* — це економічні кредитні відносини між державою та суб'єктами господарювання. Джерелом державного кредиту є кошти державного бюджету, які

спрямовуються в уповноважені банки для здійснення кредитування підприємств;

• **лізинговий** — це стосунки між суб'єктами господарювання які виникають за орендування майна.

Банківський та державний кредити надаються підприємства у грошовій формі; лізинговий та комерційний — у товарній.

III. За метою використання

Спрямовані на фінансування:

- **оборотних коштів;**
- **основних засобів.**

IV. За терміном надання

- **короткострокові** (не більше одного року);
- **середньострокові** (від одного до трьох років);
- **довгострокові** (понад 3 роки).

В Україні кредити за терміном надання можна поділити на дві групи: короткострокові та довгострокові. Кредити, термін надання яких перевищує один рік, вважаються довгостроковими. Пере вага надається короткостроковим кредитам.

V. Залежно від забезпечення

• **забезпечений** (ломбардний)— гарантуються певними видами активів: не рухомістю, цінними паперами, товарно-матеріальними цінностями, дебіторською заборгованістю, правами на інтелектуальну власність, землю, гарантіями, полісами страхових компаній;

• **бланковий** (незабезпечений)— отримують тільки фінансово стійкі підприємства на короткий термін (1—10 днів).

VI. За порядком надання

• **прямі** — передбачає кредитування підприємства безпосередньо одним кредитором;

• **консорціальні** — надається, коли потрібні кошти в обсязі, який не може бути забезпечений одним кредитором. У цьому раз: кілька кредиторів об'єднуються і кожен надає частину загального кредиту.

Як правило, призначається головний банк, який проводить організацію надання консорціального кредиту. Підприємство готує і подає такі документи:

- 1 клопотання на отримання кредиту;
- 2) дані про мету та спрямованість кредиту;
- 3) техніко-економічне обґрунтування проекту;
- 4) інші документи.

Кредитні відносини між консорціумом і підприємством регулюються кредитною угодою, яку підписують усі учасники.

Головний банк акумулює кошти банків-учасників і кредитує підприємство відповідно до кредитної угоди.

За настанням строків погашення зобов'язань підприємство повертає кредиторам не тільки позичені кошти та відсотки за кредит, а й відшкодовує всі витрати, пов'язані з організацією та здійсненням кредитної операції у тій сумі та строках, які обумовлені в кредитному договорі;

• **позики участі** — банки передають частини позики іншим кредиторам. Домовленість про таку позичку можна укласти навіть без відома підприємства-позичальника.

VII. Залежно від цільового спрямування

- виробничий;
- споживчий.

Переважає частина кредитів використовується у сфері виробництва та реалізації сукупного суспільного продукту і є важливим джерелом формування обігових коштів і основних фондів. Водночас населення теж одержує значну кредитну допомогу на свої споживчі цілі, насамперед це кредити на затрати, пов'язані з поліпшенням житлових умов і створенням підсобного домашнього господарства, а також на придбання товарів у кредит і на невідкладні потреби.

VIII. За строками користування

- **строкові**, тобто кредити, надані на визначений у договорі строк. У свою чергу, вони бувають короткострокові (до 1 року), середньострокові (від 1 до 3 років), довгострокові (понад 3 роки);

- **до запитання** — це кредити, що видаються на невизначений строк і які на вимогу кредитора повинні бути повернені у визначений ним час. Якщо кредитор не вимагає повернення, то кредит погашається позичальником у строк, визначений ним самостійно;

- **прострочені кредити** — це кредити, щодо яких строк погашення, встановлений кредитним договором, минув;

- **відстрочені кредити** — це кредити, щодо яких на підставі клопотання позичальника строки погашення були перенесені на пізніший строк.

Узагальнену класифікацію кредитів наведено у таблиці 1.

Таблиця 6. 1 Класифікація кредитів

<i>Параметри</i>	<i>Види кредиту</i>
за кредиторами	кредити, які надані: <ul style="list-style-type: none"> • банками та спеціалізованими фінансово-кредитними інститутами; • підприємствами; • державою; • міжнародними фінансово-кредитними установами
за видами кредиту	<ul style="list-style-type: none"> • державний, • банківський • комерційний, • лізинговий
за формами	<ul style="list-style-type: none"> • товарний • грошовий
за метою використання	<ul style="list-style-type: none"> • спрямований у сферу обігу • спрямований у сферу виробництва
за характером забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> • забезпечені (ломбардні) • незабезпечені (бланкові)
за терміном надання	<ul style="list-style-type: none"> • короткострокові; • середньострокові; • довгострокові

за порядком надання	<ul style="list-style-type: none"> • прями; • консорціальні; • позики участі
залежно від цільового спрямування	<ul style="list-style-type: none"> • виробничий; • - споживчий
за строками користування	<ul style="list-style-type: none"> • строкові; • до запитання; • прострочені; • відстрочені

3. Банківське кредитування підприємств

Різновиди банківських кредитів

Нині найпоширенішим видом кредиту є банківський кредит. За такого кредитування підприємство виступає тільки в ролі позичальника.

Підприємства можуть одержувати в банках кредити як у національній, так і в іноземній валюті. Для одержання кредитів у іноземній валюті від іноземних кредиторів підприємство повинно мати відповідний дозвіл Національного банку України.

Даний кредит має широку цільову спрямованість і залучається в найрізноманітніших видах. В останні роки в кредитуванні підприємств беруть участь не тільки вітчизняні, але й закордонні банки, особливо в кредитуванні спільних підприємств. *Під банківським кредитом* розуміються кошти, надані банком у борг клієнту для цільового використання на встановлений термін під визначений відсоток.

Банківський кредит класифікують за різними ознаками, рис. 6.2.

1. **Позичка на строк.** Сутність першого виду кредитування полягає в тому, що питання про надання позики вирішується щоразу в індивідуальному порядку. Позика надається на певний строк у декілька тижнів, місяців чи років і пов'язана з потребами позичальника в грошових коштах для фінансування цільової потреби. У загальному обсязі банківських кредитів частка позик суб'єктам підприємницької діяльності перевищує 50 %.

2. **Кредитна лінія** - вид кредитування, що полягає в наданні банком позичальнику позики в межах заздалегідь визначеного ліміту кредитування на певний період часу на покриття його потреби в короткострокових фондах фінансування .

В сучасних умовах комерційні банки переважно використовують метод індивідуального підходу до клієнта при видачі кожної окремої позики, а метод відкриття кредитної лінії практикують у відносинах із позичальниками, які мають високий кредитний рейтинг. Звичайно договір укладається на 1 рік і через рік підлягає відновленню. Часто кредитна лінія відновлюється після того, як банк одержує завірений аудитором річний звіт про діяльність компанії і можливість вивчити результати цієї діяльності.

3. **Контокорентний кредит** (від італ. conto corrente - поточний рахунок) передбачає ведення банком поточного рахунка клієнта з оплатою розрахункових документів, що надійшли, і зарахуванням виторгів. Якщо коштів клієнта виявляється недостатньо для погашення зобов'язань, банк кредитує його в межах встановленої в кредитному договорі суми, тобто контокорент може мати і дебетове, і кредитове сальдо.

Контокорентний кредит (*овердрафт*) дається банком звичайно під забезпечення, але ця

вимога не є обов'язковою. При наданні даного кредиту банк відкриває підприємству контокорентний рахунок, на якому враховуються як кредитні, так і розрахункові його операції. Контокорентний рахунок використовується в якості джерела кредиту в обсязі, що не перевищує встановлене в кредитному договорі максимальне негативне сальдо (контокорентний ліміт). За негативним залишком контокорентного рахунка підприємство сплачує банку встановлений кредитний відсоток; при цьому договором може бути визначено, що за позитивним залишком цього рахунка банк нараховує підприємству депозитний відсоток.

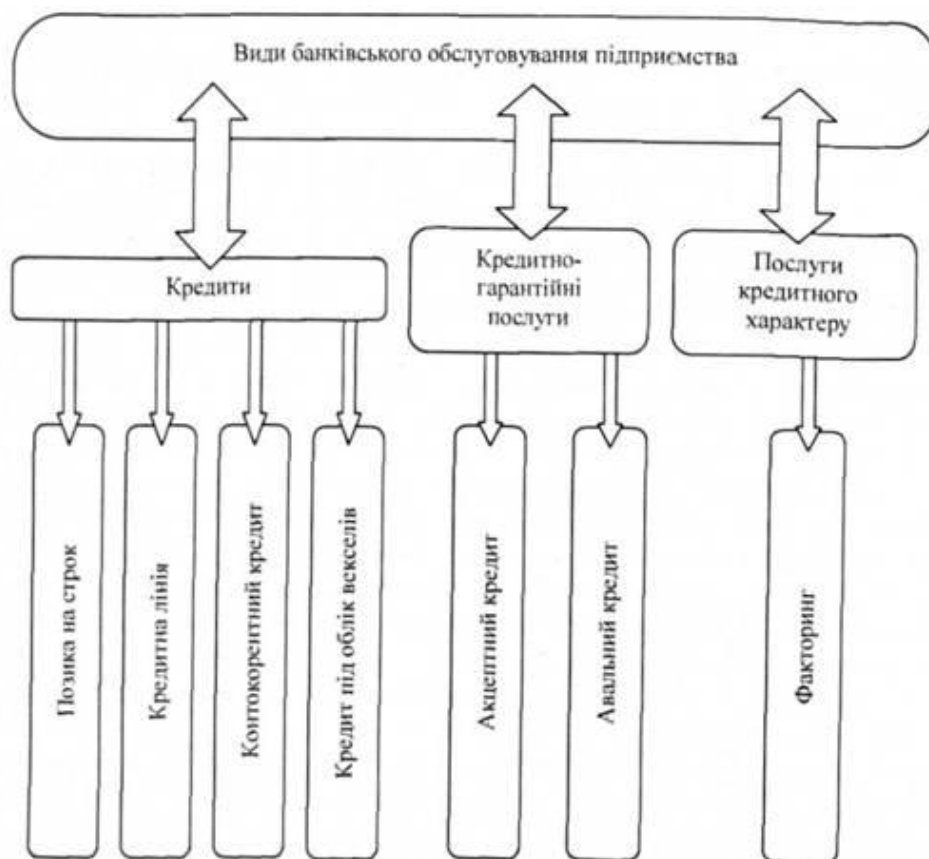

Рис. 6. 2. Банківське обслуговування підприємства

4. **Обліковий (вексельний)** кредит надається банком пред'явникові векселів, обліковуючи їх до настання терміну платежу. Векселедержатель одержує від банку зазначену у векселі суму за винятком облікового відсотка, комісійних платежів і інших накладних витрат. Закриття кредиту здійснюється на підставі повідомлення банку про оплату векселя

Принципи кредитування

Проведення кредитних операцій комерційних банків має відповідати певним вимогам і умовам, що продиктовані вимогами законодавства і кредитною політикою банку.

Кредити видаються тільки в межах наявних ресурсів, які має у своєму розпорядженні банк. Про кожний випадок надання позичальникові кредиту в розмірі, що перевищує 10 % власного капіталу (великі кредити), комерційний банк мусить повідомити Національний банк України. Сукупна заборгованість за кредитами, врахованими векселями та 100 % суми позабалансових зобов'язань, виданих одному позичальникові, не може перевищувати 25 % власних коштів комерційного банку.

Загальний розмір кредитів, наданих банком всім позичальникам, з урахуванням 100 % позабалансових зобов'язань банку, не може перевищувати восьмикратного розміру власних

коштів банку.

Кредитування позичальників має здійснюватися з додержанням комерційним банком економічних нормативів регулювання банківської діяльності та вимог НБУ щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів.

Позички надаються всім суб'єктам господарювання незалежно від форми власності за умови, що позичальник є юридичною особою, зареєстрованою як суб'єкт підприємництва, або фізичною особою.

Рішення про надання кредиту має ухвалюватися колегіально (кредитним комітетом) й оформлятися протоколом.

Підприємства отримують кредити на принципах терміновості, повернення, цільового використання, забезпечення, платності (рис. 6.3).

Рис. 7.2. Принципи кредитування підприємств

Принцип терміновості означає, що кредит має бути поверненим у визначений строк.

Принцип повернення — кредит має бути повернений у повній сумі.

Розрізняють кредити:

- строкові (виплачені своєчасно);
- пролонговані (за згодою банку прострочений термін погашення у зв'язку з браком коштів з причин, не залежних від результатів діяльності підприємства);
- прострочені (коли у підприємства немає коштів для повернення кредиту).

Принцип цільового використання і цільовий характер кредитування припускає вкладення позикових коштів у конкретні господарські проекти, підприємства. Від дотримання цього принципу значною мірою залежить своєчасність погашення кредиту, бо тільки реалізація цілі, на яку одержано позику, може забезпечити необхідні грошові кошти для погашення боргу.

Принцип забезпечення кредиту означає наявність у підприємства юридично оформлених документів, що гарантують своєчасне повернення кредиту. Такими документами можуть бути:

- а) заставне зобов'язання (згідно з законом України "Про заставу");
- б) договір-гарантія;
- в) договір-поручительство.

Стягнення закладного майна може статися з рішення суду, арбітражу або третейського суду, а також у безспірному порядку на основі виконавчого напису нотаріусів.

Принцип платності означає, що підприємство має внести в банк визначену плату за користування кредитом.

Відсоток за користування короткостроковим кредитом відносять на собівартість продукції.

Відсоток за користування кредитом на реконструкцію та капітальне будівництво сплачується за рахунок прибутку.

Комерційні банки застосовують різні відсоткові ставки залежно від виду та об'єкта кредитування, строку кредитування, фінансового стану позичальника, міри критичного ризику та інших умов. В Україні на рівень відсотків за кредит комерційних банків значно впливають відсоткові ставки за кредитні ресурси, що встановлює Національний банк України.

Порядок надання і оформлення кредиту визначається Положенням Національного банку України "Про кредитування".

Банки не можуть надавати кредити:

- на покриття збитків господарської діяльності позичальника;
- на формування та збільшення статутного капіталу підприємства;
- на внесення позичальником платежів до бюджету і позабюджетних фондів (за винятком кредитування за контокорентним рахунком);
- підприємствам, щодо яких порушено справу про банкрутство;
- підприємствам, у контрактах яких не передбачено страхування можливих втрат від непоставки товарно-матеріальних цінностей;
- підприємствам, які мають прострочену заборгованість за раніше отриманими позичками і несплаченими відсотками.

4. Небанківське кредитування підприємств

Основними видами небанківського кредитування підприємств є комерційне, лізингове і державне кредитування, кредитування за рахунок коштів міжнародних фінансово-кредитних інститутів.

Комерційний кредит - це товарна форма кредиту, що виражає відносини з приводу перерозподілу матеріальних фондів між підприємствами. При комерційному кредиті в кредитну угоду включаються лише ресурси постачальника, який реалізує свою продукцію чи надає послуги.

Призначенням комерційного кредиту є прискорення реалізації товарів та одержання прибутку. Процент за комерційний кредит, як правило, є нижчим, аніж за банківський кредит. Погашення комерційного кредиту може здійснюватися через оплату боржником векселя, передаванням векселя іншій особі, переоформленням комерційного кредиту на банківський. Комерційний кредит надають у товарній формі.

Товарний (комерційний) кредит, що надається підприємствам у формі відстрочки платежу за поставлені їм сировину, матеріали або товари, одержує все більше поширення в сучасній комерційній і фінансовій практиці. *Товарний кредит, порівнюючи його із іншими джерелами формування позикового капіталу, має наступні переваги:*

1. Товарний кредит є найбільш маневреною формою фінансування за рахунок позикового капіталу найменш ліквідної частини оборотних активів - виробничих запасів товарно-матеріальних цінностей

2. Він дозволяє автоматично згладжувати сезонну потребу в інших формах залучення позикових засобів, тому що більша частина цієї потреби пов'язана із сезонними особливостями формування запасів сировини.

3. Даний вид кредитування не розглядає поставлені сировину, матеріали і товари як майнову заставу підприємства, дозволяючи йому вільно розпоряджатися наданими в кредит матеріальними цінностями.

4. У даному виді кредиту зацікавлене не тільки підприємство-позичальник, але і його постачальники, тому що він дозволяє їм збільшувати обсяг реалізації продукції і формувати

додатковий прибуток. Тому товарний кредит у сучасній господарській практиці надається не тільки "першокласним позичальникам", але і підприємствам, що відчувають деякі фінансові труднощі.

5. Вартість товарного кредиту, як правило, значно нижча від вартості фінансового кредиту.

6. Залучення товарного кредиту дозволяє скорочувати загальний період фінансового циклу підприємства, знижуючи тим самим потребу у фінансових засобах, що використовуються для формування оборотних активів. Це визначається тим, що даний вид фінансових зобов'язань підприємства складає переважну частину його кредиторської заборгованості. Між періодом обороту кредиторської заборгованості підприємства за товарними операціями і періодом його фінансового циклу існує обернена залежність.

7. Він характеризується найбільш простим механізмом оформлення порівняно з іншими видами кредиту, що залучається підприємством.

*Товарний кредит має і визначені **недоліки**, основними з яких є:*

1. Цільове використання даного виду кредиту носить дуже вузький характер - він дозволяє задовольнити потребу підприємства в позиковому капіталі тільки для фінансування виробничих запасів у складі оборотних активів. Прямої участі в інших цільових видах фінансування даний вид кредиту участі не приймає.

2. Даний вид кредиту носить дуже обмежений характер у часі. Період його надання обмежується, як правило, декількома місяцями.

3. Порівняно з іншими кредитними інструментами він несе в собі підвищений кредитний ризик, тому що за своєю суттю є незабезпеченим видом кредиту.

Дані переваги і недоліки товарного кредиту повинні бути враховані підприємством при використанні цього кредитного інструменту для залучення необхідних йому позикових засобів.

На практиці застосовують три види комерційного кредиту, рис. 6.4.:

- кредит із фіксованим терміном погашення;
- консигнація-форма комерційного кредитування, за якої погашення кредиту здійснюють після фактичної реалізації товарів, отриманих позичальником від їх власника. Якщо товари не продаються, позичальник (консигнатор) має право повернути його власникові;
- кредитування за відкритим рахунком через простий запис вартості проданих у кредит товарів. За цієї форми комерційного кредитування постачання наступної партії товарів можливе до моменту погашення попередньої заборгованості.

Комерційний кредит дешевший від банківського, однак така форма кредитування підприємства обмежена в обсягах і термінах надання.

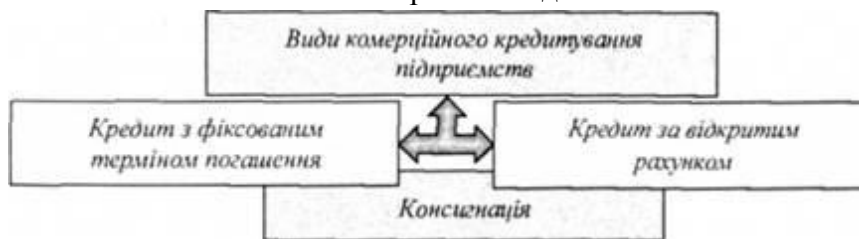

Рис. 6.4. Види комерційного кредитування підприємств

Лізинговий кредит - це кредит, який надається в товарній формі лізингодавцем (кредитором) лізингоотримувачеві (позичальнику).

Лізинг - це довготермінова оренда машин, обладнання, споруд виробничого призначення. Згідно з чинним законодавством **лізинг** - це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи фінансових ресурсів і полягає в наданні лізингодавцем

у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачеві майна, що є його власністю (або набувається ним у власність за дорученням і погодженням із лізингоодержувачем у відповідного продавця) за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. Здійснюючи лізингові операції, орендодавець купує машини, обладнання, транспортні засоби, виробничі споруди, ЕОМ, інші основні засоби і передає їх за угодою орендареві для використання з виробничою метою, і зберігаючи при цьому право власності на них до кінця угоди. Лізинг є специфічною формою фінансування капітальних інвестицій, альтернативною традиційному банківському кредитуванню чи використанню для придбання основних засобів власних фінансових ресурсів. Він дає змогу підприємствам та організаціям отримати необхідні виробничі засоби без значних одноразових витрат, а також уникнути втрат, пов'язаних із моральним старінням засобів виробництва: "

У лізингових операціях звичайно беруть участь три сторони:

виробник (постачальник) машин і обладнання,

організація, що фінансує лізингову угоду (орендодавець),

організація, яка використовує орендоване майно у своїх інтересах (орендар).

Організаціями, що фінансують лізингові операції, виступають спеціальні лізингові компанії або банки.

Фінансовий лізинг характеризується складною системою економічних відношень - орендних, торгових, кредитних тощо. *Особливості фінансового лізингу є однією з форм фінансового кредиту.* Ці кредитні аспекти фінансового лізингу полягають у наступному:

1. Фінансовий лізинг задовольняє потреби в найбільш дефіцитному виді позикового капіталу - довгостроковому кредиті.

2. Фінансовий лізинг забезпечує повний обсяг задоволення конкретної цільової потреби підприємства у позикових засобах.

3. Фінансовий лізинг автоматично формує повне забезпечення кредиту, що знижує вартість його залучення.

4. Фінансовий лізинг забезпечує покриття "податковим щитом" усього обсягу кредиту, що залучається.

5. Фінансовий лізинг забезпечує більш широкий діапазон форм платежів, пов'язаних з обслуговуванням боргу.

6. Фінансовий лізинг забезпечує велику гнучкість у термінах платежів, що пов'язані з обслуговуванням боргу.

7. Фінансовий лізинг характеризується більш спрощеною процедурою оформлення кредиту порівняно з банківською.

8. Фінансовий лізинг забезпечує зниження вартості кредиту за рахунок ліквідної вартості лізингового активу.

9. Фінансовий лізинг не потребує формування на підприємстві фонду погашення основного боргу у зв'язку з поступовою його амортизацією.

Фінансовий лізинг задовольняє потреби в найбільш дефіцитному виді позикового капіталу - довгостроковому кредиті. На сучасному етапі довгострокове банківське кредитування підприємств зведено до мінімуму. Це є серйозним гальмом у здійсненні підприємствами інвестиційної діяльності, пов'язаної з відновленням і розширенням складу їх позаоборотних активів. Використання в цих цілях фінансового лізингу дозволяє значною мірою задовольнити потреби підприємства в залученні довгострокового кредиту.

Фінансовий лізинг забезпечує повний обсяг задоволення конкретної цільової потреби підприємства у позикових засобах. Використання фінансового лізингу в конкретних цілях

відновлення і розширення складу активної частини операційних позаоборотних активів дозволяє підприємству цілком виключити інші форми фінансування цього процесу за рахунок як власного, так і позикового капіталу, знижує залежність підприємства від банківського кредитування.

Фінансовий лізинг автоматично формує повне забезпечення кредиту, що знижує вартість його залучення. Формою такого забезпечення кредиту є актив, що подається у лізинг у випадку фінансової неспроможності (банкрутства) підприємства може бути реалізований кредитором із метою відшкодування невиплаченої частини лізингових платежів і суми неустойки за угодою. Додатковою формою такого забезпечення кредиту є обов'язкове страхування лізингу є мого активу лізингоотримувачем (рейтером) на користь лізингодавця (ліссора). Фінансовий лізинг забезпечує покриття "податковим щитом" усього обсягу кредиту, що залучається. Лізингові платежі, що забезпечують амортизацію всієї суми основного боргу за кредитом, що залучається, входять до складу витрат підприємства і зменшують відповідним чином суму його оподаткованого прибутку. За банківським кредитом аналогічний "податковий щит" поширюється лише на платежі щодо обслуговування кредиту, а не на суму основного боргу за ним. Крім того, визначена система податкових пільг поширюється і на лізингодавця. Фінансовий лізинг забезпечує більш широкий діапазон форм платежів, пов'язаних з обслуговуванням боргу. На відміну від банківського кредиту, де обслуговування боргу і повернення основної його суми здійснюється у формі грошових платежів, фінансовий лізинг передбачає можливість здійснення таких. Фінансовий лізинг характеризується більш спрощеною процедурою оформлення кредиту порівняно з банківською. Як свідчить сучасний вітчизняний і зарубіжний досвід, при лізинговій угоді обсяг витрат часу і перелік необхідної фінансової документації суттєво нижчий, ніж при оформленні договору з банком про надання довгострокового фінансового кредиту. Фінансовий лізинг забезпечує зниження вартості кредиту за рахунок ліквідаційної вартості лізингуемого активу. При фінансовому лізингу після завершення лізингового періоду відповідний актив передається у власність лізингоотримувача, і після повної його амортизації він має можливість реалізувати його за ліквідною вартістю. Фінансовий лізинг не потребує формування на підприємстві фонду погашення основного боргу в зв'язку з поступовістю його амортизації. При фінансовому лізингу обслуговування основного боргу і його амортизації здійснюється одночасно (тобто включені до складу лізингових платежів у комплексі), із закінченням лізингового періоду вартість основного боргу за активом, що лізингується зводиться до нуля. Це рятує підприємство від необхідності відволікання власних фінансових ресурсів на формування фонду погашення. Перераховані кредитні аспекти фінансового лізингу визначають його як достатньо привабливий кредитний інструмент у процесі залучення підприємством позикового капіталу для забезпечення свого економічного розвитку. Управління фінансовим лізингом на підприємстві пов'язано з використанням різних його видів. Класифікація видів фінансового лізингу за основними класифікаційними ознаками наведена в таблиці 6.5.

Таблиця 6.5. Класифікація видів фінансового лізингу

з/п	Ознаки	Види фінансового лізингу
1	За складом учасників лізингової операції	1. Прямий лізинг. 2. Непрямий лізинг

2	За регіональною належністю учасників лізингової операції	1. Внутрішній лізинг. 2. Зовнішній (міжнародний лізинг)
3	За лізинговим об'єктом	1. Лізинг рухомого майна. 2. Лізинг нерухомого майна
4	За формами лізингових платежів	1. Грошовий лізинг. 2. Компенсаційний лізинг. 3. Змішаний лізинг
5	За характером фінансування обсягу лізингу	1. Індивідуальний лізинг. 2. Роздільний лізинг (леверидж-лізинг)

1. **За складом учасників лізингової операції** розділяють прями і непрямий види фінансового лізингу. Прямий лізинг має дві форми. Перша форма прямого лізингу здійснюється між лізингодавцем і лізингоотримувачем без посередників, що значно знижує витрати на здійснення лізингової операції і спрощує процедуру укладання лізингової угоди. Другою формою прямого лізингу є так названий поворотний лізинг, при якому підприємство продає відповідний свій актив майбутньому лізингодавцю, а потім сам орендує цей актив. При обох формах прямого лізингу участь третіх осіб у лізинговій операції не передбачається. Непрямий лізинг характеризує лізингову операцію, при якій передача арендованого майна лізингоотримувачу здійснюється через посередників, як правило, лізингову компанію. У вигляді непрямого лізингу здійснюється в даний час переважна частина операцій фінансового лізингу.

2. **За регіональною належністю учасників лізингової операції** виділяють внутрішній і зовнішній (міжнародний) лізинг. Внутрішній лізинг характеризує лізингову операцію, всі учасники якої є резидентами даної країни. Зовнішній (міжнародний) лізинг пов'язаний з лізинговими операціями, що здійснюються учасниками з різних країн. На сучасному етапі зовнішній фінансовий лізинг використовується, як правило, при вдосконаленні лізингових операцій спільними підприємствами за участю іноземного капіталу.

3. **За лізинговим об'єктом** виділяють лізинг рухомого і нерухомого майна. Лізинг рухомого майна є основною формою лізингових операцій, законодавчо регульованих у нашій країні. Як правило, об'єктом такого виду фінансового лізингу є машини й устаткування, що входить до складу операційних основних засобів. Лізинг нерухомого майна полягає в покупці або будівництві з доручення лізингоотримувача окремих об'єктів нерухомості виробничого, соціального або іншого призначення з їх передачею йому на умовах фінансового лізингу. Цей вид лізингу поки що не одержав поширення в нашій країні.

4. **За формами лізингових платежів** розрізняють грошовий, компенсаційний і змішаний види лізингу. Грошовий лізинг характеризує платежі за лізинговою угодою винятково в грошовій формі. Даний вид лізингу є найбільш поширеним у системі здійснення підприємством фінансового лізингу. Компенсаційний лізинг передбачає можливість здійснення лізингових платежів підприємством у формі постачань продукції (товарів, послуг), виробленої при використанні активів, наданих у лізинг. Змішаний лізинг характеризується сполученням платежів за лізинговою угодою як у грошовій, так і в товарній формі.

5. **За складом лізингодавців** (ліссорів) виділяють індивідуальний і роздільний лізинг. Індивідуальний лізинг характеризує лізингову операцію, у якій лізингодавець цілком фінансує виробництво або покупку переданого в оренду майна. Роздільний лізинг (леверидж-лізинг)

характеризує лізингову угоду, у якій лізингодавець придбає об'єкт оренди частково за рахунок власного капіталу, а частково - за рахунок позикового. Такий вид лізингу притаманний значним капіталоемким лізинговим операціям зі складним багатоканальним фінансуванням переданого в оренду майна.

Основні розрахунки та формули для визначення ефективності використання кредитних ресурсів, формула 7.1:

$$\text{Сума відсотків за кредит} = \frac{\text{Сума кредиту} \times \text{Річна відсоткова ставка} \times \text{Період надання кредиту}}{100\% \times 365 \text{ днів}}. \quad (7.1)$$

Термін повернення кредитних ресурсів, отриманих для фінансування оборотних коштів, розраховується за формулою, наведеною нижче, 7.2:

$$\text{Термін повернення кредитних ресурсів} = \frac{\text{Сума кредиту} + \text{Сума відсотків за кредитом}}{\text{Запланований обсяг отриманих грошових коштів від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за рік}} \times 365 \text{ днів}. \quad (7.2)$$

У разі прострочення повернення кредитних коштів банком встановлюється певна пріоритетність погашення заборгованості. Сплата пені, штрафів не звільняє підприємство від повернення основного боргу (кредиту) та нарахування відсотків за простроченими зобов'язаннями. За таких умов переважно відбувається нарахування пені, відсотків (можливо й за вищою ставкою) та штрафів одночасно. При розрахунку відсотків за кредитами також слід звертати увагу на порядок погашення кредиту (одноразово в кінці терміну повернення кредиту, рівномірними частинами кожного місяця тощо) і пам'ятати, що відсотки нараховуються на суму реальної заборгованості за кредитом, тобто на різницю між початково отриманою сумою кредиту та погашеною сумою на певну дату.

При визначенні дисконту за операціями з цінними паперами слід використовувати таку формулу 7.3.

$$\text{Сума дисконту} = \frac{\text{Номінальна вартість цінного паперу} \times \text{Відсоткова ставка дискотування} \times \text{Тривалість періоду з дати проведення операції до дати погашення (викупу) цінного паперу}}{100\% \times 365}. \quad (7.3)$$

Вартість банківського кредиту, незважаючи на різні його види, форми і умови, визначається на основі ставки відсотка, за кредит, що формує основні витрати щодо його обслуговування формула 7.4:

$$ВБК = \frac{ПКб \cdot (1 - Спп)}{1 - 33б},$$

де: ВБК — вартість позикового капіталу, що залучається у формі банківського кредиту, %;

ПКб — ставка відсотка за банківський кредит, %;

Спп — ставка податку на прибуток, виражена десятковим дробом;

Вбк - рівень витрат щодо залучення банківського кредиту до його суми, виражений десятковим дробом.

Контрольні запитання та завдання

1. Чим викликана об'єктивна необхідність участі кредиту у складі фінансових ресурсів підприємств?
2. Що таке кредит як економічна категорія?
3. Хто є суб'єктами кредитних відносин?
4. Які існують форми та види кредиту?
5. За якими ознаками класифікуються кредити?
6. Що таке банківський кредит, за якими ознаками він класифікується?
7. Дайте визначення:
  - ✓ строкового кредиту;
  - ✓ кредитної лінії;
  - ✓ контокорентного кредиту;
  - ✓ кредиту під облік векселів.
8. Назвіть основні принципи кредитування.
9. Які види кредитно – гарантійних послуг банку ви знаєте?
10. Що таке кредитоспроможність позичальника?
11. Що таке комерційний кредит?
12. У чому особливість лізингового кредиту?
13. Що таке державний кредит?

Література

1. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: Навч. Посібник.– К: Знання-Прес. – 2009.- с.
2. Фінанси підприємств. Підручник/ під ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000, с.194-248
3. Фінансова діяльність підприємства: підручник/ Бандурка О.М., Коробов М.Л. – К.: Либідь, 2003, с. 174-190
4. Шило В.П., Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою).Теоретично – практичний посібник. - Київ, 2006, с.82-99

Тема 7. Оцінювання фінансового стану підприємств

Мета: пояснити місце фінансового аналізу в загальній системі аналізу господарської діяльності підприємства та його основні завдання; охарактеризувати основні прийоми та методи фінансового аналізу; назвати основні джерела інформації для здійснення фінансового аналізу; розрахувати і проаналізувати показники оцінки майнового стану, ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та стабільності підприємства; розрахувати та оцінити рентабельність і прибутковість діяльності підприємства.

Основні питання:

1. Оцінювання фінансового стану підприємств, його необхідність і значення.

2. Мета й види фінансового аналізу
3. Методи фінансового аналізу
4. Комплексне оцінювання фінансового стану підприємства

Основні терміни та поняття:

фінансовий аналіз; фінансовий стан підприємства; метод фінансового аналізу; ліквідність; платоспроможність; фінансова стійкість.

1. Оцінювання фінансового стану підприємств, його необхідність і значення.

Значні трансформаційні зміни, що відбуваються останніми роками в умовах ринкових відносин в Україні, зокрема кардинальні зміни банківської системи, впровадження нових форм власності, трансформація бухгалтерського обліку, надають надзвичайної актуальності питанням аналізу та управління фінансовими ресурсами суб'єкта господарювання як основним і пріоритетним. Це зумовлено бажанням підприємців визначати потенційні можливості збільшення прибутку фірми, які можна з'ясувати тільки на основі своєчасного й об'єктивного аналізу фінансового стану; необхідністю виявляти "больові точки" у фінансовій діяльності та способи найефективнішого використання фінансових ресурсів підприємства, адже неефективне використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції. Враховують фінансовий стан підприємства і банки, розглядаючи режим його кредитування та диференціацію відсоткових ставок.

Фінансовий стан підприємства — це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства. Передовсім на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються безперебійний випуск і реалізація високоякісної продукції.

Як правило, що вищі показники обсягу виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг і нижча їх собівартість, то вища прибутковість підприємства, що позитивно впливає на його фінансовий стан

Неритмічність виробничих процесів, погіршення якості продукції, труднощі з її реалізацією призводять до зменшення надходження коштів на рахунки підприємства, в результаті чого погіршується його платоспроможність.

Існує і зворотний зв'язок, оскільки брак коштів може призвести до перебоїв у забезпеченні матеріальними ресурсами, а отже у виробничому процесі. Фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства.

Саме цим зумовлюється необхідність і практична значущість систематичної оцінки фінансового стану підприємства, якій належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового стану.

Отже, фінансовий стан - це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства.

Метою оцінювання фінансового стану підприємства є пошук резервів підвищення рентабельності виробництва і зміцнення комерційного розрахунку як основи стабільної роботи підприємства і використання ним зобов'язань перед бюджетом, банком та іншими установами.

Фінансовий стан підприємства треба систематично й усебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Це уможливить критичну оцінку фінансових результатів діяльності підприємства як у статистиці за певний період, так і в динаміці - за ряд періодів, дасть змогу визначити "больові точки" у фінансовій діяльності та способи ефективнішого використання фінансових ресурсів, їх раціонального розміщення.

Неефективність використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції; до невиконання плану прибутку, зниження рентабельності підприємства, до загрози економічних санкцій.

Основними завданнями аналізу фінансового стану є:

- дослідження рентабельності та фінансової стійкості підприємства;
- дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- об'єктивне оцінювання динаміки та стану ліквідності, платоспроможності і фінансової стійкості підприємства;
- оцінювання становища суб'єкта господарювання на фінансовому ринку та кількісне оцінювання його конкурентоспроможності;
- визначення ефективності використання фінансових ресурсів.

Аналіз фінансового стану підприємства є необхідним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств.

Фінансовий аналіз є істотним елементом фінансового менеджменту й аудита. Практично всі користувачі фінансових звітів підприємств використовують методи фінансового аналізу для прийняття рішень по оптимізації своїх інтересів. Так, власник аналізує фінансові звіти для підвищення прибутковості капіталу, забезпечення стабільності положення фірми, а кредитор і інвестори аналізують фінансові звіти, щоб мінімізувати свої ризики по позиках і внескам.

У традиційному розумінні фінансовий аналіз являє собою метод оцінки й прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності. Такого роду аналіз може виконуватися як управлінським персоналом даного підприємства, так й будь-яким зовнішнім аналітиком, оскільки в основному базується на загальнодоступній інформації.

Інформаційною базою для оцінювання фінансового стану підприємства є дані:

- балансу;
- звіту про фінансові результати;
- звіту про рух грошових коштів;
- звіту про власний капітал;
- дані статистичної звітності та оперативні дані.

Інформацію, яка використовується для аналізу фінансового стану підприємства, за доступністю можна поділити на:

- **відкрити** — інформація, яка міститься в бухгалтерській звітності та статистичній звітності, виходить за межі підприємства, а отже, є відкритою;
- **закрити** — планові та прогнозні показники підприємства, норми, нормативи, ліміти і

тарифи, система їх оцінювання та регулювання фінансової діяльності.

З погляду фінансового аналізу є три **основні вимоги до бухгалтерської звітності**. Вона повинна давати:

- оцінку динаміки та перспектив одержання прибутку підприємства;
- оцінку наявних у підприємства фінансових ресурсів;
- можливість прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері фінансів для здійснення інвестиційної політики.

2. Мета й види фінансового аналізу

Фінансовий аналіз — це спосіб оцінювання і прогнозування фінансового стану підприємства на підставі його бухгалтерської та фінансової звітності і оперативних даних.

Успішність аналізу визначається різними факторами. З відомим ступенем умовності можна рекомендувати п'ять **основних принципів, які доцільно мати на увазі, здійснюючи аналіз**:

1. перед початком виконання будь-яких процедур необхідно скласти достатньо чітку програму аналізу, включаючи переробку макетів аналітичних таблиць, алгоритм розрахунку показників, потрібних для їх розрахунку і для порівняльної оцінки джерел інформаційного і нормативного забезпечення.

2. схема аналізу повинна бути побудована за принципом "від загального до конкретного". Спочатку дається опис найбільш загальних, ключових характеристик об'єкта аналізу і лише потім починають аналіз окремих випадків.

3. будь-які відхилення від нормативних або планових показників, навіть якщо вони мають позитивний характер, повинні ретельно аналізуватися.

4. завершеність і цільність будь-якого аналізу, що має економічну направленість, значною мірою визначається обґрунтованістю сукупності критеріїв, що використовуються. Як правило, ця сукупність включає якісні і кількісні оцінки, однак її основу зазвичай складають обчислювані показники, що мають зрозумілу інтерпретацію і, за можливості, деякі орієнтири (межі, нормативи, тенденції).

5. здійснюючи аналіз, не слід без потреби намагатися досягти надмірної точності оцінок. Як правило, найбільшу цінність представляє виявлення тенденцій і закономірностей.

В сучасних умовах застосовується декілька методів аналізу фінансового стану підприємства і кожний об'єкт господарювання обирає свою систему показників, враховуючи цілі, задачі та користувачів інформації, що аналізується, та будує свою програму аналізу фінансово-господарської діяльності.

Показники оцінювання фінансового стану підприємства мають бути такими, щоб усі ті, хто пов'язаний з підприємством економічними відносинами, могли одержати відповідь на запитання, наскільки надійне підприємство як партнер у фінансовому відношенні, а отже, прийняти рішення про економічну доцільність продовження або встановлення таких відносин з підприємством.

Існує досить велика кількість показників, які характеризують фінансовий стан підприємства. Виділяють такі групи показників:

- оцінювання майнового стану підприємства;
- прибутковості;
- ліквідності та платоспроможності;
- фінансової стійкості та стабільності підприємства;

- рентабельності підприємства;
- ділової активності;
- акціонерного капіталу.

Однак систематичний аналіз фінансового стану підприємства не завжди має здійснюватись за всіма показниками. Необхідна кількість та види показників обираються залежно від конкретної мети аналізу.

Наведена нижче табл.1 містить порядок розрахунку та характеристику основних показників оцінювання фінансового стану підприємства.

Основною метою фінансового аналізу є одержання невеликого числа ключових (найбільш інформативних) параметрів, що дають об'єктивну й точну картину фінансового стану підприємства, його прибутків й збитків, змін у структурі активів й пасивів, у розрахунках з дебіторами й кредиторами.

У результаті фінансового аналізу визначається як поточний фінансовий стан підприємства, так й очікувані в перспективі параметри фінансового стану.

Таким чином, фінансовий аналіз можна визначити як спосіб нагромадження, трансформації й використання інформації фінансового характеру, що має ціль:

- оцінити поточний і перспективний фінансовий стан підприємства
- оцінити можливі й доцільні темпи розвитку підприємства з позицій фінансового їхнього забезпечення
- виявити доступні джерела засобів й оцінити можливість і доцільність їхньої мобілізації;
- спрогнозувати положення підприємства на ринку капіталів

Мета фінансового аналізу також залежать від суб'єктів аналізу, тобто конкретних користувачів фінансової інформації.

Фінансовий аналіз, найчастіше в прикладному аспекті, розуміють як процесі дослідження фінансового стану й основних результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення резервів подальшого підвищення його ринкової вартості. Фінансовий аналіз підрозділяється на окремі види залежно від наступних ознак:

1. По організаційних формах проведення виділяють внутрішні й зовнішній фінансові аналізи підприємства.

Внутрішній фінансовий аналіз проводиться фінансовими менеджерами підприємства або власниками його майна з використанням всієї сукупності наявних інформативних показників. Результати такого аналізу можуть представляти комерційну таємницю підприємства.

Зовнішній фінансовий аналіз здійснюють податкові адміністрації, аудиторські фірми, банки, страхові компанії з метою вивчення правильності відбиття фінансових результатів діяльності підприємства, його фінансової стійкості й кредитоспроможності.

2. По обсязі дослідження виділяють повні й тематичний фінансовий аналіз підприємства.

Повний фінансовий аналіз підприємства проводиться з метою вивчення всіх аспектів фінансової діяльності підприємства в комплексі.

Тематичний фінансовий аналіз обмежується вивченням окремих аспектів фінансової діяльності підприємства. Предметом тематичного фінансового аналізу може бути ефективність використання активів підприємства, оптимальність фінансування різних активів з окремих джерел, стан фінансової стійкості й платоспроможності підприємства, оптимальність інвестиційного портфеля, оптимальність фінансової структури капіталу й ряд інших аспектів

фінансової діяльності підприємства.

3. В залежності від об'єкта аналізу виділяють наступні його види:

аналіз фінансової діяльності підприємства в цілому. У процесі такого аналізу об'єктом вивчення є фінансова діяльність підприємства в цілому, без виділення окремих його структурних одиниць й підрозділів;

аналіз фінансової діяльності окремих структурних одиниць й підрозділів. Такий аналіз базується в основному на результатах управлінського обліку підприємства;

аналіз окремих фінансових операцій. Предметом такого аналізу можуть бути окремі операції, пов'язані з короткостроковими або довгостроковими фінансовими вкладеннями, з фінансуванням окремих реальних проектів й інших.

4. По періоду проведення виділяють попередній, поточний і наступний фінансовий аналізи.

Попередній фінансовий аналіз із вивченням умов фінансової діяльності в цілому або здійснення окремих фінансових операцій підприємства (наприклад, оцінка власної платоспроможності при необхідності одержання великого банківського кредиту).

Поточний (або оперативний) фінансовий аналіз проводиться в процесі реалізації окремих фінансових планів або здійснення окремих фінансових операцій з метою оперативного впливу на результати фінансової діяльності. Як правило, він обмежується коротким періодом часу.

Наступний (або ретроспективний) фінансовий аналіз здійснюється підприємством за звітний період (місяць, квартал, рік). Він дозволяє глибше й повніше проаналізувати фінансовий стан і результати фінансової діяльності підприємства в порівнянні з попереднім і поточним аналізом, тому що базується на завершених звітних матеріалах статистичного й бухгалтерського обліку.

3. Методи фінансового аналізу

Для рішення конкретних завдань фінансового аналізу застосовується цілий ряд спеціальних методів, що дозволяють одержати кількісну оцінку окремих аспектів діяльності підприємства. У фінансовій практиці залежно від використовуваних методів розрізняють наступні системи фінансового аналізу, проведеного на підприємстві: трендовий, структурний, порівняльний й аналіз коефіцієнтів.

1. Трендовий (горизонтальний) фінансовий аналіз базується на вивченні динаміки окремих фінансових показників у часі. У процесі здійснення цього аналізу розраховуються темпи росту (приросту) окремих показників і визначаються загальні тенденції їхньої зміни (або тренд). Найбільше поширення одержали наступні форми трендового (горизонтального) аналізу:

1) порівняння фінансових показників звітної періоду з показниками попереднього періоду (наприклад, з показниками попередньої декади, місяця, кварталу);

2) порівняння фінансових показників звітної періоду з показниками аналогічного періоду минулого року (наприклад, показників другого кварталу звітної року з аналогічними показниками другого кварталу попереднього року). Ця форма аналізу застосовується на підприємствах з яскраво вираженими сезонними особливостями господарської діяльності;

3) порівняння фінансових показників за ряд попередніх періодів. Метою такого аналізу є виявлення тенденції зміни окремих показників, що характеризують результати фінансової діяльності підприємства. Результати такого аналізу звичайно оформляються графічно у вигляді

лінійних графіків або стовпчикової діаграми зміни показника в динаміку.

2. Структурний (вертикальний) фінансовий аналіз базується на структурному розкладанні окремих показників. У процесі здійснення цього аналізу розраховуються питомі ваги окремих структурних складових фінансових показників. Найбільше поширення одержали наступні форми структурного (вертикального) аналізу: аналіз активів, капіталу, грошових потоків.

1) структурний аналіз активів. У процесі цього аналізу визначаються співвідношення (питомі ваги) оборотних й позаоборотних активів, склад використовуваних оборотних активів, склад використовуваних позаоборотних активів, склад активів підприємства по ступені їхньої ліквідності, склад інвестиційного портфеля й інших;

2) структурний аналіз капіталу. У процесі цього аналізу визначаються питома вага власного й позикового капіталів, склад використовуваного власного капіталу, склад використовуваного позикового капіталу по видах, склад використовуваного позикового капіталу по терміновості зобов'язань (поверненню) й інших;

3) структурний аналіз грошових потоків. У процесі цього аналізу в складі загального грошового потоку виділяють грошові потоки по оперативній (виробничої) діяльності, по фінансовій і по інвестиційній діяльності. Кожний із цих видів грошових потоків у свою чергу може бити глибоко структурований по окремих складових його елементам.

Результати структурного (вертикального) аналізу також можуть бути оформлені графічно у вигляді стовпчикової або секторної діаграми структури показника.

3. Порівняльний фінансовий аналіз базується на зіставленні значень окремих груп аналогічних фінансових показників між собою. У процесі здійснення цього аналізу розраховуються розміри абсолютних і відносних відхилень порівнюваних показників. Найбільше поширення одержали наступні форми порівняльного аналізу:

1) аналіз фінансових показників підприємства й середньогалузевих показників, аналіз фінансових показників даного підприємства й конкурентів, аналіз фінансових показників окремих структурних одиниць і підрозділів даного підприємства, аналіз звітних і планових (нормативних) фінансових показників;

2) порівняльний аналіз фінансових показників підприємства й середньогалузевих показників. У процесі цього аналізу виявляють ступінь відхилення основних результатів фінансової діяльності даного підприємства від середньогалузевих з метою подальшого підвищення її ефективності;

3) 2) порівняльний аналіз фінансових показників даного підприємства й підприємства-конкурентів. У процесі цього аналізу виявляються слабкі сторони діяльності підприємства з метою розробки заходів щодо підвищення його конкурентної позиції;

4) порівняльний аналіз фінансових показників окремих структурних одиниць і підрозділів даного підприємства. Такий аналіз проводиться в розрізі сформованих на підприємстві центрів економічної відповідальності з метою порівняльної оцінки ефективності їхньої фінансової діяльності;

5) порівняльний аналіз звітних і планових (нормативних) фінансових показників. У процесі цього аналізу виявляється ступінь відхилення звітних показників від планових (нормативних), визначаються заподій цих відхилень і вносяться відповідні корективи в наступну фінансову діяльність.

5. Аналіз фінансових коефіцієнтів базується на розрахунку співвідношення різних абсолютних показників між собою. У процесі здійснення цього аналізу визначаються різні

відносні показники, що характеризують різні аспекти фінансової діяльності. Найбільше поширення одержали наступні аспекти такого аналізу:

1) **Ліквідність підприємства** — це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. Вона характеризується співвідношенням величини його високоліквідних активів (грошові кошти, ринкові цінні папери, дебіторська заборгованість) і короткострокової заборгованості.

Результат розраховується як коефіцієнт ліквідності за інформацією з відповідної фінансової звітності.

Для визначення спроможності підприємства погасити свої зобов'язання необхідно:

- проаналізувати процес надходження коштів від господарської діяльності і формування залишку коштів після погашення зобов'язань перед бюджетом та позабюджетними фондами, а також виплати дивідендів;

- проаналізувати структуру кредиторської заборгованості підприємства; визначити, є вона "стійкою" чи простроченою, тобто такою, термін погашення якої минув.

Про незадовільний стан ліквідності підприємства свідчитиме той факт, що потреба підприємства в коштах перевищує їх реальні надходження.

Фактичне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності вважається нормальним у межах 0,2—0,35.

2) **Платоспроможність підприємства**

Аналіз платоспроможності здійснюється шляхом порівняння наявності і надходження коштів із платежами першої необхідності. Найбільш чітко платоспроможність виявляється при аналізі її за відносно короткий строк (тиждень, півмісяця). Платоспроможність виражається коефіцієнтом платоспроможності, тобто співвідношенням наявних грошових коштів із сумою термінових платежів на визначену дату або на очікуваний період.

Якщо коефіцієнт платоспроможності дорівнює або перевищує одиницю, це означає, що господарюючий суб'єкт платоспроможний. Якщо він менше одиниці, то в процесі аналізу слід встановити причини нестачі платіжних коштів (зниження зростання обсягу виручки, доходів, прибутків, невірне використання оборотних коштів, наприклад великі запаси сировини, товарів, готової продукції).

У процесі цього аналізу виявляється можливість підприємства вчасно розплачуватися за своїми зобов'язаннями залежно від стану ліквідності його активів.

3) **Фінансова стійкість підприємства**

Фінансово стійким вважається таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси й витрати, не допустити невинуватої кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями.

Оцінювання фінансової стійкості підприємства має на меті об'єктивний аналіз величини та структури активів і пасивів підприємства і визначення на цій основі міри його фінансової стабільності й незалежності, а також відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Можна визначити такі **типи фінансової стійкості підприємства:**

1) **абсолютна** фінансова стійкість (трапляється дуже рідко) — коли власні кошти забезпечують запаси й витрати;

2) **нормальний** стійкий фінансовий стан — коли запаси й витрати забезпечуються

сумою власних оборотних коштів та довгостроковими позиковими джерелами;

3) **нестійкий** фінансовий стан — коли запаси й витрати забезпечуються за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових позикових джерел та короткострокових кредитів і позик, тобто за рахунок усіх основних джерел формування запасів і витрат;

4) **кризовий** фінансовий стан — коли запаси й витрати не забезпечуються джерелами їх формування, і підприємство наближається до межі банкрутства.

Головним у фінансовій діяльності є правильна організація і використання оборотних коштів. Тому в процесі аналізу фінансового стану питанням раціонального використання оборотних коштів приділяється переважна увага.

Оцінювання фінансової стійкості підприємства доцільно здійснювати поетапно, на підставі комплексу таких показників.

Коефіцієнт фінансової стійкості (Кфс) — показує частку власних джерел та залучених на тривалий строк коштів у загальних витратах підприємства, які можна використати у своїй поточній діяльності без втрат для кредиторів:

$$K_{\text{ф.с}} = \frac{\text{Джерела власних коштів} + \text{Довгострокові позикові кошти} - \text{Використання позикових коштів}}{\text{Валюта балансу}} \quad (9.1)$$

Теоретичне значення $K_{\text{ф.с}}$ не менше 0,6.

Коефіцієнт фінансової автономії ($K_{\text{ф.а}}$) — показує частку власних коштів у загальній сумі заборгованості підприємства:

$$K_{\text{ф.а}} = \frac{\text{Власні кошти}}{\text{Залучені кошти}} \quad (9.2)$$

Теоретичне значення $K_{\text{ф.л}}$ не менше 0,2.

Коефіцієнт фінансової залежності ($K_{\text{ф.з.}}$) — показує частку залучених коштів із розрахунку на 1 гривню власних коштів позичальника:

$$K_{\text{ф.з}} = \frac{ЗК}{ВК}, \quad (9.3)$$

де ЗК — залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання);

ВК — власний капітал.

Оптимальне теоретичне значення показника не більше ніж 1,0.

Коефіцієнт оборотності балансу ($K_{\text{об}}$):

$$K_{\text{об}} = \frac{\text{Виручка від реалізації за рік}}{\text{Середня валюта балансу}} \quad (9.4)$$

Середня валюта балансу визначається як середнє арифметичне цього показника на початок і кінець року.

Коефіцієнт маневреності власних коштів ($K_{\text{м}}$) — характеризує ступінь мобільності використання власних коштів;

$$K_{\text{м}} = \frac{ВК - АН}{ВК}, \quad (9.5)$$

де ВК — власний капітал підприємства;

АН — необоротні активи.

Оптимальне теоретичне значення показника $K_{\text{м}}$ не менше ніж 0,5.

4) **Показники надійності підприємства**

Коефіцієнт забезпечення кредиту ($K_{\text{з}}$) характеризує наявність, обсяг та якість забезпечення повернення кредиту. $K_{\text{з}}$ — 2 у випадках, коли забезпеченням кредиту є:

- гарантії уряду України;
- гарантії банків, зареєстрованих як юридичні особи у країнах, віднесених до категорії А;

- грошові вклади і депозити позичальника, розміщені у банку, що надає позичку.

$K_3 = 0,5$ у випадках, коли забезпеченням кредиту є гарантії (поручительство) чи страхування ризику.

У разі, якщо забезпеченням кредиту є застава майна, коефіцієнт забезпечення визначається так:

$$K_3 = \frac{\text{Вартість застави}}{\text{Сума кредиту та відсотків}} \quad (9.6)$$

4. Комплексне оцінювання фінансового стану підприємства

Для комплексного аналізу фінансового стану підприємства необхідно оцінити тенденції найбільш загальних показників, які з різних сторін характеризують фінансовий стан підприємства.

До показників задовільного фінансового стану підприємства можна віднести:

- стійку платоспроможність;
- ефективне використання капіталу;
- своєчасну організацію розрахунків;
- наявність стабільних фінансових ресурсів.

Показники незадовільного фінансового стану підприємства:

- неефективне розміщення коштів;
- брак власних оборотних коштів;
- наявність стійкої заборгованості за платежами;
- негативні тенденції у виробництві.

До найзагальніших показників комплексної оцінки фінансового стану належать показники дохідності й рентабельності.

Велике значення мають аналіз структури доходів підприємства та оцінювання взаємозв'язку прибутку з показниками рентабельності. Важливо проаналізувати зв'язок прибутку підприємства з формуючими прибуток факторами.

Дохідність підприємства характеризується абсолютними і відносними показниками. Абсолютний показник дохідності — це сума прибутку або доходів. Відносний показник — рівень рентабельності (Р).

$$P = \frac{\Pi}{C} \cdot 100\%, \quad (9.10)$$

де Π — прибуток від реалізації продукції (грн);
 C — собівартість продукції (грн).

Аналіз дохідності підприємства проводиться в порівнянні з планом та попереднім періодом. За умов інфляції важливо забезпечити об'єктивність показників та запобігти їх викривленню через постійне підвищення цін, тому показники торішні приводяться у відповідність із показниками звітнього року за допомогою індексації цін.

Для оцінювання рентабельності підприємства бажано використовувати систему взаємопов'язаних показників рентабельності. З цією метою необхідно використовувати дві

основні групи показників рентабельності.

1. Показники, розраховані на підставі поточних витрат (вартості продажу).

Розраховуються на базі даних бухгалтерського обліку прибутків та збитків і становлять систему таких показників:

1) коефіцієнт граничного рівня валового прибутку (K_1)

$$K_1 = \frac{ВП}{ЧОП} = 1 - \frac{B_{пр}}{ЧОП}, \quad (9.11)$$

де $ВП$ — сума валового прибутку;

$B_{пр}$ — вартість продажу (реалізації продукції);

$ЧОП$ — чистий обсяг продажу (реалізації);

2) коефіцієнт граничного рівня прибутку від основної операційної діяльності (K_2)

$$K_2 = \frac{\Pi_{о.д}}{ЧОП}, \quad (9.12)$$

де $\Pi_{о.д}$ — сума прибутку, отриманого від основної діяльності;

3) коефіцієнт граничного рівня прибутку від усієї діяльності підприємства — операційної, фінансової, інвестиційної (K_3)

$$K_3 = \frac{\Pi}{ЧОП}, \quad (9.13)$$

де Π — сума прибутку до виплат за довгостроковими зобов'язаннями і податкових виплат;

4) коефіцієнт граничного рівня чистого прибутку (K_4)

$$K_4 = \frac{ЧП}{ЧОП}, \quad (9.14)$$

де $ЧП$ — сума чистого прибутку після виплати відсоткових сум за довгостроковими зобов'язаннями та сплати податків;

5) критичний коефіцієнт рентабельності (K_5)

$$K_5 = \frac{ЧОП - ЗВ}{ЧОП}, \quad (9.15)$$

де $ЗВ$ — сума змінних витрат у складі вартості продажу.

2. Показники, розраховані у зв'язку з використанням виробничого капіталу (виробничих активів).

Розраховуються як відношення прибутку і коштів, вкладених у підприємство засновниками, акціонерами та інвесторами:

6) коефіцієнт віддачі на всю суму виробничих активів (K_6)

$$K_6 = \frac{ЧП}{ВА}, \quad (9.16)$$

де $ВА$ — середньорічна величина всіх виробничих активів підприємства.

Він характеризує величину дохідності всього потенціалу, яким володіє підприємство. Цей показник для детальнішої оцінки може обчислюватись у різних модифікаціях: в чисельнику формули можуть використовуватись різні показники прибутку — валового, операційного, до вирахування податків і т. д.;

7) коефіцієнт віддачі від інвестиційного капіталу (K_7)

$$K_7 = \frac{\Pi}{CA}, \quad (9.17)$$

де СА — середньорічна сума всіх активів підприємства за мінусом короткострокових зобов'язань.

Він характеризує ефективність віддачі тільки частини всього капіталу — довгострокових інвестицій і капіталізованого прибутку підприємства;

8) коефіцієнт віддачі на акціонерний капітал (Кв)

$$K_8 = \frac{\text{ЧП}}{\text{СК}}, \quad (9.18)$$

де СК — середньорічна сума власного капіталу, представлена акціонерним капіталом.

Контрольні запитання та завдання

1. Який зміст поняття «фінансовий стан підприємства»?
2. Сформулюйте основні завдання оцінки фінансового стану.
3. Що є предметом фінансового аналізу?
4. Назвіть основні інформаційні джерела оцінки фінансового стану підприємства.
5. Які використовуються методи аналізу, в залежності від цілей аналізу фінансового стану?
6. Назвіть основні групи показників фінансового стану.
7. Що таке ліквідність підприємства?
8. Що розуміють під терміном «платоспроможність»?
9. Що таке «фінансова стійкість підприємства»?
10. Які основні показники фінансової стійкості?
11. Охарактеризуйте показники рентабельності та прибутковості.

Література

1. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: Навч. Посібник.— К: Знання-Прес. – 2009.- с.
2. Фінанси підприємств. Підручник/ під ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000, с.282-234
3. Фінансова діяльність підприємства: підручник/ Бандурка О.М., Коробов М.Л. – К.: Либідь, 2003, с. 301-314
4. Шило В.П., Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою). Теоретично – практичний посібник. - Київ, 2006, с.109-121

Тема 8. Фінансове планування на підприємствах

Мета: пояснити суть фінансової стратегії і фінансової політики підприємства; охарактеризувати зміст, завдання і методи фінансового планування; поточний фінансовий план підприємства та пояснити його призначення; пояснити призначення оперативного

Основні питання:

1. Зміст, завдання та методи фінансового планування. Принципи фінансового планування.
2. Зміст і структура фінансового плану підприємства
3. Зміст оперативного фінансового плану надходження коштів і здійснення платежів

Основні поняття і терміни:

фінансова стратегія, фінансове планування, поточний фінансовий план, платіжний календар, бюджетування.

1. Зміст, завдання та методи фінансового планування

Можливість і необхідність планування як певного виду діяльності управлінського персоналу зумовлені загальними умовами господарювання. За допомогою планування зводиться до мінімуму невизначеність ринкового середовища та його негативні наслідки для суб'єкта господарювання.

У сучасних умовах роль фінансового планування принципово змінилася на відміну від часів централізовано керованої економіки. Зараз підприємства самі зацікавлені в тому, щоб реально оцінювати свій фінансовий стан сьогодні та на найближчу перспективу, по-перше, щоб досягти успіху в своїй господарській діяльності; по-друге, щоб своєчасно виконати свої зобов'язання перед бюджетом, соціальними фондами, банками та іншими кредиторами, тим самим захистивши себе від штрафних санкцій.

Для цього необхідно заздалегідь розрахувати доходи і витрати, врахувати наслідки інфляції, зміни ринкової кон'юнктури, порушення договірних зобов'язань партнерами.

Фінансове планування — це процес визначення обсягу фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками їх цільового використання згідно з виробничими та маркетинговими показниками підприємства у плановому періоді.

Метою фінансового планування є забезпечення господарської діяльності необхідними джерелами фінансування.

Основними завданнями фінансового планування на підприємстві є:

- забезпечення виробничої та інвестиційної діяльності необхідними фінансовими ресурсами;
- установлення раціональних фінансових відносин з суб'єктами господарювання, банками, страховими компаніями тощо;
- визначення шляхів ефективного вкладення капіталу, оцінювання раціональності його використання;
- виявлення та мобілізація резервів збільшення прибутку за рахунок раціонального використання матеріальних, трудових та грошових ресурсів;
- здійснення контролю за утворенням та використанням платіжних засобів.

Фінансове планування дає змогу розв'язати такі конкретні питання:

- які грошові кошти може мати підприємство у своєму розпорядженні;
- які джерела їх надходження;
- чи достатньо засобів для виконання запланованих завдань;
- яка частина коштів має бути перерахована в бюджет, позабюджетні фонди, банкам та

іншим кредиторам;

- як повинен здійснюватись розподіл прибутку на підприємстві;
- як забезпечується реальна збалансованість планових витрат і доходів підприємства на

принципах самоокупності та самофінансування.

Фінансове планування пов'язане з плануванням виробничої діяльності підприємства. Показники всіх планових фінансових інструментів базуються на планах з обсягу виробництва, асортименту товарів і послуг, собівартості продукції. Вони повинні створювати необхідні фінансові умови для успішного виконання цих планів.

Принципи фінансового планування визначають характер і зміст цього виду управлінської діяльності:

1. Принцип фінансового співвідношення строків (золоте банківське правило) — отримання і використання коштів має здійснюватись у встановлені строки, тобто капітальні вкладення з тривалими строками окупності необхідно фінансувати за рахунок довгострокових залучених коштів.

2. Принцип платоспроможності — планування грошових коштів має постійно забезпечувати платоспроможність підприємства. У цьому випадку у підприємства має бути достатньо ліквідних коштів для забезпечення погашення короткострокових зобов'язань.

3. Принцип рентабельності капіталовкладень — для капіталовкладень необхідно вибрати найдешевші способи фінансування (фінансовий лізинг та ін.)

4. Принцип збалансованості ризиків — особливо ризикові довгострокові інвестиції доцільно фінансувати за рахунок власних коштів.

5. Принцип пристосування до потреб ринку — для підприємства важливо враховувати кон'юнктуру ринку та свою залежність від надання кредитів.

6. Принцип максимальної рентабельності — доцільно вибирати ті капіталовкладення, які забезпечують максимальну рентабельність.

Методи фінансового планування — це конкретні способи планових розрахунків. Планування фінансових показників здійснюється за допомогою кількох методів. До них належать:

- 1) балансовий;
- 2) нормативний;
- 3) розрахунково-аналітичний;
- 4) оптимізація планових розрахунків;
- 5) економіко-математичне моделювання.

Балансовий метод — полягає в тому, що балансуються не тільки підсумкові показники доходів і витрат, а для кожної статті витрат зазначаються конкретні джерела покриття. Застосовується при прогнозі надходжень і виплат їх грошових фондів, квартального плану доходів та витрат, платіжного календаря та ін.

Нормативний — полягає в тому, що на основі встановлених норм та техніко-економічних нормативів (ставки податків, ставки тарифів, зборів та внесків, норми амортизаційних відрахувань, норми оборотних коштів) розраховується потреба господарського суб'єкта у фінансових ресурсах та визначаються джерела цих ресурсів.

Розрахунково-аналітичний — планові показники розраховуються на основі аналізу фактичних фінансових показників, які беруться за базу, та індексів їх зміни у плановому періоді.

Оптимізація планових розрахунків — полягає у складанні кількох варіантів планових розрахунків. З метою отримання найоптимальнішого варіанта планових рішень проводять їх

оптимізацію. Для цього можуть використовуватись різні критерії вибору:

- максимум прибутку на грошову одиницю вкладеного капіталу;
- мінімум фінансових витрат;
- мінімум поточних витрат;
- мінімум вкладень капіталу за максимально ефективного результату;
- максимум абсолютної суми одержаного прибутку.

Економіко-математичне моделювання — дає змогу знайти кількісне вираження взаємозв'язків між фінансовими показниками та факторами, які їх визначають. Економіко-математична модель — це точний математичний опис факторів, які характеризують структуру та закономірності зміни даного економічного явища і здійснюються за допомогою математичних прийомів.

2. Зміст і структура фінансового плану підприємства

Фінансовий план — це найважливіший елемент бізнес-плану, який складається як для обґрунтування конкретних інвестиційних проектів, так і для управління поточною та стратегічною фінансовою діяльністю.

Цей розділ бізнес-плану включає такі складові:

- прогноз обсягів реалізації;
- баланс грошових надходжень та витрат;
- таблицю доходів та витрат;
- прогнозований баланс активів і пасивів підприємства;
- розрахунок точки беззбитковості.

Найпоширенішою формою фінансового плану є баланс доходів та витрат (табл. 8.1). Його метою є взаємоузгодження доходів та витрат. За перевищення доходів над витратами сума перевищення може направлятися в резервний фонд. Якщо витрати перевищують доходи, визначається сума фінансових ресурсів, якої бракує. Додаткові фінансові ресурси можна одержати за рахунок кредитів, позик, випуску цінних паперів тощо.

Складання фінансового плану може відбуватися в три етапи.

1. Аналіз очікуваного виконання фінансового плану поточного року.
2. Розгляд та вивчення виробничих, маркетингових показників, на основі яких розраховуватимуться планові фінансові показники.
3. Розробка проекту фінансового плану.

У процесі складання балансу доходів та витрат необхідно перевірити взаємоузгодженість запланованих сум витрат та відрахувань із джерелами покриття їх відповідними доходами та надходженнями коштів, передбачених у першому розділі балансу доходів і витрат. Витрати на реалізацію продукції, передбачені в другому розділі балансу доходів та витрат, повинні покриватися з виручкою від реалізації продукції та послуг (за вирахуванням ПДВ та акцизного збору). Якщо виручка від реалізації продукції та послуг (за вирахуванням ПДВ і акцизного збору) виявляється меншою за витрати на реалізовану продукцію, то прибутку у першому розділі не буде. У другому розділі з'являються збитки в сумі перевищення витрат над виручкою.

У процесі фінансового планування здійснюється конкретне погодження кожного виду витрат та відрахувань із джерелом фінансування. З метою перевірки правильності складання балансу доходів та витрат складається **перевірна таблиця (шахматка) до фінансового плану.** У ній по горизонталі показують напрямки використання коштів, а по вертикалі — джерела.

Таблицю складають, заповнюючи спочатку підсумкові показники доходів та витрат. Потім для кожної статті витрат указують відповідні джерела фінансування. Така таблиця дає змогу збалансувати доходи та витрати в розрізі окремих статей, виявити цільовий характер використання доходів та надходжень, визначити способи одержання коштів.

Виконання фінансового плану здійснюється у процесі фінансово-господарської діяльності, забезпечуючи стабільну платоспроможність підприємства через оперативне фінансове планування. З цією метою складають баланс грошових надходжень. Він показує, коли в підприємства виникають тимчасово вільні кошти, а коли воно має додаткову потребу в них. Це дає фінансовому менеджеру можливість тимчасово вільні фінансові кошти вкласти на депозитні рахунки комерційних банків або інвестувати в цінні папери, а в період, коли виникає додаткова потреба, — забезпечити залучення коштів.

Таблиця 10.1. Баланс доходів і витрат грошових коштів на 20_р

Статті доходів і витрат	Рядок	Сума, тис. грн.
I. Надходження		
А. Від основної діяльності		
1. Доходи від реалізації продукції, робіт, послуг	1	
2. Інші операційні доходи	2	
Підсумок по розділу А	3	
Б. Від фінансових операцій		
1. Доходи від участі в капіталі	4	
2. Дивіденди і проценти одержані	5	
3. Доходи від інших фінансових операцій	6	
Підсумок по розділу Б	7	
В. Від іншої звичайної діяльності		
1. Доходи від реалізації фінансових інвестицій	8	
2. Доходи від реалізації необоротних активів	9	
3. Доходи від реалізації майнових комплексів	10	
4. Інші доходи від звичайної діяльності	11	
Підсумок по розділу В	12	
Г. Від надзвичайних подій		
1. Відшкодування збитків від надзвичайних подій	13	
2. Інші надзвичайні доходи	14	
Підсумок по розділу Г	15	
Всього надходжень	16	
II. Витрати		
А. За основною діяльністю		
1. Витрати на реалізовану готову продукцію, роботи	17	
2. Адміністративні витрати	18	
3. Витрати на збут	19	
4. Інші операційні витрати	20	
Підсумок по розділу А	21	
Б. За фінансовими операціями		
1. Витрати від участі в капіталі	22	
2. Проценти за користування кредитами	23	
3. Інші фінансові витрати	24	

Підсумок по розділу Б	25	
В. За Іншою звичайною діяльністю		
1. Витрати за реалізованими фінансовими інвестиціями	26	
2. Витрати за реалізованими необоротними активами	27	
3. Витрати за реалізованими майновими комплексами	28	
Підсумок по розділу В	29	
Г. За надзвичайними подіями		
1. Витрати від стихійного лиха	30	
2. Витрати від техногенних аварій	31	
3. Інші надзвичайні витрати	32	
Підсумок по розділу Г	33	
Всього витрат	34	
Фінансовий результат (ряд. 16 - ряд. 37) 3	35	
III. Податок на прибуток	36	
Результат від основної діяльності (ряд. 3 - ряд. 21)	37	
Результат від фінансових операцій (ряд. 7 - ряд. 25)	38	
Результат від іншої звичайної діяльності (ряд. 12 -ряд. 29)	39	
Результат від надзвичайних подій (ряд. 15 - ряд. 33)	40	

3. Зміст оперативного фінансового плану надходження коштів і здійснення платежів

Для контролю за надходженням фактичної виручки на розрахунковий рахунок та за витрачанням готівкових фінансових ресурсів підприємству необхідне оперативне планування, яке доповнює поточне. Це пов'язано з тим, що фінансування запланованої підприємницької діяльності повинне здійснюватися за рахунок власних та залучених коштів, що потребує повсякденного ефективного контролю за їх формуванням.

Оперативне фінансове планування полягає у складанні та виконанні платіжного календаря, касового плану та розрахунку потреби в короткостроковому кредиті.

Платіжний календар складають на квартал із розбивкою за місяцями або на місяць із розбивкою за декадами. У платіжному календарі відображається весь грошовий оборот підприємства, основна частина якого проходить через розрахунковий, валютний, позиковий та інші рахунки підприємства в банку. У платіжному календарі відбито суму грошових коштів відповідно до їх надходження та використання (табл. 8.2).

Платіжний календар дає можливість фінансовим службам підприємства забезпечити оперативне фінансування, виконання розрахункових та платіжних зобов'язань, фіксувати поточні зміни платоспроможності підприємства, спостерігати за станом оборотних коштів. Він також вказує на необхідність використання позикових та залучених коштів у плановому періоді.

Платіжний календар складається на основі реальної інформаційної бази про грошові потоки підприємства.

Інформаційною базою платіжного календаря є плани підприємства, наприклад план реалізації продукції, кошторису витрат на виробництво, плану капітальних вкладень та ін.; виписки за рахунками підприємства; за нормативно встановленими термінами платежів фінансових зобов'язань; договори; графік виплати заробітної плати; внутрішні накази.

Крім того, підприємство складає касовий план, тобто план обороту наявних коштів, у якому відображаються їх надходження і витрачання. Упорядкування і виконання касового плану забезпечують суворий контроль за спрямуванням наявних коштів, своєчасне їх одержання й ефективне використання.

Касовий план — це план обігу готівки підприємства, необхідний для контролю за Ті надходженням і витрачанням. Він розробляється на квартал і у встановлений строк подається до комерційного банку, з яким підприємство уклало договір про розрахунково-касове обслуговування.

Касовий план складається за типовою формою і містить чотири розділи (табл. 8.3).

Перший розділ відображає надходження готівки (крім грошей, отриманих у банку) на підприємство в плановому кварталі за конкретними джерелами надходження (торгова виручка, виручка залізничного, повітряного транспорту, комунальні платежі, квартплата, виручка підприємств побутового обслуговування, інші надходження). Із загальної суми надходжень необхідно зазначити суми, які витрачаються на місці з виручки і здаються до каси банку.

У другому розділі показують види видатків підприємства готівкою (на заробітну плату, стипендії, постійні надбавки та інші види оплати праці, на виплату пенсій і допомог із соціального страхування, на господарські витрати та витрати на відрядження).

Третій розділ містить розрахунок виплат заробітної плати та інших видів оплати праці на плановий квартал із урахуванням всіх можливих утримань (податків, платежів за спецодяг, погашення позик тощо). Якщо заробітна плата працівників перераховується до банків платіжним дорученням, то ці види перерахувань також відображаються у третьому розділі. Всі види утримань і перерахувань, вартість натуральних видач і пільг, що обліковуються у фонді оплати праці, вираховуються із загального фонду оплати праці.

У четвертому розділі заповнюється календар видач заробітної плати працівникам і службовцям, де у встановлені строки (конкретні числа місяця) вказуються суми виплат підприємству готівкою. Ці суми відповідно до договору розрахунково-касового обслуговування банк видає підприємству за встановлену в договорі плату. Якщо фактично касова заявка в конкретні місяці перевищує суму, вказану в касовому плані, то банк, як правило, стягує підвищений відсоток за видачу готівки, що заздалегідь фіксується у договорі розрахунково-касового обслуговування.

Касовий план необхідний підприємству, щоб більш точно представити розмір зобов'язань перед працівниками підприємства із заробітної плати і розмір інших виплат. Банку, що обслуговує підприємство, також необхідний касовий план, щоб скласти зведений касовий план на обслуговування своїх клієнтів у встановлені строки.

Якщо підприємство має потребу в короткостроковому кредиті, то необхідні документи представляють в банк відповідно до його вимог, у результаті чого і укладається договір про кредитне обслуговування. Однак потрібно, щоб цьому передувало обґрунтований розрахунок розміру кредиту, а також тієї суми, яку необхідно повернути банку. Ефективність заходу, що кредитується, чи очікувана виручка від реалізації продукції має забезпечити своєчасне повернення кредиту і виключити штрафні санкції.

Таблиця 8.3. Приблизна форма касового плану на I кв.

Найменування організації _____

Поточний рахунок _____

Вид діяльності _____

I. НАДХОДЖЕННЯ

Джерела надходження готівки	Факт I кв. попереднього року	План I кв. поточного року
1. Торгова виручка від продажу споживчих товарів по всіх каналах реалізації		
2. Виручка пасажирського транспорту		
3. Квартирна плата і комунальні платежі		
4. Виручка видовищних організацій		
5. Виручка підприємств, що надають інші послуги		
6. Надходження від реалізації нерухомості		
7. Надходження від реалізації державних та інших цінних паперів		
8. Інші надходження		
9. Всього з загальної суми надходжень:		
9.1. Витрачається на місці із виручки;		
9.2. Здається до каси банку;		
9.3. Здається до каси інших банків		

II. ВИТРАТИ

Види витрат готівкою	Факт I кв. попереднього року	План I кв. поточного року
1. На заробітну плату, виплати соціального характеру та ін.		
2. На виплату пенсій і допомог із соціального страхування		
3. На виплату за договорами страхування		
4. На погашення і виплату доходу за цінними паперами		
5. На купівлю державних та інших цінних паперів		
6. На видачу позик співробітникам		
7. На витрати на відрядження		
8. На господарські витрати, в тому числі на представницькі витрати, паливно-мастильні матеріали		
9. На закупівлю сільськогосподарських продуктів у населення		
10. Всього		

III. РОЗРАХУНОК ВИПЛАТ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ, ВИПЛАТ СОЦІАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ТА ІН.

Показник	Планове значення
1	2
Фонд заробітної плати	
1.1. Оплата за відпрацьований час	
1.2. Заохочувальні та інші виплати	
2. Виплати соціального характеру	
3. Надбавки до заробітної плати	
4. Авторські винагороди	
5. Стипендії	
6. Всього	
7. Всього утримань, в тому числі:	
7.1. Податків	
7.2. За товари, куплені в кредит	

7.3. За харчування	
7.4. Платежів за добровільними видами страхування	
7.5. За квартплату і комунальні платежі	
7.6. Інші утримання	
. Всього перерахувань, в тому числі перерахування:	
8.1. У вклади	
8.2. За акцептованими платіжними дорученнями	
8.3. Для видач за кредитними картами	
9. Підлягає видачі готівкою — всього, в тому числі:	

IV. КАЛЕНДАР ВИДАЧІ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ РОБІТНИКАМ І СЛУЖБОВЦЯМ ЗА ВСТАНОВЛЕНИМИ СТРОКАМИ (суми виплат готівкою)

	Числа									
Січень	1	2	3	4	5	6	7	.....		30
Лютий										
Березень										

Керівник організації М.П.
Головний бухгалтер

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте суть та основні завдання розроблення фінансової стратегії підприємства.
2. У чому суть і призначення фінансового плану (балансу доходів і видатків) підприємств?
3. Поясніть мету та основні завдання фінансового планування на підприємстві.
4. Яка різниця між поточним та оперативним фінансовими планами підприємства?
5. Охарактеризуйте основні методи розроблення фінансових планів.
6. Які вихідні дані використовують для розроблення річного фінансового плану підприємства?
7. У чому суть і призначення фінансового плану (балансу доходів і видатків) підприємств?
8. Як здійснюється фінансове планування на державних підприємствах?
9. Охарактеризуйте побудову оперативного фінансового плану на підприємствах.
10. Що таке "фінансовий бюджет підприємства"?
11. Які розділи містить баланс доходів і видатків?
12. Як і для чого складається платіжний календар?

Література

1. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: Навч. Посібник.– К: Знання-Прес. – 2009.- с.
2. Фінанси підприємств. Підручник/ під ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000, с.325-340
3. Фінансова діяльність підприємства: підручник/ Бандурка О.М., Коробов М.Л. – К.: Либідь, 2003, с. 279-300
4. Шило В.П., Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою). Теоретично – практичний посібник. - Київ, 2006, с.122-135